

Seurakunnan eläteistä elämässä selviytyjiksi

Prosopografinen tutkimus Korpilahdella vuonna 1850 kasvattilapsiksi
päätyneiden tutkittavien elämäkulusta ja elämässä selviytymisestä

Tytti Lintula

Suomen historian pro gradu-tutkielma

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Marraskuu 2013

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Tytti Lintula	
Työn nimi – Title Seurakunnan eläiteistä elämässä selviytyjiksi. Prosopografinen tutkimus Korpilahdella vuonna 1850 kasvattilapsiksi päätyneiden tutkittavien elämäkulusta ja elämässä selviytymisestä.	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Marraskuu 2013	Sivumäärä – Number of pages 116
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkimus selvittää vuonna 1850 kasvattilapsiksi päätyneiden 11 henkilön elämäkulua ja elämässä selviytymistä esiteollisen ajan Korpilahdella. Elämässä selviytymistä on tarkasteltu selvittämällä, poikkesiko tutkittavien elämä aikakauden ei-kasvattilapsitaustaisten ihmisten tyypillisestä elämästä. Elämässä selviytyminen on määritelty tutkittavien aikakauden olosuhteiden mukaan. Tutkittavien todellisia elinolosuhteita on saatu selville tutkimalla heidän sosiaalisia suhteitaan, sosiaalista asemaansa ja elämäkuluaan. Lisäksi on tutkittu syitä kasvatiksi päätymiseen sekä seurakunnan ja lääninhallinnon roolia kasvattisopimusten järjestämisessä.</p> <p>Lähteinä tutkimuksessa on käytetty pääasiassa Korpilahden seurakunnan kirkon- ja historiakirjoja, minkä lisäksi myös Hämeen lääninkonttorin kirjekonsepteja sekä Jämsän tuomiokunnan holhousasiakirjoja ja perukirjoja. Tutkimusmenetelminä on käytetty prosopografiaa sekä sosiaali- ja mikrohistorian käytäntöjä. Tutkittavien elämäkulusta, sosiaalisista suhteista ja asemasta kerätyt tiedot on tallennettu tietokantoihin, joiden pohjalta tulokset on analysoitu ja niitä on verrattu muuhun tutkimukseen.</p> <p>Elämäkulun tutkiminen osoitti, että osa tutkittavista eli raskasta elämää, sillä he liikkuvat paljon, monet kuolivat nuorena ja monen lapset kuolivat jo pieninä. Kaikilla tutkittavilla oli sosiaalisia suhteita, kuten aviopuolisoita, ystäviä, sukulaisia ja naapureita, mistä voi päätellä heidän olleen paikallisyhteisön jäseniä. Parhaimmat elinolosuhteet saavuttivat he, jotka asuivat pidempään yhdessä paikassa tai sukulaisten luona.</p>	
Asiasanat – Keywords Prosopografia, Sosiaalihistoria, Mikrohistoria, Kasvattilapset, Vaivashoito, 1800-luvun maaseutuyhteisö, Avioliitto, Kummius, Tilaton väestö	
Säilytyspaikka – Depository Historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimusaiheena Korpilahden kasvattilapset	1
1.2 Aikaisempi tutkimus	2
1.3 Tutkimuskysymykset	4
1.4 Lähteet	6
1.5 Menetelmät ja tutkimukselliset näkökulmat	7
1.6 Käsitteet	14
2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA	16
2.1 Korpilahti 1800-luvulla	16
2.2 Köyhyys 1800-luvun maaseudulla	17
2.3 Köyhäinhoito autonomian aikana	19
2.4 Turvattomista lapsista huolehtiminen	23
2.5 Holhousjärjestelmä varakkaiden turvana	26
2.6 Kasvattilapset esiteollisen ajan maaseudun paikallisyhteisössä	29
3 TURVATTOMIEN, ALAIKÄISTEN LASTEN HUOLTAMINEN HÄMEEN LÄÄNIN PUOLEISELLA KORPILAHDELLA VUONNA 1850	31
3.1 Viranomaisten toiminta ja motiivit kasvattisopimusten taustalla	31
3.2 Kasvattisopimusten merkitys	36
3.3 Lasten holhousapaukset Hämeen läänin puoleisella Korpilahdella vuosina 1849–50	38
4 LASTEN LÄHTÖKOHDAT ELÄMÄÄN JA KASVATTILAPSIKSI PÄÄTYMINEN	42
4.1 Tutkittavien esittely	42
4.2 Kummissuhteet osana lasten sosiaalisia verkostoja	44
4.3 Lapset köyhäinhoidon piirissä ennen kasvattisopimuksia	46
4.4 Kasvattilapseksi päätyneiden sosiaaliset syyt	50
4.5 Miten tutkittavat päätyivät kasvatti-isäntiensä luokse?	53

5 ELÄMÄNKULKU KERTOO HAASTEELLISESTA ELÄMÄSTÄ	58
5.1 Kasvattikodista itsenäiseen elämään	58
5.2 Aviottomia lapsia ja korkeaa lapsikuolleisuutta	58
5.3 Liikkuva elämäntapa	61
5.4 Elinolosuhteiden vaikutus elinikään ja kuolinsyihin	66
6 SOSIAALISET SUHTEET OSOITUKSENA ELÄMÄSSÄ SELVIYTYMISESTÄ	69
6.1 Naimisiinmeno ja puolisonvalinta	69
6.2 Puolisoiden sosiaalinen tausta	73
6.3 Mitä tutkittavien kummivalinnat omille lapsilleen kertovat sosiaalisista suhteista?	74
7 KASVATTILAPSITAUSTAISTEN TUTKITTAVIEN SOSIAALISEN ASEMAN MUUTOKSET, ELINOLOSUHTEET JA VARALLISUUS ELÄMÄN AIKANA	78
7.1 Sosiaalisen aseman muutokset elämän aikana	78
7.2 Sosiaalisten suhteiden vaikutus elinolosuhteisiin	83
7.3 Oliko tutkittavilla aineellista hyvinvointia?	85
8 MITEN TUTKITTAVAT SELVIYTYIVÄT ELÄMÄSSÄÄN?	88
LÄHTEET	97
LIITTEET	104

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimusaiheena Korpilahden kasvattilapset

1800-luvun maaseudulla vietettiin Suomessa työntäyteistä elämää jokapäiväisen leivän eteen. Köyhien ja tilattomien joukko kasvoi määrältään ja osuudeltaan Suomen suuriruhtinaskunnan väkiluvusta. Tilattomien asema oli tukala, kun omaa elinkeinoa ei ollut helppo järjestää, ja jokaisen yli 15-vuotiaan oli lain mukaan asetettava palvelukseen taloihin ja torppiin. Katovuodet ja huonot sadot aiheuttivat kerjäämisen lisääntymistä sekä kirkon vaivaisavun kuormittumista. Lapsikuolleisuus oli korkeaa, mutta ei aikuisillakaan ollut varmaa suojaa kulkutauteja ja äkillistä kuolemaa vastaan.

Mitä tapahtui noissa olosuhteissa lapselle, jolla ei ollut taloudellista eikä sosiaalista pääomaa? Lapsen vanhemmat olivat kuolleet, eikä lapsi tullut varakkaasta perheestä tai suvusta, jonka jäsenet olisivat voineet huolehtia hänestä. Autonomian ajan Suomessa oli seurakunnan vastuulla huolehtia köyhistä ja vaivaisista aikuisista sekä turvattomista lapsista. Seurakunta asetti orvoksi jääneen lapsen kiertämään ruodulla ja saamaan raha-avustuksia. Sitten yhtenä päivänä, usean vuoden kuluttua vanhempien kuolemasta, lapselle sanottiin, että hän pääsisi kasvattilapseksi naapuritalon isännälle. Venäjän keisari oli määrännyt raha-avustuksen vuosittain lääneittäin jaettavaksi. Läänin kuvernööri oli kehottanut seurakuntiansa pappeja lähettämään hänelle tiedot turvattomista lapsista ja heille soveltuvista kasvattajista, jotka saisivat korvauksen. Lapselle sanottiin, että uudessa kodissa tulisi tehdä työtä, elää kuuliaisesti kristillisten oppien mukaan ja totella isäntää, mutta hänellä ei tulisi enää olemaan pulaa vaatteista ja ruuasta, eikä hänen tarvinnut enää kiertellä paikasta toiseen. Lapselta ei kysytty, mitä mieltä hän oli asiasta. Mutta lapsi päätti selviytyä ja kasvaa jonain päivänä aikuiseksi, jolloin hän pääsisi elämään omaa, muiden avusta riippumatonta elämää.

Työssä tarkastellaan 11 kasvattilapseksi vuonna 1850 päätyneen korpilahtelaisen lapsen elämää vastuksineen ja myötämäkineen. Lähtökohdat kasvattilasten elämälle eivät olleet helpot. Vasta elämänkulun tutkiminen selvittää, kuinka kasvattilapset todella selvisivät elämässään ja pääsivätkö he tavallisiksi paikallisyhteisön jäseniksi elämään normaalia elämää, josta heillä ei lapsuudessaan ollutkaan paljon kokemuksia.

1.2 Aikaisempi tutkimus

Aiemmat kasvattilapsista tai vaivaishoidon kehityksestä kirjoitetut tutkimukset ovat pääasiallisesti yhteiskunnallisia. Näistä tärkeimpänä tutkimukselleni mainitsen Pulman ja Turpeisen (1987) *Suomen lastensuojelun historian*. Lisäksi on huutolaisuudesta Suomessa kertovia tutkimuksia, mutta ne sijoittuvat myöhempään aikaan. Esimerkkinä tästä mainittakoon Nurmen (2004) pro gradu-tutkielma *Elämää huutolaisina. Elämäkerrallinen tutkimus kahden huutolaislapsen elämästä*.

Köyhäinhoitoa ja lasten asemaa on selvittänyt myös Lehtilä (1999) pro gradu –tutkielmassaan *Vaivaishoidosta sosiaaliturvaan. Jämijärven huoltotoimen vaiheet 1850-luvulta 1950-luvulle*. Hän on tutkinut Jämijärven kunnan huoltotoimien kehitystä. Hänen aiheensa on hyvin lähellä minun tutkimustani, vaikkakin hänen huomionsa on kiinnittynyt pelkästään hallinnolliseen tasoon ja käytännön toimenpiteisiin. Aihe on aikakaudeltaan keskittynyt kunnallisen itsehallinnon aikaan, kun taas minun tutkimuksessani painottuu seurakunnan järjestämä köyhäinhoito. Hänen mukaansa elätehoidossa oli 1860-luvun alussa Jämijärvellä vain neljä lasta, joista kolme oli tyttöjä ja yksi poika. Nälkävuosien lopulla 1868 huollettavia lapsia oli 46. Osa heistä sijoitettiin ”lastenkotiin”. Lehtilä arvelee monien turvattomien lasten päässeen sukulaistensa suojiin, joista osa sai korvausta kunnalta ja osa otti lapset hoidettavikseen ilman korvausta.¹

Enberg (2005) on väitöskirjassaan *I fattiga omständigheter: fattigvårdens former och understödstagare i Skellefteå socken under 1800-talet* selvittänyt pohjoisruotsalaisen pitäjän köyhäinhoitoa ajalla 1830–1875. Hänen päätutkimuskohteinaan ovat ensiksi köyhäinhoito-organisaation vuorovaikutus paikallisyhteisön kanssa ja toiseksi huolletuiksi päätyneiden elämäntilanteet, köyhyys ja avuntarve. Engbergin mukaan kyseisen ajanjakson köyhäinhoitoa selvittävässä tutkimuksissa on alettu huomioimaan myös köyhäinavustusten saajia. Tutkimukset köyhäinhoidosta apua saaneista yksilöistä ja heidän roolistaan köyhäinhoidossa ovat kuitenkin yhä vähäisiä.² Erityisesti tästä syystä olen valinnut pro gradu –tutkielman aiheeksi kasvattilapset Korpilahdella.

¹ Lehtilä 1999, 13–14.

² Engberg 2005, 16; 23; 87.

Heidän elämäänsä tutkimalla saadaan uutta tietoa köyhäinhoidosta apua saaneista yksilöistä sekä köyhäinhoidon käytänteistä Korpilahdella.

Jablonka (2008) kirjoittaa tutkimistaan kasvattilapsista artikkelissaan *Fictive Kinship: Wards and Foster-Parents in Nineteenth-Century France*. Hänen tutkimusaiheenaan ovat Ranskassa 1800- ja 1900-luvuilla kasvateiksi annetut lapset. Hänen tutkimusnäkökulmansa on todella mielenkiintoinen, mutta kuitenkin erilainen kuin minun, sillä hän tutkii kodeissa vallinneita tunteita lasten ja kasvattivanhempien välillä. Hän on onnistunut saamaan lähteikseen kirjeitä kasvattivanhemmilta, kasvattilapsilta ja viranomaisilta sekä tarkastajien lausuntoja lasten elinolosuhteista ja kasvattivanhemmista. Ranskassa oli osittain samankaltainen järjestelmä orpo- ja turvattomien lasten huolehtimiseksi kuin Suomessa samaan aikaan. Molemmissa maissa talonpojalle maksettiin korvausta lapsen huolehtimisesta ja kasvatuksesta, mutta Ranskassa lapsesta huolehdittiin vain 13-vuotiaaksi asti, jolloin tämän tuli mennä jo töihin.³ Minun tutkittavieni osalta kasvattisopimukset tehtiin koskemaan 18- tai 21-vuotiaita, tosin Suomessakin pystyi jo 14-vuotias nuori vapautumaan kasvattisopimuksesta ja lähtemään töihin muualle.

Eenilän (1971) toimittamaan *Ruotiukkoja ja huutolaisia* on koottu vuonna 1965 kerättyjä muistelmia entisajan vaivaishoidosta. Vaikka suurin osa muistelmista kertoo 1800-luvun lopusta tai 1900-luvun alusta, siitä saa käsityksen, millaista huutolaislasten ja ”kirkonvaivaisten” elämä on ollut. Osa muistelmien kirjoittajista kertoo, mitä on kuullut tai nähnyt toiselle henkilöille tapahtuneen, joten aineisto on siksi lähdekriittiseltä kannalta hieman epäilyttävä. Henkilökohtaisista kokemuksistaan kirjoittavat puolestaan ovat voineet huomaamattaan värittää tarinoita tapahtumien tunnepitoisuuden ja omakohtaisuuden vuoksi. Joka tapauksessa aineistosta saa hyvin kuvan siitä, millaista huutolaisten elämä on ollut. Kertomuksissa kuvataan vaivaishuutokauppaa ihmisarvoa alentavana tilaisuutena. Huutolaislasten elämä oli työntäyteistä. Pahimmillaan he eivät saaneet kuin vanhat rikkinäiset vaatteet ylleen, ruuan tähteet toisten lautasilta syödäkseen, ja pirtin lattian nukkumapaikakseen. Osassa muistelmista kerrotaan tytöistä, joita talon miehet käyttivät hyväksi. Väkivalta ja kova kuri esiintyvät lähes kaikissa muistelmissa. Joissain kertomuksissa on kuitenkin tuotu

³ Jablonka 2008.

esiin kasvattajan lempeys, ja joskus saatettiin lapsi ottaa kasvatettavaksi ilman maksuakin.⁴

Tutkin kasvattilapsiksi joutuneiden sosiaalisia suhteita, kuten naapuruutta, palkollisten liikkuvuutta, aviopuolisoita ja kummiverkostoja maaseudulla. Näistä aiheista on tehty runsaasti tutkimusta. Kangasmäki (2011) on keskittynyt näihin seikkoihin pro gradu -tutkielmassaan *Tilan väkeä ja naapureita. Varhaismodernin maaseutuyhteisön sosiaalinen kenttä ja kontaktinmuodostus Vuorimäen tilalla 1807–1883*. Kangasmäen tutkimuksen painopiste on kuitenkin maata omistavissa tai vuokraavissa ihmisryhmissä, mutta monia työhöni liittyviä aiheita myös sivutaan ja olen verrannut saamiani tuloksia hänen tutkimukseensa. Piilahden (2007) *Aineellista ja aineetonta turvaa. Ruokakunnat, ekologis-taloudelliset resurssit ja kontaktinmuodostus Valkealassa 1630–1750* on merkittäviä tuloksia tarjoava teos tutkimukselleni. Siinäkin on keskitytty kontaktinmuodostukseen, mutta jälleen maataomistavasta näkökulmasta.

Engberg on tutkinut köyhäinavun saajien sosiaalisia suhteita Pohjois-Ruotsin. Suomessa vastaavaa tutkimusta ei ole tehty. Koen merkityksellisenä tutkia köyhäinavun saajia myös Suomessa. Kasvattilapset olivat myöhemmissä elämänvaiheissaan muuta kuin köyhäinavustuksen saajia. Heitä kuului torpparien, palkollisten ja itsellisten ryhmiin, Näidenkään ryhmien osalta ei niiden sosiaalisia suhteita ole juuri tutkittu Suomessa. Aiemman tutkimuskirjallisuuden keskittyminen vain yhteiskunnalliselle tai hallinnolliselle tasolle on perusteluni sille, että tarvitaan myös konkreettista kuvausta köyhäinhoidon piirissä eläneistä turvattomista lapsista ja heidän myöhemmästä elämästään. Tutkimus on samalla selvitystä siihen, kuinka ylhäältä päin annetut asetukset ja ohjeet toteutettiin paikallisyhteisössä. Kasvattilapsia on tutkittu myöhemmältä ajalta, esimerkiksi lastenkotien lapsia tai huutolaisia, mutta esiteollisen ajan kasvattilapset ovat saaneet suhteellisen vähän huomiota. Relevantin tutkimuksen niukkuus näillä mainitsemillani alueilla on perusteluna aihevalinnalleni.

1.3 Tutkimuskysymykset

Kaikki tutkimuskysymykset pyrkivät selvittämään sitä, kuinka kasvattilapset selviytyivät elämässään. Tutkittavien elämässä selviytyminen on monimuotoinen

⁴ Eenilä 1971, 38–70.

tutkimuskysymys, jonka selvittämiseksi tarvitaan monta näkökulmaa. Jokaisella ihmisellä on historiansa ja elämänsä, ja siksi on tärkeää selvittää ensiksi millaisista lähtökohdista lapset tulivat ja miten paikallistasolla toimitettiin ennen kuin kasvattilapset pääsivät virallisiksi elänteiksi. On vaikeaa selvittää, millaisissa olosuhteissa tutkittavat todella viettivät kasvattivuotensa, mutta elämänsä, sosiaalisista suhteista ja sosiaalisesta asemasta voi mielestäni päätellä, miten kasvattiaika vaikutti tutkittavien elämään ja vaikuttiko kasvattiaika kaikkiin tutkittaviin samalla tavalla. Varsinaisia tutkimuskysymyksiä ovat:

- Miten seurakunta ja kruunu järjestivät kasvattisopimukset kasvattilapsiksi valikoituneille lapsille? Miksi esivalta halusi järjestää apua turvattomille lapsille?
- Oliko kasvattilapseksi joutumisen taustalla kaikkien tutkittavien osalta joitain samankaltaisia syitä? Miksi juuri tutkittavani päätyivät kasvateiksi ja juuri heille sopimuksessa määrättyjen isäntien huolehdittaviksi? Kuka oli huolehtinut tutkittavista aikaisemmin ja miten? Oliko lapsuuden sosiaalisilla suhteilla vaikutusta kasvatiksi pääsemiseen?
- Mitä elämänsäkuun liittyvät seikat kertovat tutkittavien elämänlaadusta ja selviytymisestä? Pääsivätkö he ripille, avioituivatko, saivatko lapsia, saivatko aviottomia lapsia, viettivätkö kiertelävää elämää ja kuolivatko nuorina vai vanhoina?
- Millaisia sosiaalisia suhteita kasvattilapset muodostivat? Mitä naapuruussuhteet, suhde talon isäntäväkeen, aviopuolison valinta, kummivalinnat ja suhteet omiin sukulaisiin kertovat ystäväydestä ja tutkittavien sosiaalisten verkostojen todellisuudesta?
- Oliko sosiaalisilla suhteilla vaikutusta sosiaaliseen asemaan? Viettivätkö tutkittavat sosiaalisten suhteiden ja sosiaalisen aseman perusteella aikalaiselle tyypillisen elämän? Vaikuttivatko sosiaaliset suhteet ja asema elämässä selviytymiseen? Oliko tutkittavilla varallisuutta elinaikanaan?

1.4 Lähteet

Päälähdeaineistona tutkimuksessani on Korpilahden seurakunnan arkistot, ja niistä ennen kaikkea syntyneiden ja kuolleiden luettelot sekä lasten- ja rippikirjat, jotka ovat mikrokorteilta ja -filmeiltä digitoituina Suomen Sukututkimusyhdistyksen kotisivuilla⁵. Lisäksi hyödynsin Jyväskylän maakunta-arkiston⁶ mikrofilmejä ja -kortteja, silloin kun uudemman ajan asiakirjoja ei SSHY:n sivuilla ollut saatavilla. Lähteinä on käytetty myös seurakunnan aineistosta köyhäinhoitoon liittyviä alkuperäisiä sidoksiin ja koteloihin talletettuja seurakunnan asiakirjoja sekä SSHY:n internet-sivulle digitoituja seurakunnan jäsenten perukirjoja, joista etsin mainintoja tutkittavien vanhemmista. Tutkittavieni kuolinaikojen osalta, uudemmalta ajalta, hyödynsin seurakunnan perukirjoja, jotka sijaitsivat JyMassa. Seurakunnan arkistossa perukirjoja on yleensä silloin talletettuna, kun leskeksi jäänyt puoliso on pyrkinyt uudelleen naimisiin. Puolison on täytynyt osoittaa papille, että kuolinpesä on selvitetty.

Tämän lisäksi selvitin Hämeen läänin puoleisen Korpilahden, eli Jämsän käräjäkunnan tuottamia perukirjoja, jotka ovat siis luetteloita vainajan koko omaisuudesta. Tästä lähteestä selvitin, jäikö kenellekään Hämeen läänin puoleisesta, seitsemästä tutkittavastani, mitään perintöä heidän vanhemmiltaan sekä jäikö heiltä itseltään kuollessaan mitään omaisuutta. Mikkelin lääniin, eli Heinolan käräjäkuntaan kuuluvia arkistoja, en selvittänyt, sillä Hämeen läänin puoli sai toimia esimerkkinä. Lisäksi vertasin kasvattilapsiksi päätyneiden määrää kaikkiin alaikäisten holhoustapauksiin samalta ajanjaksolta Korpilahdella. Kävin läpi holhoustapauksia Jämsän käräjäkunnasta. Holhoustapaustenkin osalta Hämeen läänin puoleinen Korpilahti sai toimia esimerkkinä, eikä Mikkelin läänin puolista Korpilahtea ole otettu mukaan.

Lähteiden luonteesta johtuen saadut tiedot ovat melko pinnallisia ja esimerkiksi sosiaalisia verkostoja tutkittaessa päätelmäni voivat perustua vain konkreettisesti lähteissä näkyneisiin sosiaalisiin suhteisiin. En voi siis selvittää, keitä muita kuin naapureita, kummeja, sisaruksia ja sukulaisia kuului tutkittavien ystäväpiiriin ja tuttaviiin. Kuitenkin olen voinut tehdä päätelmiä tutkittavien mahdollisista sosiaalisista verkostoista esimerkiksi selvittämällä, ovatko vanhemmat asuneet samoissa paikoissa

⁵ Lyhenteenä jatkossa SSHY.

⁶ Lyhenteenä jatkossa JyMa.

kuin tuleva kasvatti-isäntä tai kummit, joita he tutkittaville valitsivat, olivatko tutkittavat sukua kasvatti-isännille tai jäikö tutkittava kasvatiksi samaan taloon kuin missä oli viimeisimpänä asunut. Ja edelleen, mitä näkyviä yhteyksiä oli tutkittavilla oman puolison valinnassa ja millä perusteilla tutkittavat valitsivat omille lapsilleen kummeja. Kummisuhteet voivat kertoa joko ystävydestä, sukulaisuudesta tai arvostuksesta esimerkiksi jonkin talon emäntää kohtaan. Sosiaalista asemaa olen tutkinut tarkkailemalla tutkittavien nimikkeitä, niiden vaihtumista elämän aikana ja puolison sosiaalista taustaa. Tutkimus on ennen kaikkea paikalliseen tasoon Korpilahdella keskittyvää, mutta sen kautta pyrin myös saamaan suurempaa käsitystä maalaisyhteisön elämästä ja köyhäinhoidosta eli 1800-luvun sosiaaliturvasta. Vahvistusta tuloksiini haen aiheeseen liittyvästä tutkimuskirjallisuudesta.

Korpilahden seurakunnan järjestämiä kasvattisopimuksia ja järjestelyn vaiheita olen selvittänyt Hämeen läänin puoleisen Korpilahden osalta Hämeen maakunta-arkistossa⁷, jossa keräsin tietoja seurakunnan ja Hämeen läänin konttorin välisestä kirjeenvaihdosta. Tämän lisäksi aineistonani kasvattisopimusjärjestelyjen tutkimisessa ovat olleet seurakunnan arkistossa sijaitsevat kasvattisopimukset ja papin tuottama kuulutusten diaariaineisto.

1.5 Menetelmät ja tutkimukselliset näkökulmat

Tutkimuksessani olen aineiston keruuvaiheessa hyödyntänyt sukututkimuksellista otetta ja lähteiden kriittistä lähilukua. Tällä tarkoitan sitä, että lasten elämänvaiheiden ja kasvattilapseksi joutumisen syiden ja seurausten tutkimiseen olen käyttänyt Korpilahden seurakunnan aineistoja, joita olen hyödyntänyt pappien ruotsinkielistä, käsinkirjoitettua tekstiä tulkitsemalla, kuten sukututkimuksessa, ja lähdeaineisto on hyvin samankaltaista kuin sukututkimuksissa. Lisäksi työlle välttämätöntä on ollut selvittää tutkittavien vanhempien ja isovanhempien taustaa sekä esimerkiksi kasvatti-isäntien ja tulevien aviopuolisoiden esivanhempia. Ulkoista lähdekritiikkiä olen käyttänyt samalla kun olen lukenut lähteitä ja todennut, että välillä kirjureina toimineilla papeilla on mennyt vuosiluku tai päivämäärä väärin tai henkilöiden nimistä löytyy eri paikoissa erilaisia muunnoksia. Tämä ei silti vaikuta lähteen luotettavuuteen, kunhan

⁷ Lyhenteenä jatkossa HMA.

tutkijana huomioin aineiston tuottajan mahdollisuudet inhimillisiin virheisiin. Kuitenkin yleisesti voi sanoa, että lähdeaineisto on luotettavaa ja tutkimukseen kelpaavaa.

Ulkoisen lähdekritiikin lisäksi tulee käyttää sisäistä lähdekritiikkiä eli tulee muistaa se, ettei lähde ole niiden henkilöiden tuottamaa, keitä tutkin, vaan kasvattilapset ja heidän ympärillään elävät yhteisön jäsenet ovat kaikki siinä suhteessa objekteina, kontrolloinnin ja merkintöjen kohteina, eikä heidän äänensä pääse lähteissä kuuluviin. Teksti on aina virkamiesten ja pappien näkökulmasta kirjoitettua, tosin asiallisuuteen pyrkivää tekstiä. Vaikka lähteet ovat näin kaukana kasvattilasten todellisesta maailmasta, onnistun tutkijana lähteiden tarkan luvun ja sisäisen lähdekritiikin avulla saamaan paljon mielenkiintoista ja eläväistä tietoa, joka kertoo asioita kasvattilasten näkökulmasta. Sosiaalisen aseman tutkiminen virkamiesnäkökulmasta kirjoitetusta aineistosta on vaikeaa, sillä virkamiehet eivät ole välttämättä edes tunteneet kirjaamiaan henkilöitä ja talon asukkaita on saatettu kirjata rippikirjassa todellisen aseman sijaan palkollisiksi ja itsellisiksi, vaikka he olisivat olleet talon entisiä isäntiä, isäntäparin jälkeläisiä tai sisaruksia, kuten Miettinen (2012) havaitsi⁸. Miettisen tutkimuksen näkökulma on ennen kaikkea se, miten naimattomia naisia on kirjattu eri asiakirjoihin, ja hänen tutkimallaan aikakaudella 1600–1800-luvuilla naisista on vain sivumainintoja. Näkyviksi naiset tulivat virkamiesten kirjaamina vasta avioiduttuaan, mikä oli myös aikakauden normi ja ihanne.⁹

Tutkimusmenetelmänä käytän prosopografiaa, joka kattaa edellä kertamani, eli aineiston keräämisvaiheessa sukututkimuksellisen otteen sekä lähdekritiikin, mutta johon kuuluu muutakin. Tiedonkeruu on Uotilan mukaan prosopografisen menetelmän ensimmäinen vaihe, ja siihen sisältyy lähdekritiikkiä ja lähteiden analysointia, minkä lisäksi hyödynnetään hyvin laajasti erilaisia lähteitä. Tiedot kerätään systemaattisesti tietokantoihin jokaisen yksilön ja etsittyjen yksityiskohtien osalta. Kyse on tietojen hallinnasta. Tietokannat eivät ole lopputulos, vaan analyysin apuväline. Toisessa vaiheessa tiedot analysoidaan tutkimuskysymyksistä ja muista tutkimusmenetelmistä riippuen. Pelkkä tietokanta tai synteesi tiedoista ei ole vielä analyysiä.¹⁰

⁸ Miettinen 2012, 44.

⁹ Miettinen 2012, 11.

¹⁰ Uotila (tulossa), 5-7.

Uotilan (tulossa) mukaan prosopografiseen menetelmään kuuluu kerätä tietoja tutkijan ennalta määräämästä tutkimusjoukosta yhdenmukaisella ja systemaattisella tavalla. Uotila sanoo, että hän on menetelmän ansiosta saanut koottua hajanaiset lähdemerkinnät yhteen ja niiden kautta selvitettyä Hollolan käsityöläisten elämää kokonaisuutena ja saanut täten esiin epävirallista taloutta ja yhteiskunnan reuna-alueita.¹¹ Menetelmästä oli minullekin apua heti tiedonkeruuvaiheessa, sillä se auttoi kiinnittämään huomion jokaisen tutkittavan yksilön osalta tiettyihin, samoihin seikkoihin. Olen käyttänyt jossain määrin teknisenä esimerkkinä tietokantojen rakentamisesta ja ennen kaikkea alkuperäismateriaaliin viittaamisesta Lambergin (2001) prosopografista tutkimusta pohjoismaisista myöhäiskeskiajan raatimiehistä.¹² Työssäni viittaan tulosten käsittelyssä ja analyysissä tekemiini tietokantoihin, jottei alaviitteistä tule varsinaisessa tekstissä liian pitkät ja vaikealukuiset. Liitteenä olevien taulukoiden yhteydessä on kerrottu tarkemmin, mitä lähteitä on käytetty.

Keats-Rohan (2003) kertoo artikkelissaan prosopografiaa käytetyn jo pari sataa vuotta antiikin ja eliitin tutkimiseen. Menetelmän tarkoitus on samaisessa artikkelissa viitatus Lawrence Stonen mukaan tutkia jotain historian ihmisryhmää, jonka jäsenillä on yhdistävä tekijä taustassaan. Minä olen määritellyt ryhmäkseni vuonna 1850 kasvattilapsiksi päätyneet korpilahtelaiset lapset. Uotilan mukaan tutkija voi itse päättää mikä hänen tutkimusryhmänsä on, eikä joukon jäsenten ole tarvinnut itse kokea kuuluvansa tiettyyn ryhmään¹³. Kun ryhmä on määritelty, jäsenistä kerätään erilaisia tietoja, jotka sitten määritellään muuttujiksi, ja joiden toteutumista verrataan ja testataan jäsenten kesken. Tutkimus ei saa johtaa siis siihen, että tietyt yhteneväiset piirteet omaavaa ryhmää katsottaisiin liikaa jäsenten yksilöllisestä näkökulmasta tai toisaalta pelkkänä yhtenäisenä joukkona. Artikkelin mukaan tavoitteena on tutkia yksilöiden tiettyjä elämäkerrallisia yksityiskohtia. Keats-Rohanin mielestä silloin, kun halutaan tutkia vain yksilöitä, on kyse sukututkimuksesta tai elämäkertoista. Prosopografiassa

¹¹ Uotila (tulossa), 1–2.

¹² Lamberg 2001.

¹³ Uotila (tulossa), 4.

sen sijaan analysoidaan yksilöistä koottuja tietoja ja selvitetään, mitä ne kertovat erityyppisistä yhteyksistä heidän välillään.¹⁴

Uotilan mukaan tutkittavat yksilöt ovat mielenkiintoisia ennen kaikkea edustamansa joukon jäseninä. Heidän elämänsä yksityiskohtia tarkastellaan siksi, että niitä analysoidessa saadaan tietoa koko ryhmästä. Ryhmän jäsenten kesken on yhteisiä piirteitä, ja ne ovat tärkeämpiä kuin yksilölliset tiedot sinänsä. Pyrkimyksenä on etsiä toimintamalleja ja kaavamaisuuksia, jotka ovat tyypillistä koko joukolle. Näiden tulosten avulla voidaan arvioida, mikä on poikkeavaa.¹⁵

Prosopografian erityisluonnetta ei ole Uotilan mukaan kaikkialla historian tutkimuksen piirissä tunnustettu, eikä menetelmää myöskään ole helppoa määritellä. Yleensä korostetaan sitä, mitä menetelmä ei ole. Uotila tekee prosopografian ja biografian tai kollektiivibiografian välille eron. Biografia eli elämäkertatutkimus tarkastelee yhtä, erityistä ihmistä, mutta prosopografia pyrkii sen sijaan tavallisuuden selvittämiseen. Biografiassa päästään usein myös tutkimaan henkilön henkistä puolta, mutta prosopografian avulla voidaan selvittää vain ulkoisia seikkoja. Jos tutkimuksessa hyödynnetään useita biografioita, on kyseessä vertaileva biografia tai kollektiivibiografia. Kollektiivibiografia menetelmänä on lähellä prosopografiaa, ja monet tutkijat pitävät näitä samoina menetelminä, mutta Uotila näkee näiden välillä eron. Prosopografian määritelmään vaaditaan enemmän kuin kollektiivibiografian. Kollektiivibiografia voi laajimmillaan täyttää prosopografian määritelmän vaatimukset. Tällöin se sisältää monenlaisia aineistonkeruu- ja tutkimusmenetelmiä ja tutkimusta tehdään haasteellisista lähtökohdista. Mutta suppeimmillaan kollektiivibiografia saattaa tarkoittaa vain joukkoa elämäkertoja tai niistä kirjoitettuja matrikkeleja. Prosopografian määritelmään puolestaan kuuluu aina tietyt ennakkovaatimukset ja tietyt vaiheet, kuten tiedonkeruun systemaattisuus ja aineiston analysointi. Prosopografia kuuluu elämäkertatutkimusta hyödyntävään alaan, mutta se on silti erityisluonteista.¹⁶

¹⁴ Keats-Rohan 2003.

¹⁵ Uotila (tulossa), 4.

¹⁶ Uotila (tulossa), 5–6; 12.

Olen pohtinut oman tutkimuksen sijoittumista prosopografian ja kollektiivibiografian välille. Olen sitä mieltä, että työssäni on juuri lähteiden monipuolisuuden, tietojen keruun systemaattisuuden, tietokantojen muodostamisen ja tietyn ihmisryhmän tarkastelun vuoksi kyse enemmän prosopografiasta kuin kollektiivibiografiasta. Aineistoni on kuitenkin pienestä joukosta kertova, ja tutkimuksessa käsitellään myös paljon poikkeavuuksia ja yksilöllisiä tietoja, joten prosopografia ei ole ainoa menetelmäni. Ennen kaikkea menetelmä on auttanut tiedonkeruussa, kun tutkittavat asiat ovat tutkittavien osalta valmiiksi valittuina. Taulukot, joita olen tehnyt teemoittain liittyen lapsuuteen ja kasvattilapiseksi joutumiseen, aikuisuuteen ja elämäntapahtumiin sekä sosiaaliseen asemaan ja suhteisiin, auttavat minua analysoinnissa ja yhteenvedossa, koska näin eri yksilöiden kohtalot ovat helposti vertailtavissa.

Prosopografia on luonteeltaan kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusta, koska siinä pyritään muodostamaan yksilöiden tiedoista kokonaiskuva. Kuitenkin, tietokannat tekevät myös laadullisen analyysin helpoksi.¹⁷ Analyysissäni näkyvät kvantitatiivisen tutkimuksen avulla saadut tiedot tutkimusjoukosta, sijoitettuna kontekstiin eli 1800-luvun Korpilahdelle. Tutkimukseni on myös laadullista tutkimusta. Koska tutkittaviani on vain 11, en halua, että yksilöt hukkuvat massaan, vaan korostan jokaisen tutkittavani ainutlaatuisuutta ja erityisiä tietoja, mitä kukin tutkittava tarjoaa tutkijalle. Tutkimuksessa huomioidaan konteksti, eli aika, paikka, ja vallinnut kulttuuri, joka on vaikuttanut käyttäytymiseen tietyllä tavalla tai epäsäännönmukaisesti. Tavoitteena on saada ulkoisista tiedoista pääteltyä myös syitä ja mahdollisia motiiveja toiminnalle. Laadulliseen analyysiini kuuluu omien tulosteni vertailu muihin tutkimuksiin, liittyen esimerkiksi sosiaali-, maaseudun, lasten ja naisten historiaan.

Tutkimukselliselta näkökulmaltaan ja teoreettiselta viitekehyseltään pro gradu -tutkielmani kuuluu sosiaalhistoriaan, sillä näkökulma on tiettyä sosiaalista ryhmää tutkiva. Tästä tutkielmasta tekee sosiaalhistoriallisen esimerkiksi sosiaalisiin verkostoihin, maaseutuyhteisön toimintaan ja autonomisessa Suomessa vallinneisiin taloudellisiin ja sosiaalisiin oloihin keskittyminen. Fairburnin mukaan sosiaalhistoriassa on tiettyjä käytäntöjä siitä, mitä yleensä tutkitaan, kuten suuria ihmisjoukkoja ja sosiaalisia kategorioita. Sosiaalhistoriassa pyritään todistamaan

¹⁷ Uotila (tulossa), 11.

pääväittämät empiirisen aineiston avulla, välttämään vanhentuneita käsityksiä ja antamaan oikeita tulkintoja ”historian unohtamista” ihmisistä, esimerkiksi naisista. Sosiaalhistoria on yleisesti kiinnostunut alempiiniin sosiaaliluokkiin kuuluvien ihmisryhmien käytöksestä, toiminnasta, tavoista, toiveista ja arvoista. Tutkijan on kuitenkin vaikeaa ymmärtää näitä tutkittaviaan, sillä heidän aikansa kulttuuri eroaa paljon tutkijan nykyajan kulttuurista.¹⁸ Tämä on pidettävä mielessä tuloksia analysoitaessa ja tulkittaessa. Sosiaalhistoriallisen tutkimussuunnan ongelmia ovat Fairburnin mukaan muun muassa, kuinka erinäisistä ja pirstaleisista tiedoista saa luotettavasti muodostettua yleistyksen entisajan ilmiöstä.¹⁹ Sama ongelma liittyy minunkin työhön. Olen ratkaissut sen vertailemalla tutkimustuloksiani tutkimuskirjallisuuteen ja täydentämällä aukkoja kirjallisuuden avulla.

Sosiaalhistorian lisäksi voidaan työhöni katsoa liittyvän paikallis-, mikro-, erilaisten ja marginaalihistorian tutkimukselliset lähestymistavat. Tutkimus on paikallis- ja mikrohistoriaa, sillä tutkin vaivahoidon ja seurakunnan toimintatapoja Korpilahdella, ja tutkimustulokset kertovat paikallisyhteisöstä. Mikrohistoriallista tutkimukseni on siksi, että se pyrkii selvittämään kasvattilasten elämäntarinoita mahdollisimman tarkasti. Työssäni painotetaan enemmän yksilöitä ja heidän sosiaalisia verkostojaan ja paikallisuutta eli mikrotasoa kuin yhteiskunnallista makrotasoa. Mielestäni on tärkeää tutkia tapauskohtaisesti, miten 1800-luvun köyhiä ja turvattomia lapsia todellisuudessa hoidettiin ja autettiin, ja mikä oli miljöön ja sosiaalisten verkostojen merkitys. Saamistani paikallistason tuloksista voidaan tehdä yleisemmin päätelmiä aikakaudesta ja siihen kuuluneista ilmiöistä. Yleistettävyyttä tutkimukseen saan kytkemällä saamani tulokset 1800-luvun ihmisen elämää ja elinoloja sekä köyhäinhoitoa ja sosiaaliturvaa selvittäviin historiantutkimuksen tuloksiin.

Waltonin, Brooksien ja DeCorsen mukaan mikrohistoriallista tutkimusta tehdään tyypillisesti juuri tähän tapaan. Mikro- ja makrotason välinen suhde on oleellista mikrohistoriassa. ”Pienen maailman” tutkimisella voidaan saada tuloksia suuremmista ilmiöistä ja yhteyksistä. Tästä esimerkkinä mainitaan Gitzburgin *The Cheese And The Worms* (1976), jossa 1500-luvun mylläri joutuu oikeuden eteen harhaoppisuudesta.

¹⁸ Fairburn 1999, 7–8.

¹⁹ Fairburn 1999, 12.

Waltonin (et al) viitaaman Peltosen (2001) mukaan Ginzburgin esille saama kulttuurinen tieto myllärin pienestä maailmasta risteää samanaikaisesti kirkon kontrolloinnin ja inkvisition kanssa. Makrotasoa eli kirkkokurin harjoittamista selvittäneet tulokset kertovat yllättävästi mikrotasosta eli maalaisyhteisössä vallinneista maailmankaikkeuteen liittyvistä uskomuksista. Mikrohistoria korostaa tarvetta paikalliseen näkökulmaan, jotta ymmärrettäisiin maailmanlaajuisia malleja ja laajempia kertomuksia. Walton (et al) viittaa Levin (2001) määritelmään mikrohistoriasta. Sen mukaan mikrohistoria on käytäntö, joka perustuu laajojen havaintojen pelkistämiseen, mikroskooppiseen analyysiin ja intensiiviseen materiaalin tutkimiseen.²⁰ Tähän pyritään myös tässä pro gradu -tutkielmassa.

Erilaisten historia kertoo Nygårdin mukaan koko yhteiskunnasta, sillä tutkimalla suhtautumista normaalista poikkeaviin ihmisryhmiin, saadaan tietoa yhteiskunnan säännöistä ja ihanteista. Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi köyhät, vammaiset, rikolliset, sukupuolitautiset tai mielenvikaiset. Menneinä aikoina tavallinen rahvas, saati sitten marginaaliryhmiin kuuluvat, esiintyivät lähteissä vain esimerkiksi valvonnan, opetuksen, rankaisun tai huollon kohteina.²¹ Nygård näkee tällaisen kontrolloinnin hyväksi asiaksi historiantutkimuksen kannalta, sillä tuolloin on valvottavista kertynyt aineistoa, vaikka näkökulma lähteissä onkin valvojien eikä valvottavien.²² Tutkittavani olivat nimenomaan huollon kohteina, ja heihin tällä tavoin kiinnitetyn huomion perusteella voin sanoa heidän kuuluneen marginaaliryhmään ”kasvattilapset”. Heidän asemansa on kuitenkin ollut yhteisössään varmasti hyvin erilainen kuin vammaisilla tai mielisairailla, sillä heissä ei ollut mitään ulkoisesti näkyvää piirrettä ja ennen kaikkea he olivat työkykyisiä. Joka tapauksessa voin tutkimuksessani selvittää yhteisön suhtautumista lapsiin. Lähteiden tietty näkökulma tulee pitää mielessä ja tulee osata esittää oikeanlaiset kysymykset lähteilleen, kuten Liikala 1700-luvun mielisairaista kertovassa gradussaan toteaa²³.

²⁰ Walton & Brooks & DeCorse 2008, 4–6.

²¹ Nygård 1998, 12–16.

²² Nygård 1999, 18.

²³ Liikala 2005, 12; Nygård 1998, 15.

Markkola painottaa marginaalihistorian tutkimuksessa tutkittavien yhteiskunnan ulkopuolelle jäämistä, joka on voinut olla itsestä johtuvaa tai tahatonta. Hänen mukaansa marginaalihistoriaan voitaisiin lukea kuuluvan sekä marginaaliryhmiin kuuluneiden tutkimisen, että aiemmin tutkimuksen ulkopuolelle jääneiden tutkimisen, kuten naissukupuolen, kuoleman, seksuaalisuuden tai lapsuuden ilmiöt. Nämä eivät ole marginaalisia asioita, mutta niitä ei vain ole pidetty aiemmin tutkimisen arvoisina tai niitä ei ole huomattu tutkia.²⁴ Tällaisen perustelun kannalta tutkimukseni kuuluisi marginaalihistoriaan.

1.6 Käsitteet

On määriteltävä tarkasti, mitä termiä käytän tutkittavista kasvattilapsista. Tutkimuskirjallisuudessa on käytetty esimerkiksi ilmaisua *elätehoito*.²⁵ Alkuperäislähteissä lääninhallinnon ja kappalaisen kirjeenvaihdossa ja ajan lainsäädännössä esiintyy ruotsiksi suunnilleen samaa tarkoittava termi 'utackorderat barn' eli hoitoon annettu lapsi. Näitä termejä siis voin käyttää. Vuonna 1840 toteutettu vaivaishoitolakiluonnoksen lausuntokierros ympäri suuriruhtinaskunnan osoitti seurakuntien lastenhuoltotapoja. Siitä selvisi, että enimmäkseen Suomessa käytettiin jo elätejärjestelmää, paitsi Oulun läänissä, Pohjanmaalla ja Pohjois-Savossa, joissa ruotuhoido oli edelleen yleisin hoitomuoto.²⁶

Tutkimuskirjallisuuden pohjalta ei selviä aivan tarkasti, että milloin varsinainen huutolaisuus ja vaivaishuutokaupat alkoivat Suomessa, ja toisaalta niiden syntyminen on ollut paikkakuntaakohtaista. Pulman mukaan vuoden 1849 Keisarillinen kirje mahdollisti taloudellisen näkökulman korostamisen kasvattisopimusten teossa, mikä näkyi myöhemmin vaivaishuutokauppoina. 1800-luvun lopulla huutolaisuus oli jo niin yleistä, että sitä kritisoitiin kaikkialla. Johonkin tälle aikavälille vaivaishuutokauppojen alku siis ajoittuu. Vaikka tutkimani lapset saivatkin uuden kotinsa omaa työpanostaan vastaan ja kruunu maksoi isännille korvausta heistä, kuten huutolaisuuteen kuului, en voi alkuperäislähteiden perusteella varmasti sanoa, olivatko lapset huutolaisia eli

²⁴ Markkola 1996, 11–12.

²⁵ Pulma 1987, 30.

²⁶ Pulma 1987, 34.

kaupattiinko kyseisiä lapsia sentään vaivaishuutokaupassa.²⁷ Jos laajentaa käsitettä siihen, että huutolaisuus on sitä, että olosuhteet olisivat tutkittavilla olleet samat kuin myöhemmän ajan huutolaislapsilla, eikä määritelmään vaadittaisi sitä, että lapset olisi välttämättä ”huutokaupattu”, niin silloin voisi kyllä puhua tutkittavistani huutolaisina. Mutta huutolaisuudessa hoitovastuu lapsesta tai vaivaisesta ulottui vain vuodeksi kerrallaan. Tutkittavista tehtiin kuitenkin aikuisikään saakka ulottuvat hoitosopimukset.

Silti väitän, että tutkimani ajankohta Korpilahdella eli vuosi 1850 on todennäköisesti ollut tavallisen elätejärjestelmän aikaa ja huutolaisuuden ”esiaste”, toisin kuin Pohjois-Ruotsissa, jossa jo ainakin 1830-luvulla oli pidetty vaivaishuutokauppoja.²⁸ Huutolaisena tai valtion tai kunnan elättinä eläminen eivät kuitenkaan kovin paljoa eroa toisistaan. Epäselvyyden välttämiseksi käytän tutkittavistani kuitenkin enimmäkseen termiä kasvattilapset ('fosterbarn'), sillä se on käsite, joka varmasti esiintyy alkuperäislähteissä, ja esimerkiksi seurakunnan omissa merkinnöissä ei käytetä muita käsitteitä lasten- ja rippikirjoissa.

Määritelmällä vaivaishoito tarkoitetaan heikkojen ja vaivaisten hoitoa. Ruotsiksi termi on ollut jo varhain 'fattigvård' eli köyhäinhoito. Suomenkielinen termi 'vaivaishoito' kuvasti hyvin 1700-luvulla keitä sen piiriin avunsaajiksi hyväksyttiin, nimittäin työkyvyttömiä. Kyseisenä aikana köyhyyteen liittyi yleensä jokin vaiva, vanhuus tai alaikäisyys, joka esti työnteon. 1800-luvulla avunsaajien joukkoon, esimerkiksi vuoden 1852 vaivaishoitoasetuksessa, laajennettiin kuuluviksi myös köyhät työkykyiset. Mutta edelleen suomen kielessä käytettiin sanaa vaivaishoito. Pulman mukaan uutta tilannetta kuvaava termi 'köyhäinhoito' tuli käyttöön vasta 1900-luvulla.²⁹ Toisaalta Piiraisen mukaan sanaa köyhäinhoito alettiin käyttää jo 1800-luvun lopulla virallisessa kielenkäytössä.³⁰ Termiä 'fattigvård' (suom. köyhäinhoito) on käytetty ruotsinkielisessä ulkoasussaan Korpilahden seurakunnan aineistoissa. Käytän tämän vuoksi molempia termejä rinnakkain työssäni.

²⁷ Pulma 1987, 31.

²⁸ Engberg 2004, 431–437.

²⁹ Pulma 1985, 37.

³⁰ Piirainen 1974,12.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

2.1 Korpilahti 1800-luvulla

Ymmärtääkseen lähteiden tuottamista ja sijoittaakseen kasvattilapset oikeaan aikaan ja paikkaan, tulee tietää tietyt seikat tutkittavasta seurakunnasta. Korpilahden kappeli kuului Jämsän seurakuntaan vuoteen 1861 asti, jolloin siitä tuli oma seurakuntansa. Hallinnollisesti Korpilahti kuului Jämsän pitäjään, mutta jakautui kuitenkin kahteen lääniin. Korpilahden ”maapuoli” kuului Jämsän tuomiokuntaan ja Hämeen lääniin³¹. Korpilahden ”vesipuoli” puolestaan kuului Heinolan tuomiokuntaan ja Mikkelin lääniin. Vuonna 1870 Korpilahti siirtyi kokonaan osaksi Hämeen lääniä.³² Tutkimanani aikana Korpilahden Hämeen läänin puoleinen osa kuului Ylisen Sääksmäen kihlakuntaan³³ ja Mikkelin läänin puoleinen osa Heinolan kihlakuntaan.³⁴ Korpilahden kappelilla oli oma kappalainen ja kappelikirkon luottamusmiehet sekä itsenäinen väestökirjanpito ja köyhäinhoito.³⁵ Lisäksi merkittävä tieto, joka selvisi Suomen Sukututkimusseuran internetsivuilta, oli että Korpilahden, ennen vuotta 1773 tuotetut, seurakunnan historiakirjat luultavasti tuhoutuivat vuonna 1871, kun ne putosivat Päijänteeseen veneen kaatuessa. Venematalla oltiin siirtämässä kirkonkirjoja vanhasta kappalaisen pappilasta uuteen kirkkoherran pappilaan. Vanha pappila sijaitsi Päijänteen itäpuolella ja uusi pappila järven länsipuolella.³⁶ Tämän vuoksi vanhoja asiakirjoja ei ole olemassa, ja tutkijat eivät voi selvittää korpilahtelaisten esi-isiä kirkonkirjoista.

Lääninhallitukset vastasivat autonomian aikana järjestyksenpidosta Suomen kenraalikuvernöörille ja muista asioista Senaatin talousosastolle. Läänin kuvernööri (ennen v.1837 nimitys maaherra) johti lääninhallitusta, joka oli 1600-luvulta aina vuoteen 1955 jakautuneena lääninkonttoriin ja -kansliaan. Konttorin tehtäviin kuului verotukseen, tilinpitoon ja kruunun omaisuuteen liittyvät asiat, ja kanslian tuli

³¹ Ennen vuotta 1845 Jämsän pitäjä kuului Sääksmäen yliseen tuomiokuntaan.

³² Roiko-Jokela & Pitkänen (toim.) 1995, 19–21.

³³ Esim. HMA, LH, Lääninkonttori, Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1850, 448.

³⁴ Esim. JyMa, Köyhäinhoitoon liittyvä kirjeistö, kuulutukset ym. 1813–76, 1845–69, 28.1.1852.

³⁵ Lahti 1994, 13–16.

³⁶ Suomen Sukututkimusseura, www.hiski.fi/seurakunnat, viitattu 9.9.2013.

puolestaan huolehtia toimeenpanosta, järjestyksen ylläpidosta, hallinnon yleisestä valvonnasta sekä esimerkiksi köyhäinhoidosta.³⁷

2.2 Köyhyys 1800-luvun maaseudulla

Aikalainen Rosenberg arvioi tutkimuksessaan, että vuonna 1850 Suomessa oli 1,6 miljoonaa ihmistä, joista köyhäinholhoukseen oli joutunut 28 729 henkeä. Tähän lukuun ei ollut laskettu satunnaisia köyhäinavustuksia saaneita. Loisiväestön ja mäkitupalaiisten ryhmän Rosenberg arveli olevan 250 000 henkeä, joista osan hän arveli elävän niin puutteenalaisesti, ettei pystynyt itseään elättämään. Hänen mukaansa joka viides tai kuudes suomalainen eli muiden varoilla.³⁸ Rosenberg kritisoi tutkielmassaan autonomian ajan yhteiskunnan sääntöjä, jotka rajoittivat köyhien mahdollisuuksia nousta parempaan asemaan. Näitä rajoitteita olivat asetus laillisesta suojeluksesta, palstojen jakamiskiellot, käsityöläisten yksinoikeudet tiettyjen ammattien harjoittamiseen ja kaupankäyntipaikkojen rajoittaminen.³⁹

1750-luvulta alkanut ja 1800-luvulla kiihtynyt väestönkasvu sai aikaan suuren tilattomien ryhmän kun uusia tiloja ei kuitenkaan perustettu samaa vauhtia. Tämän lisäksi olivat vielä katovuodet⁴⁰. Yhteiskunnassa vallitsivat vielä monet tilattomien elämää haittaavat rajoitukset, koskien muun muassa tilanjakoa, elinkeinon harjoittamista, liikkumisvapautta sekä irtolaisuutta. Ne sitoivat köyhät paikoilleen vaikeaan tilanteeseen. Vaikka 1860- ja -70-luvuilla säädettiin paljon liberaaleja lakeja teollisuuden edistämiseksi, oli tärkein elinkeino Suomessa vielä esimerkiksi vuonna 1875 maanviljely. Kahdesta miljoonasta asukkaasta yli 90 % asui maaseudulla. Maaseudun tilaton väki ei ollut vielä siirtynyt suurin joukoin teollisuuden työläisiksi.⁴¹

Jutikkalan mukaan sekä torpparien että tilattomien määrä kasvoi Suomessa merkittävästi tilojen määrän kasvaessa vain niukasti, vaikka tiloja edelleen halottiin ja Pohjois-Suomessa perustettiin edelleen kruunun uudistiloja. Torpparien määrä kasvoi

³⁷ Onnela & Orrman 1994, 129–130.

³⁸ Rosenberg 1858, 11–12.

³⁹ Rosenberg 1858, 13–29.

⁴⁰ Engberg 2005, 15.

⁴¹ Haatanen 1981, 135.

samassa suhteessa kuin väestökin. Tilojen määrä kasvoi vuodessa 10 000:lla, mutta tilaton väestö lisääntyi silti paljon enemmän, sillä sotia ei ollut enää Venäjään liittämisen, eli vuoden 1809, jälkeen. Väestönpaljouden purkautuminen teollisuuteen tai kaupan aloille ei ollut vielä mahdollista. Länsi-Suomessa oli enemmän mäkitupalaisia ja Itä-Suomessa saunojen tai tupien nurkissa asuvia loisia. Eniten tämä alin yhteiskuntaryhmä kasvoi Savossa ja Karjalassa. Myös ruotusotamiesten vapauttaminen 1810 lisäsi tilattoman väestön määrää.⁴²

Torpparien asema heikkeni, sillä työn määrän tarjonta lisääntyi ja tilallinen näki torpparin työntekijänä eikä viljelijänä. Työpäiviä tehtiin yleensä yksi viikossa. Joskus torppari joutui hädetyksi talojen halkomisen tai isonjaon vuoksi. Toisinaan talonpoika halusi ottaa lähitorppien pellot omaan viljelyyn. Työvoiman ylitarjonta vaikutti kuitenkin enemmän palkollisten asemaan kuin torppareiden. Isännillä oli valta palkollisiinsa ja kuritusoikeus, mutta toisaalta toimeentulo ja työ oli taattu vuodeksi kerrallaan. Vuoden 1805 palkollisasetus ei sisältänyt enää palkkataksoja, sillä valtakunnassa olivat hyvin erilaiset olot eri puolilla. Palveluspakko säilyi kuitenkin asetuksessa.⁴³

Vielä 1800-luvulla Suomessa huolto ja turva perustuivat patriarkaaliseen perhejärjestelmään ja armeliaisuuteen. Se merkitsi sitä, että sukulaiset, kummit ja naapurit huolehtivat toisistaan. Turvattomat eli esimerkiksi orpolapset tai köyhien perheiden lapset pääsivät monesti läheisten suojiin.⁴⁴ Tosin sukukeskeinen holhousjärjestelmä koski lähinnä vain maataomistavaa väestöä. Tavoitteena oli turvata tilan ja omaisuuden säilyminen suvulla. Jos esimerkiksi talon isäntä sattui kuolemaan, hänen leskensä ja lapsensa saivat viralliset holhoojat, jotka huolehtivat omaisuudesta. Vanhuuden talonpojat turvasivat tekemällä syytinki- eli eläkesopimuksia lastensa tai vävyjensä kanssa.⁴⁵

⁴² Jutikkala 2003, 448–449.

⁴³ Jutikkala 2003, 450; 453.

⁴⁴ Pulma 1987, 12.

⁴⁵ Roiko-Jokela 2006, 22–31.

Tällaista mahdollisuutta ei tilattomalla väestöllä tietenkään ollut. Itselliset olivat tilattomista huonoimmassa asemassa vanhuuden tai sairauden tultua.⁴⁶ Itsellisillä tarkoitettiin loisia ja mäkitupalaisia, jotka elättivät itseään erilaisista työsuorituksista saaduilla korvauksilla. He eivät omistaneet maata, eivätkä olleet palkollisiakaan, vaan auttelivat töissä aina siellä, missä oli tarvetta työvoimasta. Etenkin kaskiviljelyalueella he olivat tärkeä joukko. Itselliset saivat asua talojen nurkissa, saunoissa tai perustaa jopa oman mökin ja kasvimaan isännän maalle. Tällöin heitä kutsuttiin mäkitupalaisiksi. Myös kalastus- ja metsästysoikeus oli taattu kyläläisten metsissä.⁴⁷

Yhteiskunnan parempiosaiset ajattelivat usein maalaisköyhälistön itse aiheuttaneen ongelmansa laiskuudellaan tai tuhlailulla. Asenne köyhiä kohtaan kiristyi aina silloin, kun kerjäläisyys kasvoi. Harvat näkivät ongelmien takana yhteiskunnallisia syitä. Ajateltiin, että ahkeruudella voisi parantaa asemaansa. Köyhien keskuudessa puolestaan vallitsi kohtalousko, eikä paremmista oloista edes uneksittu. Toisaalta köyhät suhtautuivat osaansa luontevasti siksikin, että köyhyys oli niin yleistä.⁴⁸ Vaikka lait kielsivät tai rajoittivat eri aikoina kerjäämistä, ei se voinut kieltää ihmisiä antamasta apua kerjäläisille. Kansa nimittäin uskoi, että monet kerjäläiset osasivat noitakonsteja. Yleensä taloon tullutta kiertolaista ei uskallettu jättää auttamatta, sillä pelättiin kieltäytymisen tuovan huonoa onnea tai peräti kirouksen talon ylle. Ja saihan talon väki kuulla kulkurilta uutisia hänelle annetun ruuan vastineeksi.⁴⁹

2.3 Köyhäinhoito autonomian aikana

Kaikista vähäosaisimmista huolehti seurakunta aina 1860-luvulle asti, jolloin tämän tehtävän saivat kunnat hoitaakseen kunnallishallintoon siirtymisen myötä. 1800-luvun ajan köyhäinhoidossa oli kyse vaivaisten hoidosta, sillä apua annettiin vain oikeasti työkyvyttömille henkilöille ja turvattomille lapsille.⁵⁰ Muille köyhille ei virallista tietä juuri apua annettu.

⁴⁶ Haatanen 1981, 137–138.

⁴⁷ Pulma 1994, 59–64.

⁴⁸ Haatanen 1981, 138.

⁴⁹ Eenilä 1971, 64; Pulma 1994, 48.

⁵⁰ Pulma 1987, 25–26.

Engbergin mukaan jo 1600-luvun Ruotsissa, johon nykyisen Suomen alue vuoteen 1809 asti kuului, köyhäinhuoltovastuusta säädettiin lailla ja paikallisyhteisöt ottivat köyhistä huolehtimisen osaksi itsehallintoaan. Hänen mielestään yhteiskunnan kantama vastuu sekä sosiaalisen huolenpidot muodot olivat jo tuolloin olemassa, mutta ne ilmenivät vain eri lailla kuin nykypäivän hyvinvointijärjestelmässä. Köyhäinhoidon käytänteet muotoutuivat ennen kaikkea paikallistason tarpeiden mukaan. Joka pitäjällä oli vapaus muodostaa köyhäinhuoltokäytänteensä paikallisten olosuhteiden, eikä ylhäältä säädettyjen määräysten, mukaan. Sama tilanne jatkui Ruotsissa Engbergin mukaan vielä 1800-luvulla.⁵¹

Venäläinen kenraalikuvernööri ja konservatiivinen Suomen senaatti (1809–1815 nimi oli Hallituskonselji) hallitsivat yksin Suomen autonomista suuriruhtinaskuntaa, kun keisari ei kutsunut valtiopäiviä ollenkaan koolle vuosina 1809–63. Tänä aikana ei tehty mullistavia uudistuksia köyhäinhuoltoon, kuten ei paljon muuhunkaan lainsäädäntöön. Suomea hallinneet virkamiehet ja kirkko eivät reagoineet yhteiskunnan muutoksiin, kuten teollistumisen käynnistymiseen tai sosiaalisiin ongelmiin, jotka johtuivat maatalouden kriisiytymisestä ja väestönkasvusta.⁵² Myös Ruotsissa oli samankaltaiset ongelmat 1800-luvulla, kuten esimerkiksi palveluspakko ja köyhien muuttovapauden kieltäminen. Ruotsissakaan ei köyhäinhuolto uudistettu ennen vuoden 1847 liberaalia köyhäinhuitolakia.⁵³

Suomen suuriruhtinaskunnassa säätyläistö oli kuitenkin muutoksessa mukana, vaikkei säätypäiviä kutsuttu koolle, ja heräsi keskustelemaan lehdistössä tiiviisti 1840-luvulta lähtien muun muassa köyhydestä ja ehdotti liberaaleja uudistuksia elinkeinoelämään. Senaatti ja Pietarissa toiminut sihteerinvirasto eivät painostuksesta huolimatta tehneet muutoksia. Ylä- ja keskisäädyn mielestä elinkeino-, muutto- ja työn haun vapaus sekä kansansivistys olisivat ratkaisseet ongelman. Senaatin säätämät köyhäinhuitolait sen sijaan sitoivat tilattoman väestön ”turvallisesti” paikalleen omien seurakuntiensa köyhäinhoidon holhouksen alle. Vuonna 1852 tuli voimaan asetus laillisesta suojelusta ja palvelupakosta. Laillinen suojelu oli vanha käsite jo 1500–1700-luvuilta, jolloin

⁵¹ Engberg 2005, 14.

⁵² Pulma 1987, 29.

⁵³ Engberg 2005, 61–62.

Suomen maakunta oli osa Ruotsia. Vanhassa merkityksessään se tarkoitti, että kaikki yli 15-vuotiaat, jotka eivät omistaneet maata, olivat palvelupakon alaisia. Heidän tuli hakeutua jonkun tilallisen palvelukseen, muuten heitä kohdeltaisiin irtolaisina. Irtolaiset olivat vailla laillista suojelua, ja kruunu sai värvätä heidät väkisin armeijaan. Suomen ollessa osa Ruotsia tämä olikin hyvä pelote, sillä maa soti paljon ja tarvitsi sotilaita.⁵⁴

Vuoden 1852 asetuksen mukaan kaikkien itsellisten, toisin kuin vanhoissa säädöksissä, myös mäkitupalaisten, tuli hankkia itselleen palveluspaikka. Nyt uudessa asetuksessa ei itsellisten joukkoa oikeastaan tunnustettu olevan, kun työikäisten käskettiin hankkia palveluspaikka. Palkollisiksi kirjattujen määrä nousikin asetuksen vuoksi monella kymmenellä tuhannella, mutta töitä ei tosiasiaassa heille kaikille ollut. Jotteri itsellisiä olisi turhaan pidetty irtolaisina, asetusta ja todellisuutta kierrettiin henkikirjoissa merkitsemällä tilojen loisia ja mäkitupalaisia rengeiksi ja torppareiksi.⁵⁵

Vuonna 1852 annettiin asetus myös vaivahoidosta. Se tarjosi perustoimeentulon viidelle ryhmälle, joita olivat alle 15-vuotiaat holhousta vailla olevat (*wårnlöse barn under femton år, som sakna nötig omvårdnad*), mielisairaille, liikuntavammaisille ja pitkäaikaissairaille. Lisäksi köyhäinavun saajiksi luettiin työhön kykenevät henkilöt, jotka voivat tehdä työtä köyhäinavustusta vastaan⁵⁶. Vaivahoitoasetusta pidetään ensimmäisenä yhtenäisenä sosiaalihuoltoa säädelleenä lakina.⁵⁷ Liberaalit pitivät sitä pelottavan hölläkätisenä, sillä siinä tunnustettiin apu myös köyhille, jotka tarvitsivat selvittääkseen vain jonkin verran avustusta vaivauskassasta. Aikalaisten mielestä avunsaajien noussut määrä johtui helpottuneesta pääsystä vaivauskassan asiakkaaksi. Tosi asiassa avunsaajat olivat enimmäkseen tilattomia ja heidän määränsä todella kasvoi koko ajan huimasti. Seurakunnat saivat varansa juuri säädetystä köyhäinhoitoverotuksesta, jonka mukaisesti veroja kerättiin myös tilattomilta. Vaivahoito oli hallinnollisesti jo tehostunut, sillä maaherrat eli kuvernöörit valvoivat

⁵⁴ Pulma 1994, 36.

⁵⁵ Pulma 1994, 59–64.

⁵⁶ Rosenborg 1858, 37–38.

⁵⁷ Roiko-Jokela 2006, 48–49.

alueidensa rahan käyttöä. Vaikka elatuksen saaminen oli turvattu nyt myös työkykyisille köyhille, oli siinä taustalla valtion halu kontrolloida köyhiä ja vaivaisia.⁵⁸

Hyvin suuri osa seurakunnista käytti vaivaisten huoltamiseen ruotuhoitoa. Tapa oli yleistynyt Varsinais-Suomessa jo 1600-luvun lopulla, mutta Itä- ja Pohjois-Suomessa se otettiin käyttöön 1820-luvulla. 1850-luvulla ruodulla hoidettiin lähes puolet vaivaisista Suomessa, minkä jälkeen määrä laski, mutta tapa ei kuitenkaan kadonnut kokonaan.⁵⁹ Ruotuhoidossa kirkonvaivaiset jaettiin eri talojen ja torppien hoidettaviksi. Ruotulainen kiersi talosta taloon ja vietti siellä tietyn ajan riippuen siitä, kuinka suuri oli talon osuus manttaaliverotuksessa. Aika saattoi vaihdella muutamasta päivästä useaan kuukauteen. Talot huolehtivat ja ruokkivat vaivaista, ja huollettava teki töitäkin, jos siihen kykeni. Vielä pitkään 1800-luvulle saattoi joillain paikkakunnilla olla lapsiakin kiertelevien ruotulaisten joukossa.⁶⁰

Vuonna 1865 ja 1873 annetut kunnallisasetukset siirsivät seurakuntien vastuun vaivaisten hoidosta itsehallinnollisille kunnille. Maalaiskuntien hallintoelimeksi tuli kuntakokous, johon saivat osallistua taloudellisesti itsenäiset, veroa maksavat ja hyvämaineiset jäsenet. Kirkkoherra sai olla kokouksissa läsnä ja hänellä oli edelleen puheoikeus vaivaishoitoon liittyvissä asioissa. Vaivaishoitohallitus tai maaseudulla kunnallislautakunta pani toimeen vaivaishoitopäätökset. Kunnilla oli paremman verotusjärjestelmän kautta paremmat mahdollisuudet järjestää vaivaishoitonsa. Luontaistalouteen hyvin sopineesta ruotuhoidosta luovuttiin usein juuri siksi, että uuden veroäyrijärjestelmän vuoksi oli vaikea enää laskea kuinka kauan kenenkin tuli ruotulaista hoitaa. Aiemmin manttaaliverotuksessa huomioitiin vain tilan koko, kun taas nyt kaikki maksoivat veroa.⁶¹ Vuoden 1867–68 nälkä- ja katovuodet osoittivat vaivaishoidon vanhanaikaisuuden, sillä kunnallishallinto ei, kuten ei valtiokaan, ollut

⁵⁸ Pulma 1994, 59–64.

⁵⁹ Pulma 1994, 47, 65–66.

⁶⁰ Eenilä 1971, 20.

⁶¹ Jaakkola 1994, 121–122.

valmis mittavaan hädänalaisten auttamiseen. Liki 300 000 ihmistä kuoli nälkään tai sen heikentäminä tauteihin.⁶²

Vuonna 1879 annettiin asetus vaivashoidosta. Tämä oli liberaalinen asetus, jonka mukaan ensisijainen huoltovelvollisuus kuului omaisille. Mikäli kunnan apua tarvittiin, oli se velvollinen auttamaan vain työkyvyttömiä eli alaikäisiä, mielisairaita, vammaisia, vanhuuden heikkoja ja pitkään sairastaneita. Tämä perustui siihen, että samaan aikaan oli annettu asetus alle 50-vuotiaiden muuttovapaudesta. Liberaalit päättäjät ajattelivat työn ja työntekijän kyllä kohtaavan, kun työntekijällä oli vapaus mennä esimerkiksi teollisuuteen töihin. Tosin työkykyisillekin saatettiin antaa edelleen avustuksia kunnan varoista. Tällöin heidät sidottiin nöyryyttävästi kunnan isäntävallan alle, ja jos henkilö tarvitsi pitkäaikaista avustusta, hän menetti koko mahdollisen omaisuutensa kunnalle. Tosi asiassa teorian ja käytännön ero oli suuri, eikä vaivaisia tai työttömiä kohdeltu paikallistasolla niin ankarasti. Huollonsaajien määrä vain nousi entisestään 1880-luvulla, vaikka sitä pyrittiin nimenomaan laskemaan.⁶³

2.4 Turvattomista lapsista huolehtiminen

Turvattomien lasten huoltamiseen käytettiin samoja keinoja kuin muidenkin vaivaisavun saajiin, ja heitä kierteli ruotiukkojen mukana. Tällainen liikkuva elämäntapa huomattiin kuitenkin sopimattomaksi lapsille ja jo 1700-luvulla ehdotettiin mahdollisuutta elätehoidosta eli kasvattilapsien ottamisesta taloihin. Tästä huolimatta saattoi ruotuhoido olla joillain paikkakunnilla lasten hoitokeinona vielä 1850-luvun jälkeen. Vuonna 1813 määrättiin Suomessa vuosittain kerätyt 250 lapsihuoneviljatynnyriä, jotka aikaisemmin oli lähetetty Tukholman lastenkotiin, jaettavaksi apuna kasvattilapsia ottaneille perheille. Tynnyrit jaettiin lääneittäin, ja niistä vastasivat maaherrat. Paikalliset papit puolestaan valitsivat tuen saajat ja valvoivat kasvatusta.⁶⁴

Vuoden 1817 julistuksessa annettiin suositus elätehoidosta, jos paikkakunnalla ei ollut mahdollisuutta kasvatustaloksen perustamiseen. Vuoden 1805 palkollisasetus liittyi

⁶² Turpeinen 1991, 13.

⁶³ Jaakkola 1994, 112–115.

⁶⁴ Pulma 1987, 30.

tähän lakiin, sillä kasvattivanhemmille taattiin oikeus pitää asetuksen mukaisesti kasvattilasta ilman, että hänestä tarvitsi maksaa veroa, kuten palkollisista yleensä piti. Jos lapsi oli otettu kasvatiksi alle 3-vuotiaana, tuli hänen palvella isäntäänsä 21-vuotiaaksi, kun taas 8–12-vuotiaana otettujen palveluvelvollisuus ylsi 18 ikävuoteen. Kasvatiksi otetut lapset eivät välttämättä olleet orpoja, vaan saattoivat muistakin syistä joutua elätteelle, esimerkiksi jos vanhemmat olivat ilman työtä ja seurakunta koki, että lapset oppivat perheissään vain joutilaisuuteen. Jos kasvatti-isä kuoli, siirtyi elatusvelvollisuus koskemaan tilan perijöitä. Myös isännällä oli velvollisuutensa, hänen tuli nimittäin tarjota vaatteet, ruoka sekä opettaa lapselle uskontoa ja hyviä tapoja. Lapset maksoivat työllään elatuksensa, ja sen lisäksi isäntä sai seurakunnalta tai valtiolta jonkinlaisen korvauksen. Lapsen vartuttua ei isäntä voinut estää häntä lähtemästä talosta, mikäli tämä oli menossa naimisiin ja hänellä oli tiedossa pysyvä elinkeino. Tähän aikaan alaikäisten huoltovelvollisuus oli seurakunnilla vain 12-vuotiaisiin asti, mutta valtion apu taattiin 14-vuotiaille. Oli tavallista, että köyhien tilattomien lapset, vaikkeivät olleet orpoja, joutuivat lähtemään taloihin palkollisiksi jo 10-vuotiaana, kun vanhemmat eivät voineet heitä elättää.⁶⁵

Vuonna 1839 valtionavun suuruutta lisättiin 8000 ruplan vuotuisella lisämäärärahalla. Vuoden 1849 keisarillinen kirje määräsi vielä 10 000 ruplan vuotuiset korotukset orpolasten auttamista varten. Kirjeellä oli suuri merkitys tulevaisuudessa siinä mielessä, että se määräsi köyhäinhoidosta alueellisesti vastanneet kuvernöörit tekemään mahdollisimman edullisia sopimuksia. Tämä aiheutti 1850-luvulta alkaen kasvavan vaivaishuutokauppojen ilmiön, jonka laillisena perusteluna oli käsky antaa kasvattilapsi vähimmästä summasta ottavalle. Vuoden 1852 vaivaishoitolaissa lisättiin edelleen lastenhuollossa seurakunnan vastuuta. Ikäraja nostettiin koskemaan 16-vuotiaita lapsia. Kasvattilapsia hoitaville maksettaisiin korvausta kuitenkin vain kunnes lapsi olisi 14-vuotias, sillä sen ikäinen kykeni jo hyvin työllään maksamaan korvauksen. Asetuksessa kiellettiin lasten sijoittaminen laitoksiin, paitsi jos oli kyse opetukseen keskittyneestä laitoksesta. Tämä kosketti kuitenkin lähinnä vain kaupunkeja. Kasvattilasten

⁶⁵ Pulma 1987, 30–31.

sijoittamisessa tuli suosia pitkäaikaisia sijoituksia. Lapsi pääsi varttuessaan pois, kun hän tai hänen uusi isäntänsä maksoi jäljelle jäävistä vuosista korvauksen.⁶⁶

Todennäköisesti lainsäädännössä ajateltiin lasten parasta, ja aluksi lapset pääsivät ainakin pitkäaikaisiin koteihin. Sen sijaan jo 1870- ja 1880-luvuilla lapsen etu ei enää toteutunut, sillä vaivaishuutokaupat olivat muodostuneet aikalaiskuvausten mukaan räikeiksi tilaisuuksiksi. Kyse todella oli huutokaupoista, sillä se isäntä, joka teki pienimmän tarjouksen, voitti. Suuret talot ottivat yleensä lapsia, sillä heistä oli apua talon töissä. Köyhemmät torpat ja mäkituvat huusivat itselleen vaivaisia ja mielisairaita, sillä heistä sai enemmän rahaa, eikä pienillä tiloilla ollut niin paljon töitäkään tarjolla. Usein huutolaiset joutuivat vaihtamaan taloa vuosittain, vaikkakin lapsille yritettiin saada pysyvämpi koti. Huutolaisten kohtelu riippui varmasti hyvin paljon siitä, millainen talon väki oli. Huutokauppatilaisuudet kiellettiin 1891, mutta huutolaisten hoitosopimuksien tekeminen oli kuitenkin sallittua vielä 1920-luvulla.⁶⁷ Vaikuttaa siltä, että vaivaishoitotilanne paheni osaltaan siksi, että kunnat saivat vaivaishoidon hoitaakseen, ja sen lisäksi rahatalouden merkitys yhteiskunnassa kasvoi koko ajan.

Muita lasten auttamisen muotoja oli vuoden 1813 ja 1840 Keisarillisiin julistuksiin pohjautuva vilja-avustusten jako kasvattivanhemmille sekä köyhien lasten vanhemmille.⁶⁸ Kyseisen tukimuodon käyttöä kasvattilasten auttamiseksi jatkettiin edelleen, huolimatta uudesta raha-avusta 1849. Korpilahdelle ei ole kuitenkaan valtion vilja-apua tilaston mukaan jaettu.⁶⁹ Myös Ruotsissa oli 1800-luvulla käytössä monenlaisia köyhäinhoidon muotoja. Engberg nimittää avoimeksi köyhäinhoidoksi Ruotsissa kirkon köyhäinkassasta tai köyhäinviljasta saatuja avustuksia. Sen sijaan suljetuksi köyhäinhoidoksi voi kutsua köyhäintupaa, ruotuhoitoa ja elätteelle antamista ('utackordering'). Elätteelle annettiin Skellefteåssa yleensä vain niin heikossa kunnossa olevat köyhät, että heitä ei voitu kuljettaa ruotuhoidon vaatimusten mukaan talosta taloon sekä lapset, joista heidän vanhempansa eivät köyhyyden tai muiden syiden takia

⁶⁶ Pulma 1987, 31.

⁶⁷ Jaakkola 1994, 132–133.

⁶⁸ Pulma 1987, 45.

⁶⁹ HMA, LH, Lääninkonttori, Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1849, 1.2.1849, 74–75; Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1850, 29.1.1850; Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1851, 39–43; 28.1.1851, 32–34.

voineet huolehtia. Huutokaupassa sovittiin, kuka pystyi ottamaan köyhän luokseen asumaan pienimmästä sovitusta summasta. Huutokauppa oli Engbergin mukaan tavallinen paikallinen tapa, jossa muutenkin vaihdettiin tavaraa ja palveluita.⁷⁰

Kasvattisopimuksia tehtiin vuoden 1850 aikoihin Korpilahdella vain koskien rahallista valtionapua. Elätehoitoa kustannettiin Suomessa myös seurakuntien omista varoista, mutta Korpilahdelta en löytänyt sellaisesta asiakirjoja. Pulman mukaan virallisesti tilastoituja kasvattilapsia olisi ollut Suomessa 1850 noin 2300 ja 1870 jo 3700, joista osa valtion ja osa seurakunnan kustantamia.⁷¹ Korpilahdella ei vaikuta olleen noihin aikoihin muita kasvattilapsia kuin valtionapua saaneita. Sen sijaan köyhien lasten vanhempia on tuettu taloudellisin tai vilja-avustuksin, ja heidän joukossaan on monta tutkittavaani ennen kasvattilapsiksi joutumista.⁷² Heitä on myös kulkenut ruotulaisten joukossa. Näiden lisäksi epävirallista ”tukimuotoa” eli kerjuulla kulkemistakin on varmasti Korpilahdella esiintynyt.

2.5 Holhousjärjestelmä varakkaiden turvana

Tutkimuksessani olen jo todennut tutkittavieni kuuluneen seurakunnan köyhäinhoidon piiriin, kun he päätyivät paikallisten isäntien elätettäviksi korvausta ja työtä vastaan. Seurakunnan ”holhouksen” rinnalla oli myös oikeudellinen holhousjärjestelmä, jolla oli pitkät perinteet ja lainsäädännöllinen pohja Suomessa. Aihetta on syytä taustoittaa, sillä alaikäisille, joiden isä kuoli, piti määrätä holhooja huolehtimaan heidän asioistaan, ja minun tutkittavistani suurin osa oli orpolapsia.

Holhousjärjestys kirjattiin 1669, ja se astui voimaan maalla ja kaupungissa, mutta maakunnissa oli jo keskiajalta alkaen ollut omat käytänteensä ja tapaoikeutensa koskien holhousta. Vuoden 1734 lain holhoussäädökset sisällytettiin perintökaareen⁷³. Holhottavaksi julistamisen perusteena voivat olla tuhlaavaisuus, heikkomielisyyys tai muut syyt. Täysvaltaisuutta alettiin ilmeisesti tarkastella aikaisempaa laajemmin

⁷⁰ Engberg 2005, 86–87.

⁷¹ Pulma 1987, 45.

⁷² LIITE, Taulukko 2.

⁷³ Laki pohjautui vuoden 1669 holhousjärjestykseen sekä perintökaaren uudistusehdotuksiin vuodelta 1722.

määrittäen, kuten terveydentilan, ymmärryksen ja itsenäisen toimintakyvyn kautta. Vuonna 1749 lisättiin säännös, jonka mukaan alaikäisen holhousta voitiin pidentää, jos tämän ei katsottu kykenevän taloutensa hoitoon. Laki sanoi, että vasta 21-vuotiaat saivat hallita perintöään. Itse ansaitsemiaan tuloja alaikäinen sai hallita jo 15-vuotiaana. Naiset, minkä ikäisinä hyvänsä, kuuluivat holhoojan vallan alle, mutta lesket saivat hallita itseään ja tavaroitaan. Naimisissa olevaa naista sitoi aviomieheensä edusmiehisuus. Leski-isät olivat automaattisesti lastensa holhoojia, mutta leskiäidit joutuivat toimimaan isänpuoleisten sukulaisten tai apuholhoojan kanssa, minkä lisäksi uudelleen naimisiin mennessään hän menetti lastensa holhouksen kokonaan. Isänpuolinen suku halusi siis valvoa omaisuuttaan ja lasten perintöä, joka kuului suvun omaisuuteen. Kyseessä saattoi olla se, että haluttiin välttää lasten ja äidin välisiä ristiriitoja, kun oli ulkopuolinen holhooja, ja isänpuoleiset sukulaiset puolestaan halusivat valvoa, että lasten etu toteutuisi.⁷⁴

Holhoojiksi voitiin asettaa vanhemmat (etenkin isä), testamentilla määrätyt, sukulaiset ja tuomioistuimen asettamat henkilöt. Holhoojien määräksi asetettiin periaatteessa yksi vuoden 1734 laissa. Holhoojan vastuu lisääntyi lain myötä ja holhottavan etu korostui. Holhooja ja holhottava eivät saaneet käydä kauppaa, eikä holhooja saanut nauttia holhottavan omaisuuden tuotosta, jos sellaista oli. Holhooja oli myös nyt täydellisessä henkilökohtaisessa vastuussa holhottavan varallisuuden hoidosta, ja hänen tuli tilanteen vaatiessa asettaa omaisuuden vastineeksi riittävä pantti. Holhooja oli myös tilintekovelvollinen joka kolmas vuosi. Laki suositti holhoojan toimien tarkistamista lähimpien sukulaisten toimesta. Holhoojan tehtävään ilmeni yhä enemmän kieltäytymisiä säännösten muuttuessa vaativiksi ja panttivaatimusten tultua kuvaan. Lain henkeä voisi kuvailla sen korostaneen perhettä yhteiskunnan yksikkönä enemmän kuin sukua. Roiko-Jokelan mukaan tätä kautta myös naisen asema hieman parani, perheen emännän roolissa.⁷⁵

Varsinainen holhouslaki syntyi vasta 1800-luvun lopulla, sillä Venäjän keisari ei kutsunut valtiopäiviä koolle, eikä lakeja siksi voitu uudistaa vuosina 1809–1863, ja tällöin oli voimassa vielä vuoden 1734 laki. Minun tutkittavieni ajanjakso kuuluu

⁷⁴ Roiko-Jokela 2006, 43–46.

⁷⁵ Roiko-Jokela 2006, 47.

heidän vanhempiensa kuoleman osalta tämän lain piiriin, sillä tutkittavani joutuivat kasvattilapsiksi vuonna 1850. Ennen säätypäivien koolle kutsumista kansalaiset aktivoituivat politiikkaan erilaisten kysymysten ympärille. Taloudellinen liberalismi, kaupungistuminen ja teollistuminen vaativat keskushallinnolta toimia kansalaisten tasavertaisuuden ja toimeentulon takaamiseksi. Yhteiskunnan suora tuki vähäosaisille lisääntyi koko ajan. Yhteiskunnan huoltotoimet näyttivät Roiko-Jokelan mukaan eriytyvän näihin aikoihin holhousjärjestelmästä. Perheelle ja suvulle kuuluneita huolenpitovastuita alettiin antaa yhteiskunnan velvoitteiksi.⁷⁶

Sosiaalilainsäädäntöä ja yksityisoikeudellista holhousta voidaan Roiko-Jokelan mukaan verrata mielenkiintoisesti. Holhoussäädöksissä ilmenee selkeästi, että holhustoimenpiteet kohdistuivat varallisuuteen. Oikeudelliset holhoukset kohdistuivat vain maata omistavaan luokkaan. Holhouksen ja huoltotoimenpiteiden voi nähdä selvästi eriytyneen, vaikka niiden keinot muistuttivatkin toisiaan. Yhteiskunta antoi tukea vain sillä edellytyksellä, että hakija oli holhousta vailla⁷⁷, ja asetti avunsaajan kotikuntansa holhouksen alaiseksi. Vuonna 1864 annettu asetus siirsi holhouksen valvonnan lopullisesti pois suvulta alioikeuksien valvontaan. Kuntiin määrättiin holhouslautakunnat tai ainakin vaatimus kunnalle huolehtia holhousten hoitamisesta ja valvomisesta.⁷⁸ Tuomiokirja-aineiston perusteella Roiko-Jokela on havainnut, että holhoojan tehtävä annettiin yleensä vastaavan tai korkeamman sosiaalisen aseman omaavalle henkilölle. Holhoojiksi kelpasi periaatteessa kuka tahansa yleistä luottamusta nauttiva kansalainen, mutta todellisuudessa holhoojat olivat lähes aina miehiä. Jos nainen toimi holhoojana, hänen apunaan oli apuholhooja-mies tai uskottu mies.⁷⁹

Vuonna 1898 luotu uusi holhouslaki, joka astui voimaan vuonna 1900. Roiko-Jokela toteaa lain olleen tuon ajan yhteiskuntaan verrattuna vanhentunut. Yksi ongelma oli se, että laki ei ollut apuna yhteiskunnan kontrolloinnissa, sillä se keskittyi selkeästi omaisuuteen. Järjestelmä oli suljettu ja vain varakasta ryhmää koskeva, vaikka tuohon aikaan sen ajan käsitysten mukaan katsottiin juuri tiettyjen ihmisten tarvitsevan

⁷⁶ Roiko-Jokela 2006, 48–49.

⁷⁷ Roiko-Jokela 2006, 49–50.

⁷⁸ Roiko-Jokela 2006, 51–52.

⁷⁹ Roiko-Jokela 2006, 63.

”kontrollointia”. Tämä joukko jäi holhouslain ulkopuolelle. Holhouslautakunnat käsittelivät enimmäkseen alaikäisten orpolasten asioita. Huollollinen menetelmä valittiin henkilön varallisuuden perusteella eli joko holhous tai köyhäinhoito.⁸⁰

2.6 Kasvattilapset esiteollisen ajan maaseudun paikallisyhteisössä

Kasvattilasten elinympäristön hahmottamiseksi on apua siitä, että tuntee aikakauden maaseudun elämää yleisesti. Tietysti vielä 1800-luvulla paikallisilla olosuhteilla oli suuri merkitys, mutta tietty mentaliteetti ja uskomukset vallitsivat samankaltaisina koko autonomisen Suomen alueella. Vähintäänkin voin vertailla saamiani mikrotason tuloksia muuhun tutkimuskirjallisuuteen.

Tutkittavani sijoittuvat esiteollisen ajan maaseudulle, josta on paljon tutkimuskirjallisuutta. Merkittävää on, että kyseisen aikakauden tutkimuksessa on vahvasti liitetty patriarkalisuus esimerkiksi valtiolliseen ja kirkolliseen valtaan, kotitalouteen, seurakuntaan ja teollisuuteen. Monia näistä patriarkalisuuden ”paikoista” liittyi minun tutkittavieni elämään, ja monia heidän elämässään tapahtuneita asioita ja toimintamalleja voidaan selittää patriarkalisuuden kautta. Karonen viittaa Harneskiin (1990), jonka mukaan patriarkalisuus voidaan yhdestä näkökulmasta määritellä isäntien tapana valvoa palvelusväen elämää kokonaisvaltaisesti ja missä kotitalouden ja perheen rooli on merkittävä.⁸¹ Eilolan mukaan isännällä oli vastuu kotitalouden jäsenten toimeentulosta ja hänen tuli valvoa jäsenten toimintaa. Kotitalouden jäsenten hyveellisyys oli isännän toiminnan tulosta. Johtoasema ei kuitenkaan merkinnyt vain valtaa ja alistamista, vaan myös velvoitteita ja kunnioitusta.⁸²

Ajatusmallin perustana patriarkalisuudessa ovat antiikin ajan auktoriteetit ja Raamattu, joista ovat lähtöisin käsitykset isän vallasta perheessä. Pisimmälle nämä käsitykset vietiin kolmisäätyopissa, jossa Lutherin version mukaan Jumala luovutti valtansa perheen isälle, jonka tuli hallita alaisiaan. Lutherin Vähä katekismuksen huoneentaulua ja kolmisäätyoppia levitettiin kansalle esimerkiksi saarnoissa. Karonen pitää todennäköisenä, että nämä opetukset vaikuttivat paikallisyhteisöjen ja yksittäisten

⁸⁰ Roiko-Jokela 2006, 70–71.

⁸¹ Karonen 2002, 11–13.

⁸² Eilola 2002, 101.

kotitalouksien arkeen. Vaikka isän ja isännän velvollisuudet kotitaloudessa asuvia kohtaan olivat sitovia, jo aikalaiset pitivät jyrkästi tulkittua isänvaltaa mahdottomana ja epäoikeudenmukaisena. Ajanjakson merkittävä piirre oli myös, että silloin elettiin sääty-yhteiskunnassa, jolloin kullakin säädylle olivat omat privilegionsa. Yhteiskunta oli rakenteellisesti epätasa-arvoinen ja hierarkkinen.⁸³

Isällistä holhoamista ja ihmisryhmien ohjaamista tarjosivat normeja määrittelevä ja niiden toteutumista valvova kirkko sekä maallinen esivalta. Käytännön vastuu oli silti isännällä. Tutkimuksessani voidaan näkyvästi selvittää sitä puolta, kuinka maallinen ja kirkollinen esivalta huolehtivat tutkittavistani, ja asettivat jokaisen heistä kasvattilapsiksi korpilahtelaisten isäntien huolehdittaviksi, patriarkaalisuuden ihanteen mukaisesti. Voin selvittää esivallan toteuttamaa kontrollointia paikallisyhteisössä, mutta en kuitenkaan yksityiskohtaisesti talonpoikien käytännön patriarkaalisuutta ja heidän käyttämiään huolehtimisen ja kasvattamisen muotoja, sillä lähteet eivät siitä kerro, vaan isännän harjoittama mahdollinen isänvalta jää kätköön. Jos olisin laajentanut aineistoni varsinaiseen tuomiokirja-aineistoon ja siellä olisi merkintöjä kohtuullisen isänvallan ylittämisestä, kuten *Arjen valta* –kirjan tutkimuksissa, voisin tehdä johtopäätöksiä tutkittavien elinolosuhteista. Tutkimukseeni tekemän aineistorajauksen perusteella voin kuitenkin tarkkailemalla heidän elämänsä kulkuaan tehdä oletuksia ja päätelmiä siitä, millaiset eväät kasvattilapsuusaika antoi tutkittavilleni ja miten he selviytyivät elämässään. Vallinneiden normien ei Eilolan mielestä voida katsoa kuvastaneen täysin todellisuutta, sillä kotitalouksissa oli aina monta tahtoa, eikä kotitalouksista muodostunut niin kiinteitä ja yksimielisiä kokonaisuuksia kuin kruunu ja kirkko edellyttivät normeissaan. Joka tapauksessa aikakauden ihmiset ovat tunteneet kolmisäätyopin ja huoneentaulun, ja sen mukaiset ihanteet kotitaloudesta ja avioliitosta muokkasivat sosiaalista maailmaa vahvistamalla ja kieltämällä tiettyjä toiminta- ja ajattelumalleja.⁸⁴

⁸³ Karonen 2002, 14–15; 22–23.

⁸⁴ Eilola 2002, 102–103.

3 TURVATTOMIEN, ALAIKÄISTEN LASTEN HUOLTAMINEN HÄMEEN LÄÄNIN PUOLEISELLA KORPILAHDELLA VUONNA 1850

3.1 Viranomaisten toiminta ja motiivit kasvattisopimusten taustalla

Tässä alaluvussa esitellään kasvattisopimusten suunnittelua niistä vastanneiden virallistahojen toimesta. Korpilahden kappalainen Grahn teki kirjeitse Hämeen läänin kuvernöörille ehdotuksen kasvattisopimusten solmimisesta apua tarvitsevien lasten huoltamiseksi. Kasvattisopimukset tuli vahvistaa sekä isäntien että Hämeen läänin konttorin välillä, jota läänin kuvernööri edusti. Jotta seurakunta saisi kasvattilasten elättämiseksi rahoituksen kruunulta, tuli sopimusten olla selkeät ja luotettavat, sillä rahan täytyi päätyä oikeaan osoitteeseen. Korpilahden kappalainen järjesti vastaavat kasvattisopimukset myös Mikkelin läänin kuvernöörin kanssa, koskien neljää Korpilahden Vesipuolen lasta. Kasvattisopimusjärjestelyiden havainnollistamiseksi riittää tässä tutkielmassa Hämeen läänin puoleiseen Korpilahteen keskittyminen, sillä valtaosa eli seitsemän yhdestätoista tutkittavasta oli kotoisin sieltä.

Läänin kuvernööri Carl Otto Rehbinder oli syntynyt 1797 Rautalammilla. Hän valmistui Turun yliopistosta oikeustieteellisestä tiedekunnasta⁸⁵ ja palveli everstinä Venäjän armeijassa, jolloin muun muassa soti Turkissa 1828–29 ja oli mukana kukistamassa Puolan kapinaa 1831. Vuodesta 1841 vuoteen 1863 hän toimi Hämeen läänin kuvernöörinä, jossa hänen erityisiä ansioitaan Kaukovallan mukaan oli, että hän teki paljon aloitteita ja huomasi puutteellisuudet. Rehbinder panosti erityisesti köyhäinhoitoon ja kansansivistykseen. Aikalainen rahvas kutsui häntä Ripinteriksi.⁸⁶

Rehbinder lähetti joulukuussa 1849 pitkän kirjeen kaikille läänin pastoreille (”Till samtliga Pastors Embeter i Länet”), jossa selostettiin tarkasti 6.11.1849 keisarillisen kirjeen sääntöjä ja vaikutuksia.⁸⁷ Lääninkonttorin kirje alkaa kuvernöörin esittelemällä varainjakosuunnitelmalla. Hämeen lääni saisi 1000 hopearuplaa vuosittain lasten

⁸⁵ Bibliografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi>.

⁸⁶ Kaukovalta 1931, 51–54.

⁸⁷ HMA, LH, Lääninkonttori, Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1849, 20.12.1849, 463–469.

auttamiseksi.⁸⁸ Näistä rahoista esimerkiksi Jämsälle oli tarkoitettu 35 ja Korpilahden Hämeen läänin puoleiselle osalle 25 ruplaa.⁸⁹

Sopimuksen tekoon kuului kuvernöörin kirjeen mukaan monta ehtoa. Kasvatti-isänniksi sai valita vain maanviljelijöitä sekä poikkeustapauksissa käsityöläisiä. Etusijalla olivat sellaiset lapset, jotka olivat ilman vanhempia. Lapsesta maksettiin korvausta kunnes tämä täytti 14 vuotta, minkä jälkeen lapsen tuli jäädä taloon täysi-ikäiseksi asti (joka oli 21 vuotta) ja hänellä oli velvollisuus tehdä työtä korvauksetta siihen asti. Korpilahden Hämeen puoleiset kasvattisopimukset näkyvät tehdyn kuitenkin vain 18-vuotiaiksi asti⁹⁰. 14 vuotta täyttäneistä ja vanhemmistakin voitiin tehdä sopimukset, ja lapsen tuli työskennellä korvauksetta täysi-ikäiseksi. Kaupungissa asuvalle käsityöläiselle lapsi annettiin hoitoon vain, jos käsityöläinen oli hyväksi tunnettu ja ei työskennellyt tehdasmaisesti, minkä lisäksi lapsen tuli olla jo 12-vuotias. Jos hoitoon ja kasvatukseen jätetty lapsi (”till vård och uppfostran överlemnad barn”) haluaisi vapautua työvelvollisuudesta ennen täysi-ikäisyyttä, hänen tai jonkun muun tulisi maksaa jäljelle jääneistä vuosista, joko sopimuksen mukaan tai ystävällisessä yhteisymmärryksessä.⁹¹

Seurakunnan pastorin tuli valvoa kasvatusta. Kasvattajat valitsisi pitäjän vaivahoitojohtokunta tai jos sellaista ei ollut, niin pastori. Korpilahden vaivahoitojohtokunnasta minulla on tietoa ensimmäisen kerran vasta vuodelta 1854, eli vastuu valinnoista oli ennen tätä ilmeisesti kappalainen Grahnilla. Keisari oli käskenyt kuvernööriä kiinnittämään huomiota siihen, ettei kruunun korvauksia maksettaisi sellaisesta lapsesta, jonka vanhemmat tai holhooja tarvitsivat vain väliaikaista tukea, ja jotka pystyivät jatkossa itse elättämään lapsen. Neuvona oli myös, että sopimuksissa piti pyrkiä mahdollisimman pieniin korvauksiin, jotta mahdollisimman monesta lapsesta voitaisiin huolehtia.⁹²

⁸⁸ HMA, LH, Lääninkonttori, Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1849, 463.

⁸⁹ HMA, LH, Lääninkonttori, Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1849, 464; LIITE, Taulukko 1.

⁹⁰ JyMa, Korpilahden seurakunta, Orpolasten hoitosopimukset 1850.

⁹¹ HMA, LH, Lääninkonttori, Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1849, 465–466.

⁹² HMA, LH, Lääninkonttori, Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1849, 466–467.

Isännän velvollisuudet perustuivat kirjeen mukaan 15.5.1805 palkollisasetuksen III artiklan 4 ja 5 pykälisiin. Isännän tuli kasvattaa lasta hyvin ja isällisesti, sekä kasvattaa lapsi uskontoon ja hyviin tapoihin. Lapsella tuli olla hyödyllistä tekemistä ja työtä, jota lapsen ikä huomioiden voi olla koti- ja käsityöt sekä kevyet maataloustyöt. Jos lasta kohdeltiin huonosti, tuli pastorin antaa varoitus. Jos kohtelu jatkui samanlaisena, tuli pastorin ilmoittaa Rehbinderille, joka purki sopimuksen. Tämän jälkeen lapsi vietiin toiseen paikkaan.⁹³

Seuraavia kohtia Rehbinder halusi korostaa ohjeissa. Seurakuntien tuli tosiaan yrittää saada mahdollisimman monta lasta hoidettaviksi. Lapset sai luovuttaa vain hyvin tunnetuille ja luotettaville maanviljelijöille. Tästä tuli tehdä kirjalliset sopimukset, jotka piti lähettää vielä läänin kuvernöörin hyväksyttäväksi. Sopimukset tulevalle vuodelle 1850 tuli lähettää heti, kun mahdollista.⁹⁴ Sopimuksissa ei mielellään tullut sitoa lasta täysi-ikäisyyteen asti, vaan korkeintaan 18-vuotiaaksi, sillä sen ikäisenä nuori oli jo riippumaton kasvattajistaan ja kykeneväinen tienaamaan itse elantonsa. Tämä lienee syynä siihen, miksi vaikuttaa siltä, että kaikki Rehbinderin hallinnoiman Hämeen läänin sopimukset tehtiin koskemaan vain alle 18-vuotiaita. Toisin oli Mikkelin läänin puoleisissa Korpilahden kasvattisopimuksissa, jotka ulottuivat 21-vuotiaaksi asti. Kirjeessä kehoitettiin lähettämään hoitoon annettujen lasten tiedot elokuuhun 1850 mennessä lääninkansliaan, mutta ainakin Korpilahden ehdotukset kasvateista lähetettiin lääninkonttoriin.⁹⁵

Heinäkuussa 1850, eli puoli vuotta kuvernöörin kirjeen jälkeen, Korpilahden kappalainen Grahn lähetti vastauksen kuvernöörin lähettämään kiertokirjeeseen. Ilmeisesti Grahn lähetti tämän ohessa sopimukset, jotka oli tehty 30.6.1850, sillä kirjeessä puhutaan sopimuksista, ja että ne lähetettiin kuvernöörin tarkempaan tarkasteluun. Kirje ei ole kovin pitkä, mutta joitakin seikkoja sopimusten teosta silti saa selville. Grahn sanoi hänen ja seurakunnan haluavan kyseiset lapset 'utaccorderat' eli hoitoon annettaviksi maanviljelijöille, jotka ovat hänen ja seurakunnan mielestä sopivia

⁹³ Asetuskokous 1800–1854 (1855), Art III § 4 ja § 5, 99–101; HMA, LH, Lääninkonttori, Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1849, 467–468;

⁹⁴ HMA, LH, Lääninkonttori, Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1849, 468.

⁹⁵ HMA, LH, Lääninkonttori, Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1849, 469.

lasten hoitajia ja kasvattajia. Kappalainen halusi nimenomaan perustella isänniksi valintoja vetoamalla valintojen olevan koko seurakunnan tahto.⁹⁶

Päätös vaikuttaisi tehdyn kokouksessa, mutta missään kohdin kirjettä ei kuitenkaan mainita kirkon- tai pitäjänkokousta, jossa asia olisi koko yhteisön voimin päätetty⁹⁷, eikä Korpilahden pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjoissakaan vuosina 1849–50 mainita mitään sopimusten teosta⁹⁸. Mielestäni sopimukset vahvistettiin joka tapauksessa suuremman joukon ollessa paikalla, sillä kaksi kuudennusmiestä oli jokaisessa sopimuspaperissa todistajina. Lisäksi tilaisuuden julkisuuteen viittaisi sopimusten tekopaikka, joka viidessä sopimuksista on ollut Korpilahden kirkko, kahdessa mainitaan paikkana vain Korpilahti.⁹⁹

Mahdollisuutta varsinaisen kokouksen järjestämisestä asiaan liittyen vahvistaa seurakunnan asiakirja, joka on diaari kirkossa kuulutettavista syntyneistä, muuttaneista ja kuolleista, sillä diaarissa on mainittu myös jumalanpalveluksen jälkeen pidettävistä pitäjänkokouksista. Kesäkuussa 1850 oli diaarissa 16.6. merkintä kuulutuksesta, jonka mukaan kahden viikon päästä pidettäisiin pitäjänkokous, jossa käsiteltäisiin turvattomien lasten ”hoitajia / huoltajia” (’vårdare’). Tämä täsmää sopimustentekoajankohtien kanssa, jotka olivat 30.6. Hämeen läänissä ja 1.7. Mikkelin läänissä. Kuitenkin jo 23.6. päiväyksen kohdalla diaarissa mainitaan, että sen päivän pitäjänkokouksessa olisi turvattomien lasten hoitaja-asia jo käsitelty. Ehkä kyse oli vasta päätöksistä, muttei vielä allekirjoituspäivästä. Vasta 7.7. on merkintä, että kaikkien, jotka ovat ottaneet lapsen hoidettavakseen, tulee jäädä jumalanpalveluksen jälkeen kirkkoon allekirjoittamaan sopimukset (’kontrakter’). Tässä kohdin diaarin päivämäärä ei täsmää muiden kanssa, sillä sopimusten allekirjoituspäivät ovat viikkoa aiemmin ja lisäksi 7.7. Korpilahden pastori oli jo lähettänyt sopimukset läänin kuvernöörille. Voi olla, että diaarissa tai sopimuksissa oli väärä päivämäärä. Joka tapauksessa seurakunnan kuulutusten diaarista selvisi, että lasten kasvattisopimukset on

⁹⁶ HMA, LH, Lääninkonttori, Saapuneet kirjeet 1850, 2. osa, 7.7.1850, kirje 55/154.

⁹⁷ HMA, LH, Lääninkonttori, Saapuneet kirjeet 1850, 2. osa, 7.7.1850, kirje 55/154.

⁹⁸ JyMa, Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1809 – 1861, sidos II Ca:1; Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1822 – 1860, kotelo II Ca: 2.

⁹⁹ JyMa, Korpilahden seurakunta, Orpolasten hoitosopimukset 1850.

käsitelty todennäköisesti pitäjänkokouksissa, vaikka merkintöjä ei pitäjänkokousten pöytäkirjoissa olekaan.¹⁰⁰

Elokuussa 1850 Rehbinder vastasi kappalainen ja varapastori Grahnille. Seitsemästä ehdotuksesta hän oli hyväksynyt vain viiden tytön sopimukset, joista totesi lisäksi, ettei Maija Lisasta tultaisi maksamaan mitään korvausta, sillä hän oli jo 14-vuotias. Maija Lisa oli kontrahdin mukaan syntynyt 1836, mutta syntyneiden luettelosta selviää, että hän oli syntynyt 12.3.1837, eli oli oikeasti vasta 13-vuotias¹⁰¹.

Kahta sopimusta, joita ei hyväksytty, koskivat kahta poikaa, Kaarleaa ja Hermannia. Heidän kasvatti-isäntiensä eli kuudennusmies Painajan ja torppari Pukanahon kanssa tehtyjä sopimuksia ei hyväksytty, sillä poikien sopimusten sanamuoto poikkesi tyttöjen sopimuksen keston määrittelyn osalta. Kun tyttöjen kontrahdeissa luki, että lasten tulisi työskennellä talossa ilman korvausta *18-vuotiaiksi* asti, luki Kallen ja Hermannin sopimuksissa että *täysi-ikäisiksi* asti (”tills han uppnått myndig ålder”). Tuohon aikaan vasta 21-vuotias oli täysi-ikäinen. Rehbinder ei hyväksynyt tällaista muotoilua. Hän mahdollisesti tulkitsi, että kasvattajat yrittivät saada oikeuden pitää poikia pidempään luonaan ja hyötyä heidän työpanoksestaan. Rehbinder muistutti myös, että 20.12.1849 lähettämänsä kiertokirjeen mukaisesti lapset saisivat lähteä kasvattitalosta jo aiemminkin korvausta vastaan.¹⁰² On mielenkiintoista pohtia syitä sopimusten erilaisuuteen tyttöjen ja poikien välillä. Pojat olivat selvästikin halutumpaa työvoimaa kuin tytöt. Tuohon aikaan rengin palkkaaminen oli kalliimpaa kuin piian, ja ehkä isännät yrittivät hyötyä taloudellisesta kasvattilapsestaan mahdollisimman pitkään. Kaarlen osalta syy saattaa olla myös kasvatti-isännän huolenpidosta, sillä hänen kasvatti-isäntänsä oli hänen enonsa. Väärä ilmaus poikien kontrahdeissa todella muutettiin, vaikkei se edes ollut Keisarillisen kirjeen vastainen. Sana 'täysi-ikäinen' on vedetty yli ja se on korvattu '18-vuotiaalla'. Sopimukset kävivät todennäköisesti

¹⁰⁰ SSHY (Jäsensivut), Korpilahden seurakunta, Asiakirjoja 1845–56, TK 445; vrt. JyMa, Korpilahden seurakunta, Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1809 – 1861; 1822 – 1860.

¹⁰¹ SSHY, Korpilahti, syntyneet 1824–47, TK 441.

¹⁰² HMA, LH, Lääninkonttori, Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1850, 10.8.1850, 139–140; JyMa, Korpilahden seurakunta, Orpolasten hoitosopimukset 1850.

muutettavina Korpilahdella, sillä korjauksen käsiala ainakin vaikuttaisi Korpilahden kappalainen Grahnin käsialalta.¹⁰³

Rehbinderin seuraavasta kirjeestä voi päätellä, että sopimukset korjattiin nimenomaan seurakunnassa. Rehbinder vastasi syyskuussa 1850 kirjeellä, jossa hän mainitsi kaksi korjattua ja hänelle lähetettyä sopimusta. Hän samalla myös hyväksyi sopimukset, mikä näkyikin kontrahdeissa, joissa on Rehbinderin allekirjoitus ja päivämääränä sama kuin kirjeessä eli 2.9.1850. Tyttöjen sopimuksissa päätöspäivämääränä oli jo 8.8.1850. Kirjeessä muistutetaan lisäksi, että jälkikäteen voi 14 vuotta täyttäneiden tilalle ottaa muita turvaa tarvitsevia lapsia, joiden sopimukset voi lähettää lääninkuvernöörille.¹⁰⁴ Lääninkuvernöörin vahvistettua sopimukset ja lähetettyä syyskuun kirjeen, ei kirjeenvaihtoa enää loppuvuonna 1850 eikä seuraavanakaan vuonna ollut.

3.2 Kasvattisopimusten merkitys

Kaikki seitsemän Hämeen läänin puoleisen Korpilahden sopimusta lopulta siis hyväksyttiin. Tekemästani Taulukko 1:stä, joka on muotoiltu lääninkonttorin kirjekonsepteissa esiintyvistä ”varainjakotilastoista”, selviää, että vuosina 1850 ja 1851 Hämeen läänin Korpilahdella oli vain kuusi sopimusta, joihin rahaa varattiin 25 ruplaa. 14-vuotiaaksi luullun Maija Lisan kasvattisopimus ei näy tilastossa, koska hänen isännälleen ei tarvinnut maksaa. ”Varainjakotilastot” oli tehty kihlakunnittain, ja ne oli tarkoitettu todennäköisesti ohjeeksi niissä toimineille kruununvoudeille, jotka hoitivat korvausten maksun kasvatti-isille. Korvaukset maksettiin ilmeisesti takautuvasti kuluneesta vuodesta, sillä jakotilastot on tehty aina vuoden lopussa.¹⁰⁵ Samasta kertoo myös Korpilahdella säilynyt Heinolan kihlakunnan kruununvoudin ('kronofodge') konttorista tammikuussa 1852 lähetetty kirje, jonka mukana tuli 15 hopearuplan korvaus edellisvuodesta neljälle Mikkelin läänin puoleiselle isännälle. Kyseiset isännät olivat myös puumerkillään kuitanneet saaneensa korvaukset.¹⁰⁶

¹⁰³ JyMa, Korpilahden seurakunta, Orpolasten hoitosopimukset 1850.

¹⁰⁴ HMA, LH, Lääninkonttori, Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1850, 2.9.1850, 142; JyMa, Korpilahden seurakunta, Orpolasten hoitosopimukset 1850.

¹⁰⁵ LIITE, Taulukko 1, Hämeen läänin kasvattisopimukset.

¹⁰⁶ JyMa, Korpilahden seurakunta, Köyhäinhoitoon liittyvä kirjeistö, kuulutukset ym. 1813–76, 1845–69, 28.1.1852.

Varsinaisten kasvattisopimusten sisältö ja ehdot oli suoraan samassa sanamuodossa kopioitu Rehbinderin kirjeestä, jossa olivat ohjeet kasvatti-isännille kasvatuksesta ja lapsille sopivista kotitaloustoista. Sopimuksen ehtoihin kuului myös, että lasten tuli saada ruoka ja vaatteet. Tämän lisäksi sopimuksista selviää lapsen nimi, ikä, kotipaikka ja korvaussumma, joka vaihteli ilmaisesta työkorvauksesta aina kahdesta ja puolesta ruplasta kuuteen ruplaan. Kaikkien lasten osalta lukee, että he olivat orpoja, mikä Hämeen läänin puoleisista lapsista pitääkin paikkansa, mutta Mikkelin läänin puoleisista lapsista kaksi tyttöä ei ollutkaan todellisuudessa orpoja! Kaikista lapsista maksettaisiin korvausta 14-vuotiaaksi asti, minkä jälkeen he tekisivät työtä palkatta 18-vuotiaiksi. Kappalainen vakuutti isännät hieman sanamuotoja vaihdellen luotettavaksi, hyvin tunnetuksi sekä rehelliseksi ja yksi isäntä mainittiin peräti helläsydämisenä. Kaikissa sopimuksissa oli aina kaksi kuudennusmiestä todistajina, jotka vaihtelivat eri sopimuksissa. Yksi Hämeen puolen kasvatti-isistä oli itse kuudennusmies. Kaikkien Hämeen sopimusten lopuksi lukee 'Res' eli resolution eli päätös, joka on tehty lääninkonttorissa, sekä päätöspäivämäärä. Lisäksi on sopimuksissa läänin kuvernöörin ja lääninkamreerin allekirjoitukset.¹⁰⁷

Kasvattisopimuksista ja niiden järjestämisestä voi nähdä joitain aikakauden mentaliteetteihin ja yhteiskuntaan liittyviä asioita. Ennen kaikkea ne kertovat patriarkaalisuudesta ja luterilaisesta työn etiikasta, jonka mukaisesti myös autettavien tuli tehdä työtä kykynsä mukaan. Merkittävää on, että vain miehet eli perheen isät solmivat sopimuksia, sillä nykykäsityksinhän olisi aivan luontevaa, että molemmat kasvattivanhemmat olisivat tekemässä vastaavia sopimuksia. Isäntä edusti kuitenkin koko perhettä ja taloutta ja siihen kasvattilapsi liitettiin mukaan. Kasvatti-isältä odotettiin huolenpitoa ja kasvattamista, ja tavoitteena oli, että lapsi oppisi ja tekisi maatalouden töitä, jotta voisi itseään myöhemmin elättää¹⁰⁸. Taustalla sopimusten teossa oli sivistyneistön huoli suuriruhtinaskunnan lasten kasvamisesta huonotapaisiksi

¹⁰⁷ JyMa, Korpilahden seurakunta, Orpolasten hoitosopimukset 1850.

¹⁰⁸ Mahkonen 1974, 13–14; Pulma 1987, 30; Palkollisasetus 15.5.1805; Rosenborg 1858, 47–49; HMA, HLH, Lääninkonttori, Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1849, 20.12.1849, 463–469; JyMa, Korpilahden seurakunta, Orpolasten hoitosopimukset 1850.

ja laiskoiksi sopimattomissa oloissa. Siispä siveellistä kasvatusta ja koulunkäyntiä korostettiin.¹⁰⁹

Kasvattilasten merkitystä torppien ja maatalojen työvoimana puolestaan osoittaa sopimuksissa se, että Hämeen läänin sopimuksissa poikien sopimukset yritettiin saada yltämään täysi-ikäisiksi eli 21-vuotiaiksi asti. Systeemin voi ajatella tarjonneen ilmaista työvoimaa maataloille ja esimerkiksi Mikkelin läänin puoleiset sopimukset tehtiin kaikki nimenomaan yltämään täysi-ikäisyyteen.

Vaikka Lääninkonttorissa hyväksyttiinkin satoja sopimuksia vuonna 1850, silti niissä havaittuihin epäkohtiin puututtiin. Esimerkkinä tästä on Jämsän kirkkoherran kanssa käyty kirjeenvaihto. Kirkkoherra toimi asioiden järjestelyssä nopeammin kuin Korpilahden kappalainen. Hän lähetti jo maaliskuussa 1850 ehdotukset yhdeksän lapsen hoidosta.¹¹⁰ Kuvernöörin tarkkuutta osoitti vastauskirje, jossa hän ei antanut Jämsän pitää sopimusta, joka oli tehty erään kappalaisen kanssa, lapsia kun ei saanut antaa säätyläisille. Mieluummin lapset tuli antaa maanviljelijöille.¹¹¹ Tämä on mielestäni selkeä osoitus siitä, että säätyrajoja ei haluttu rikkoa ja lisäksi lapsen haluttiin varmasti oppivan tulevan elämän kannalta tärkeitä taitoja maataloudessa. Mainittakoon, että papistolla oli kuitenkin usein runsaasti viljelysmaata ja he elivät maaseudulla.

3.3 Lasten holhoustapaukset Hämeen läänin puoleisella Korpilahdella vuosina 1849–50

Tutkin lisätietojen saamiseksi yhtä muuta virallistahoa, joka vaikutti orvoiksi tai puoliorvoiksi joutuneiden lasten elämään. Halusin selvittää, olisiko tutkittavilleni asetettu holhooja heidän isänsä tai molempien vanhempien kuoltua. Tässä on esitetty tulokset Hämeen läänin puoleisesta Korpilahdesta eli Maapuolesta Jämsän tuomiokunnan Lainhuudatusten sidoksista. Selvitin holhoustapauksia vuosilta 1837–46 ja 1847–50. Holhousasiakirjoista ei löytynyt ketään kasvattilapsista. Pystyin aineistoa läpikäymällä kuitenkin saamaan kuvan holhotuista, joista osa oli alaikäisiä lapsia. Holhottujen lasten määrä Jämsän käräjäkunnassa vuosina 1849 ja 1850 on otettu tähän

¹⁰⁹ Pulma 1987, 32–33.

¹¹⁰ HMA, LH, Lääninkonttori, Saapuneet kirjeet 1850, 17.3.1850, 14/152.

¹¹¹ HMA, LH, Lääninkonttori, Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1850, 25.3.1850, 462.

tutkimukseen auttamaan turvattomien lasten lukumäärän hahmottamisessa ja vertailussa kasvattilapsiksi päätyneiden lukumäärään.¹¹²

Taulukko 3. Holhoustapaukset Jämsässä 1849–50.			
	Vuonna 1849	Vuonna 1850	Yhteensä
Holhoustapauksia Jämsässä	21	16	37
➤ joista holhoustapauksien osuus Korpilahden ”maapuolella”	7	3	10
Alaikäisten holhoustapauksia Jämsässä	6	9	15
➤ joista alaikäisten holhoustapauksien osuus Korpilahden ”maapuolella”	2	1	3

Lähde: JyMa, Jämsän tuomiokunta, Lainhuudatukset 1847–50, Talvi- ja syyskäräjät 1849–1850.

Jämsässä oli vuosina 1849–50 yhteensä 37 holhoustapausta, mutta suurin osa jutuista käsitteli aikuisia, maataomistavia tai -vuokraavia miehiä ja naisia. Kun miehelle asetettiin holhooja, oli syynä useassa tapauksessa tuhailu tai väkijuomien käyttö. Holhoustapauksissa pyrittiin vastuulliseen omaisuudesta huolehtimiseen ja turvaamaan suvun omaisuuden säilyminen. Alaikäisten holhoustapauksissa oli kyse samasta ilmiöstä. Alaikäinen ei voinut hallita omaisuuttaan isänsä tai vanhempiensa kuoltua, vaan hänellä täytyi olla holhooja. Monissa alaikäisten holhoustapauksissa kyse ei ollut enää pienistä lapsista, vaan lähellä täysi-ikäisyyttä (21 vuotta) olevista, joiden isä oli kuollut. Alaikäisten holhoustapauksia oli kahtena vuonna yhteensä 15. Korpilahden Maapuolella oli vuosina 1849–50 kymmenen holhoustapausta, joista vain kolmessa

¹¹² JyMa, Jämsän tuomiokunta, Lainhuudatukset 1837–46; 1847–50.

etsittiin holhoojaa alaikäisille.¹¹³ Alaikäisten holhouksien lukumääristä voi päätellä esimerkiksi sen, ettei lapsiin kiinnitetty niin paljon huomiota kuin esimerkiksi huonosti omaisuudestaan huolehtineisiin aikuisiin, jotka joutuivat tämän vuoksi holhotuiksi.

Vuonna 1850 Jämsässä, Hämeen läänin puoleisessa osassa, tehtiin kasvattilasten hoitosopimuksia 11 kappaletta, joista peräti seitsemän oli Korpilahden Maapuolen hoitosopimuksia.¹¹⁴ Samana vuonna vastaavat lukumäärät holhoustapauksissa olivat Jämsässä 16, joista kolme oli Korpilahden Maapuolella. Alaikäisten holhoustapauksia oli samana vuonna Jämsässä yhdeksän, joista Korpilahden Maapuolella yksi. Lukumääristä voi nähdä, että vuonna 1850 Jämsässä, ilman Korpilahden osuuksia, oli enemmän alaikäisten holhoustapauksia kuin kasvattisopimuksia. Lukumäärät olivat kahdeksan alaikäisholhousta ja neljä kasvattisopimusta. Sitä vastoin Korpilahden Maapuolella olivat vastaavat luvut yksi alaikäisholhoustapaus ja seitsemän kasvattisopimusta, joista kuudessa isännille maksettiin valtion kassasta rahaa ja lisäksi yksi sopimus, jonka mukaan lapsi maksoi työllään elatuksensa. Lukujen perusteella Korpilahdella oli Jämsään verrattuna enemmän köyhiä ja turvattomia lapsia. Näiden lasten vanhemmilla ei ollut paljon omaisuutta, joten lapsille orvoksi jouduttuaan ei tarvinnut hankkia holhoojaa. Jämsässä näyttäisi olleen vain neljä köyhää ja turvatonta lasta, ja kahdeksan holhoustapausta, joissa kaiken lisäksi osassa tapauksista oli kyse useammasta alaikäisestä henkilöstä.¹¹⁵

Lähdekriittiseltä kannalta täytyy kuitenkin sanoa, että vuonna 1850 alettiin todenteolla panostaa kasvattisopimuksiin, ja rahoitus tähän saatiin vuoden 1849 Keisarillisen kirjeen määräämänä. Elätejärjestelmä oli olemassa jo entuudestaan, mutta sitä hyödynnettiin vain vähän ennen vuotta 1850. Sen sijaan holhousjärjestelmä oli jo entuudestaan toiminnassa. Lisäksi täytyy todeta, että osa tutkittavistani saattoi olla avun tarpeessa jo useita vuosia ennen vuotta 1850, jolloin kasvattisopimukset vasta tehtiin, ja tämän vuoksi kyseinen vuosi on ”tilastopiikki”, koska siihen kasautui monen vuoden avuntarvitsijat. Toisaalta myös holhoustapaustilastoon sisältyy kritiikin aihetta, sillä osa

¹¹³ JyMa, Jämsän tuomiokunta, Lainhuudatukset 1849 ja 1850.

¹¹⁴ LIITE, Taulukko 1. Hämeen läänin kasvattisopimukset.

¹¹⁵ JyMa, Jämsän tuomiokunta, Lainhuudatukset 1850; LIITE, Taulukko 1. Kasvattisopimukset Hämeen läänissä 1850 ja 1851.

henkilöistä oli jo entuudestaan holhouksen alaisia, ja osassa käräjätapauksista kyse oli vain siitä, että henkilöillä vaihtui holhooja.

Voidaan olettaa, etteivät kasvattisopimukset ja holhoustapaukset silti kattaneet kaikkea 1800-luvun puolivälin turvattomien lasten auttamista Korpilahdella. Osa köyhistä lapsista ei välttämättä päässyt vastaavanlaisiin sijoitusperheisiin kuin tutkittavani ja viralliseen tuomioaineiston tasoiseen holhoukseen pääsivät karkeasti sanottuna vain ne, keillä oli omaisuutta perittävänä. Ruotujärjestelmä, pikkupiikoina ja -renkeinä toimiminen ja epäviralliset ”kasvattikodit” saattoivat olla selviytymiskeinona niille turvattomille lapsille, keitä tässä tutkimuksessa ei ole tutkittu.

4 LASTEN LÄHTÖKOHDAT ELÄMÄÄN JA KASVATTILAPSIKSI PÄÄTYMINEN

4.1 Tutkittavien esittely

Esittelen lyhyesti tutkittavani eli 11 korpilahtelaista kasvattilasta vuodelta 1850. Lähteinä ovat Orpolasten kasvattisopimukset ja pro gradu -tutkielman lopussa liitteinä olevat prosopografiset taulukot, joihin olen kerännyt tiedot lapsista.¹¹⁶

Heta Stina Kristiinantytär oli avioton lapsi, joka jäi orvoksi tai äitinsä jättämäksi noin kolmevuotiaana. Hänen äitinsä henkilöllisyys ja kohtalo ovat epäselvät. Heta ehti olla yhdeksän vuoden ajan ruotulaisena ennen kuin päätyi kasvattilapiseksi 12-vuotiaana. Hän oli kotoisin Raidanlahden kylästä, Mikkelin läänin puoleisesta osasta Korpilahtea. Hänen isäntänsä torppari Mikko Vilpunpoika Handumäki sai hänestä vuosittain valtiolta kolmen ruplan korvauksen.

Edla Vilpunnyttären äiti kuoli tytön ollessa kaksivuotias. Hänen itsellis-isänsä eli vielä, kun tyttö pääsi kasvattilapiseksi kahdeksanvuotiaana. Kasvatti-isäntä oli kasvattisopimuksen mukaan hänen kumminsa nimismies Elias Mäkelä, mutta Edla jäikin todellisuudessa kasvattitytöksi samaan taloon, missä oli asunut syntymästään asti eli Elias Mäkelän sedän, talonpoika Aleksanteri Eliaksenpoika Niemelän, luokse. Edlan äiti oli kasvanut samassa talossa Aleksanterin kanssa lapsuudessaan. Edlan isä asui lapsensa luona kuolemaansa saakka. Edla oli kotoisin Putkilahden kylästä, Mikkelin läänin puoleiselta Korpilahdelta. Isäntä sai hänestä viisi ruplaa vuosittain.

Heta Eliaksentytär jäi orvoksi viisivuotiaana, kun hänen äitinsä kuoli. Hänen isänsä oli menehtynyt jo vuotta aiemmin. Heta pääsi kasvattilapiseksi yhdeksänvuotiaana samaan taloon, jossa vanhemmat olivat olleet syytingillä, ja jossa hän oli elänyt syntymästään alkaen. Hänen kasvatti-isäntänsä oli talonpoika Kaarle Nikodemuksenpoika Humalajärvi. Heta oli kotoisin Rutalahden kylästä, Mikkelin läänin puoleisesta osasta Korpilahtea. Hetasta maksettiin isännälle korvausta neljä ruplaa vuodessa.

Edla Kaarlentytär ei ollut orpo joutuessaan kasvattilapiseksi viisivuotiaana. Edlan otti kasvattilapsekseen torppari Matti Erkinpoika Hiirola, jonka luona Edlan perhe oli

¹¹⁶ JyMa, Korpilahden seurakunta; LIITE, Taulukot 1-2; 4; 6.

asunut jo kolme vuotta. Edlan vanhemmat jäivät asumaan samaan torppaan itsellisinä. Edlan äiti kuitenkin kuoli tytön ollessa seitsemänvuotias ja Edlan isä meni uusiin naimisiin ja muutti pois tyttärensä luota Edlan ollessa yhdeksän. Matti Hirola sai korvaukseksi vuosittain kolme hopearuplaa. Edla oli kotoisin Putkilahden kylästä, Mikkelin läänin puoleisesta osasta Korpilahtea.

Sisarukset Maria Juhontytär ja Kaarle Juhonpoika olivat orpoja joutuessaan kasvattilapsiksi. Heidän torppari-isänsä oli kuollut Marian ollessa yksivuotias ja Kaarlen ollessa viisi. He pääsivät äitinsä kanssa asumaan lapsettoman enonsa ja tämän vaimon luokse. Kun äiti kuoli lasten ollessa viisi- ja yhdeksän-vuotiaita, nämä joutuivat ruotulaisiksi. Lopulta lapset pääsivät kasvattilapsiksi torpparienonsa luokse ollessaan yhdeksän ja kolmentoista ikäiset. Eno Juha Juhonpoika Pukanaho sai Mariasta neljä ruplaa ja Kaarlestä 2,5 ruplaa. Sisarukset olivat kotoisin Muuramen kylästä, joka kuului Hämeen lääniin.

Hermannin Marianpoika oli avioton lapsi. Piikana toiminut äiti joutui hoitolaitokseen, jossa kuoli Hermannin ollessa viisivuotias. Hermannin joutui kasvattilapiseksi kuudennusmies ja talonpoika Juho Juhonpoika Painajan luokse seitsemänvuotiaana. Kasvatti-isäntä Juho Painaja sai korvaukseksi 4,5 ruplaa vuosittain. Hermannin oli kotoisin Särkijoen kylästä, Hämeen läänistä.

Eeva Kristiina Nikodemuksentytären itsellis-isä kuoli, kun tyttö oli kuusivuotias. Eeva muutti äitinsä kanssa monta kertaa ja viimeisimpänä Haaviston torppaan Vihtalahteen. Täällä äiti kuoli, kun Eeva oli 10-vuotias. Sen jälkeen Eeva ehti olla ruotutyttyönä lähes kaksi vuotta, kunnes pääsi kasvattilapiseksi 11-vuotiaana. Hänet otti kasvattitytöksi talonpoika Joonas Juhonpoika Pihlajamäki Muuramen kylästä, Hämeen läänistä. Korvaukseksi isäntä sai vuosittain kolme ruplaa.

Judit Lenantytär oli avioton lapsi Muuramesta Taipaleen uudistilalta, jossa hänen äitinsä oli itsellisenä. Juditin äiti kuoli Juditin ollessa neljävuotias. Tämän jälkeen Judit oli ruotulaisena, mutta todennäköisesti sai silti asua Taipaleessa, johon hän myös pääsi kasvattilapiseksi kuusivuotiaana uudistilallinen Juho Eliaksenpojalle. Juditista maksettiin peräti kuuden hopearuplan vuotuinen korvaus torppari Taipaleelle. Muuramen kylä sijaitsi Hämeen läänissä.

Ulla Eevantytär oli avioton lapsi. Hänen äitinsä oli leski, joka oli saanut Ullan vanhemmalla iällä. He asuivat Ullan syntymästä alkaen Saukkolan kylässä, Staffanilan Niitulan talossa itsellisinä. Äiti kuoli tytön ollessa viisivuotias. Ulla jäi asumaan Staffanilaan. Ullan kohdalle on merkitty lastenkirjassa, että hän olisi mennyt kasvattilapiseksi Kauppilaan, Muurameen. Tähän ei löydy kuitenkaan vahvistusta Kauppilan lastenkirjasta. Kasvattisopimuksen mukaan seitsemänvuotiaan Ullan olisi pitänyt mennä kasvattilapiseksi 5 hopearuplan vuotuista korvausta vastaan talonpoika Hermanni Juhonpojan luokse Kauppilaan Hangajärvelle. Rippikirjoista selviää kuitenkin, että Hermanni-isäntä muutti vaimoineen Laukaaseen vuonna 1851, joten mitään ilmeisimmin sopimus ei siksi toteutunut. Voi olla, että korvauksen sai Staffanilan isäntä, sillä Ulla jäi asumaan hänen luokseen. Ulla kuoli kuitenkin jo 10-vuotiaana. Staffanila oli Saukkolan kylässä, joka sijaitsi Hämeen läänissä.

Maija Lisa Eevantytär oli avioton lapsi, ja hän menetti äitinsä jo viisivuotiaana. Hänen äitinsä oli uudistilallisen tytär ja Maija Lisa ja äiti asuivat äidin kotipaikassa Karilassa lähes äidin kuolemaan asti, jota ennen muuttivat Karilasta pois. Kun äiti kuoli, sai Maija Lisa palata sukulaistensa luokse Karilaan. Mutta kun Maija Lisa oli 10-vuotias, hänen äidinäitinsä kuoli ja ilmeisesti tämän vuoksi Maija Lisa joutui 11-vuotiaana ruotutyttöksi kiertämään talosta taloon. Viimeisimpänä hän asui Vanhalan torpassa, Moksinkin kinkerissä, ja 13-vuotiaana hän pääsi kasvattilapiseksi. Maija Lisan kasvatti-isännän olisi pitänyt olla sama kuin Ulla Eevantytären, nimittäin Hermanni Juhonpoika Kauppila. Mutta, koska tämä isäntä muutti Laukaaseen, oli Maija Lisalla eri kasvatti-isäntä. Hän muutti kuitenkin kyseiseen Kauppilan Hangajärven taloon Muurameen, mutta isäntänä oli Kaarle Mikonpoika. Alkuperäinen isäntä ei sopimuksen mukaan saanut Maija Lisasta korvaukseksi rahaa, vaan ilmaista työvoimaa, sillä Maija Lisan iän luultiin olevan 14 vuotta, jolloin lapsesta ei maksettu valtion taholta enää korvausta. Hangajärven talo sijaitsi Muuramessa, Hämeen läänissä.

4.2 Kummisuhteet osana lasten sosiaalisia verkostoja

Kummisuhteet ovat merkkejä tutkittavien vanhempien ystävyys- tai tuttavuussuhteista. Tässä alaluvussa kerron tarkemmin syitä millä perusteilla tutkittavien vanhemmat olivat valinneet kummit lapsilleen, ja oliko kummisuhteilla merkitystä lasten myöhemmässä elämässä, esimerkiksi pystyivätkö tutkittavat turvautumaan kummeihinsa vanhempien

kuoltua. Kahdesta tutkittavasta ei ollut merkintää syntyneiden luettelossa ja yksi tutkituista oli vuoden nuorempi syntyneiden luettelon mukaan kuin mitä kasvattisopimuksessa ja rippikirjoissa luultiin. Tämä kertoo kyseisestä ajasta. Pappi ei muistanut aina merkitä uusia tulokkaita syntyneiden ja kastettujen luetteloon, mutta siitä en ole varma, oliko kyseiset lapset kuitenkin kastettu. Kontrolliin ja huolellisuuteen on varmasti pyritty, mutta lähteissä voi olla inhimillisiä virheitä.

Tutkittavien kummien jäljittäminen oli hyvin vaikeaa, sillä kummeista ei ollut muita tietoja kuin etunimi ja patronyymi sekä nimike, esimerkiksi torppari tai piika. Jos kummeina oli aviopuolisoita, heidät pystyi jäljittämään usein Internetissä Hiski-ohjelman avulla, kun etsi kyseistä pariskuntaa vihityistä. Sen sijaan yksittäisiä kummeja oli hyvin vaikea selvittää, sillä samoja nimiä patronyymeineen oli valtavasti. Selvitystä olisi helpottanut, mikäli Korpilahdella olisi ollut jo laajemmin sukunimet käytössä tai jos pappi olisi kirjannut luetteloon kummien syntymävuodet tai asuinpaikat. Miettisen mukaan sukunimet olivat Itä-Suomessa käytössä jo varhain, mutta Länsi-Suomessa sukunimet yleistyivät vasta 1900-luvulla ja talonnimet 1700-luvulla¹¹⁷. Korpilahti sijaitsi Keski-Suomessa, mutta ilmeisesti sukunimikäytännöltään kuului enemmän länsisuomalaisen kulttuurin piiriin. Taloilla ja torpilla oli jo nimet käytössä. Joidenkin osalta kummiuden selvittäminen oli helppoa, jos kummit sattuiivat olemaan saman asuinpaikan väkeä tai vanhempien sukulaisia.

Tutkittavilla oli kummeja kahdesta neljään. Kaikkiaan kummeja oli yhdeksällä kasvattilapsella ja niitä oli yhteensä 33, joista 11 kummin henkilöllisyyttä en pystynyt määrittämään. Ne 22 kummiä, jotka pystyin selvittämään, jakautuivat seuraavasti: yksi kummi oli asunut aiemmin samassa talossa kuin tutkittavan vanhemmat, kahdeksan kummiä asui tutkittavan syntyhetkellä samassa talossa, kuusi kummiä asui naapuritalossa tai lähellä lapsen syntymäpaikkaa, viisi kummiä asui samalla kylällä ja vain kaksi kummiä eri kylässä Korpilahdella. Lisäksi tutkin kummien sukulaisuutta lapseen ja vain yhdellä tytöllä oli kumminaan eno ja tämän vaimo. Kukaan kummeista ei päätenyt kasvatti-isännäksi lapselle. Lähimpänä oli, kun Edla Vilpuntuuttären olisi kasvattisopimuksen mukaan pitänyt päätyä kumminsa luokse, mutta kummi-sedän

¹¹⁷ Miettinen 2012, 37.

sedästä tulikin tytön kasvatti-isäntä.¹¹⁸ Tuloksista näkyy, että kummit tulivat lapsen lähipiiristä ja olivat todennäköisesti vanhempien hyvin tuntemia ihmisiä ja ehkä ystäviä. Kummeista ei kuitenkaan ollut tutkittavilleni myöhemmin avuksi heidän jouduttuaan orvoiksi ja turvatomiksi, vaan lapset päätyivät kasvattilapsiksi muille henkilöille.

4.3 Lapset köyhäinhoidon piirissä ennen kasvattisopimuksia

Kahdeksan lapsista tai heidän vanhemmistaan saivat muutakin köyhäinapua ennen lasten päätymistä kasvattilapsiksi vuonna 1850. Taulukko 2 kertoo vaivaishoidosta kaikkien Korpilahden kasvattilasten osalta. Taulukosta selviää, kuka oli ruotuhoidon piirissä ja minä vuosina, kuka lapsista tai kenen vanhemmat saivat raha-avustusta tai tilapäistä raha-avustusta ja kenen perheenjäsen joutui hoitolaitokseen. Kaikkiaan yhdeksän tutkittavaa tai tutkittavien perhettä sai seurakunnan kustantamana jotain terveydenhoitoa, köyhäinhoitoa tai avustuksia. Kuusi lapsista oli jossain vaiheessa ollut ruotuhoidon piirissä. Seitsemälle perheelle tai turvatomiksi joutuneelle lapselle maksettiin jotain rahallista tukea. Tämän lisäksi Hermannin äiti joutui hoitolaitokseen (”curhus”), jossa hänellä hoidettiin todennäköisesti sukupuolitautia. Sana ’curhus’ tarkoitti nimittäin 1700- ja 1800-luvulla sukupuolitautihoitola SAOB-sanakirjan mukaan.¹¹⁹ Äiti kuoli laitoksessa vuonna 1848. Tämä selittää, miksi Hermann joutui turvatomaksi ja hänestä tehtiin kasvattisopimus.¹²⁰

Lähes kaikki tutkittavista kuuluivat itsellis- tai palkollisperheisiin tai olivat aviottomia lapsia, jotka kulkivat äitinsä kanssa. Tämän lisäksi kaksi tyttöä joutui jo hyvin pienenä ruotulaisiksi. Maija Lisan äiti kuoli jo 1842, ja Heta Stinan äitiä en edes pystynyt varmuudella selvittämään. Tytöt olivat turvatomiksi joutuessaan viisi- ja kolmivuotiaat. Yleisesti ei ole ihme, että tilaton väestö sai köyhäinavustusta. Huomiota herättävää sen sijaan on, että jopa torpparitaustaiset sisarukset Kaarle ja Maria saivat avustusta, vieläpä heidän isänsä ja äitinsä eläessä. Tämä selittynee sillä, että isä oli tuolloin jo aikalaisekseen vanha, yli 60-vuotias, eikä ilmeisesti pystynyt elättämään perhettään¹²¹.

¹¹⁸ LIITE, Taulukko 7; Taulukko 9.

¹¹⁹ SAOB, viitattu 12.10.2009.

¹²⁰ LIITE, Taulukko 2.

¹²¹ SSHY, Korpilahti, Rippikirja 1832–42, TK 435, 207; 295.

Isän kuoltua äiti ja lapset asuivat äidin torppariveljen luona, mutta äidin kuoltua 1848 lapset joutuivat ruotulaisiksi pariksi vuodeksi, kunnes vuonna 1850 eno otti heidät kasvattilapsikseen.¹²²

Kolmen lapsen epäilen eläneen seurakunnan elättijärjestelmässä jo ennen varsinaisia kasvattisopimuksia, tai ainakin jonkun hoidettavana korvausta vastaan. Tätä perustelen sillä, että Heta Stina, Judit ja Maija Lisa esiintyivät seurakunnan vaivauskassan tileissä avunsaajina omilla nimillään, mutta heidän yhteydessään mainittiin myös jokin muu nimi. Esimerkiksi Heta Stinan kohdalla lukee vuosina 1840–48 sukunimenä Ravio, minne maatilalle hän myöhemmin päätyikin kasvatiksi. Useana vuonna lukee myös 'foster' (kasvatti) tai 'moster' (täti) ja kerran 'moster Eva', joten on mahdollista, että hänestä oli joku kasvatusvastuussa. Toisaalta silloin hänen ei olisi olettanut kulkevan samanaikaisesti ruodulla, mutta hän on kuitenkin ruotuluetteloissa peräti yhdeksän vuoden ajan ennen kuin pääsi valtion ja seurakunnan kasvattilapseksi.¹²³ Lastenkirjoissa samalla sivulla Heta Stinan kanssa samassa asuinpaikassa oli Eva-niminen henkilö, jolla oli omiakin lapsia. Mahdollisesti tämä oli hänen Eva-tätinsä, joka vastaanotti Heta Stinan saamat vaivaisavustukset. He asuivat samoissa taloissa yhtä aikaa 1844–50. Verisukulaisuutta tähän ”tätiiin” en ole selvittänyt, sillä Heta Stinan äidin henkilöllisyys jäi epäselväksi. Juditin äiti puolestaan sai vaivaisapua vuosina 1843–48, ja äidin kuoltua 1848 tyttö esiintyi tileissä omalla nimellään. Hänen yhteydessään on kuitenkin mainittu ”syster” ja rippikirjasta selviää, että Judit todellakin asui vuosina 1849–51 samassa talossa 17 vuotta vanhemman iso-siskonsa Vilhelmiinan kanssa, joka oli piikana.¹²⁴

Mielenkiintoista on, että (Edlojen äidit) kaksi kolmesta äidistä ketkä hakivat tukea, olivat naimisissa ja heidän miehensä elivät vielä¹²⁵. Vaikuttaisi siltä, että naimisissa olevat hakivat ja saivat tukea helpommin, sillä myös sisarusten Marian ja Kaarlen isä sai avustusta. Puolestaan leskeksi jääneet Eeva Kristiinan äiti ja Kaarlen ja Marian leskiäiti eivät ilmeisesti hakeneet avustusta. Sisarusten osalta tilanne selittyi sillä, että he pääsivät asumaan enonsa luokse, eli heidän taloudellinen tilanteensa saattoi olla enon

¹²² LIITE, Taulukko 2; Taulukko 4.

¹²³ LIITE, Taulukko 2.

¹²⁴ SSHY, Korpilahti, Rippikirja 1841–50, TK 436, 264; Rippikirja 1841–52, TK 437, 20.

¹²⁵ SSHY, Korpilahti, Lastenkirja 1841–41, TK 439_C, 27–28; Lastenkirja 1841–41, TK 439_C, 33.

luona parempi kuin kotitorpassa, oman isänsä vielä eläessä. Loput viisi äitiä olivatkin aviottomia lapsia saaneita, ja mielenkiintoista on, että heistä vain Juditin äiti oli avunsaajien joukossa.¹²⁶

Engbergin mukaan tutkimuskirjallisuudessa on havaittu, että yleensä köyhäinhoidon avunsaajissa oli enemmän naisia. Miehiä on ollut enemmän avunsaajissa sellaisissa tapauksissa, kuten Englannissa 1800-luvulla, jolloin isät olivat runsaan lapsilukuisten perheiden elättäjinä. Engberg totesi omassa tutkimuksessaan, että Skellefteåssa naisia oli avunsaajina enemmän kuin miehiä useimpina vuosina. Hän havaitsi myös, että mitä vanhempi henkilö, sen suurempi oli riski päätyä köyhäinavun saajaksi. Siviilisäädyltään sen sijaan suurin osuus avunsaajista oli naimisissa olevia miehiä ja naisia, mikä on vastoin aiempaa tutkimusta, jossa luultiin, että kahden vanhemman perheet olivat harvinaisia avustettujen joukossa. Huonojen satojen jälkeen 1860-luvulla oli avustettavien joukossa enemmän työikäisiä naimisissa olevia ihmisiä, etenkin miehiä, joilla voi ikänsä puolesta olettaa olevan alaikäisiä lapsia. Taloudellisesti tasaisempina aikoina, kuten 1850-luvulla oli avustettavien joukossa enemmistönä sen sijaan perinteisiksi avunsaajiksi muissa tutkimuksissakin havaitut vanhukset ja lesket.¹²⁷

Kaksi 11 lapsesta eivät olleet kasvattisopimusten tekohetkellä täysin orpoja. Täysin ilman vanhempia oli yhdeksän¹²⁸, ja heistä kuusi sai joko avustusta tai kulki ruotulaisena jossain vaiheessa ennen kasvattisopimuksia. Samanaikaisesti sekä ruotuhoitoa että rahaa saivat orvoista lapsista kolme, eli Heta Stina, Judit ja Maija Lisa. En laskenut tähän Mariaa ja Kaarlea, sillä he saivat raha-apua jo kun vanhemmat olivat elossa, mutta eivät enää isän kuoltua. En tiedä miten kolmea orvoksi jäänyttä lasta, jotka eivät näy saaneen tukea, avustettiin. Mahdollisesti Hermannista, Ulrikasta tai Heta Eliaksentyttärestä huolehdittiin epävirallisesti.¹²⁹ Mainitsemieni köyhäinavustusten

¹²⁶ LIITE, Taulukko 2.

¹²⁷ Engberg 2005, 212; 219; 221; 225.

¹²⁸ LIITE, Taulukko 4.

¹²⁹ LIITE, Taulukko 2.

lisäksihän oli muitakin tapoja, kuten vilja-avustuksia. Joku näistä kolmesta lapsesta on kuitenkin huolehtinut, sillä he olivat kaikki vasta viisivuotiaita orvoksi jäädessään.¹³⁰

Tutkittavistani ainakin kuusi yhdestätoista oli ruotulaisina ennen kasvatiksi pääsemistä. Tämän lisäksi vielä kahden lapsen vanhemmalle oli maksettu jonkinlaista elatusapua köyhäinkassasta tilapäisesti. Mielestäni on mahdollista, että ruotulaisina eläneet lapset asuivat yhteisön hyväksi katsomissa kodeissa, ja vain lapsen nimi ja vastuu lapsen ylläpitokorvauksista vaihteli ruotukierron mukaan ruotujakolistassa.¹³¹ Perinteisen ruotujärjestelmän idea oli, että vaivainen tai köyhä kuljetettiin aina talosta taloon ruodun sisällä, ja se, kuinka kauan ruotulainen oli kussakin talossa tai torpassa, määräytyi sen mukaan mikä oli tilan manttaaliluku.¹³² Vuosien 1841–53 ruotuluettelon mukaan eräs tutkittava oli vaihtanut ruotunumeroa monta kertaa ja kiertänyt koko Korpilahden alueella, minkä lisäksi pelkästään jo yhteen ruotunumeroon sisältyi useita taloja tai torppia. Epäilen, ettei lapsi ole asunut jokaisessa näistä mainituista paikoista, vaan että ruodussa mainitut talot ovat maksaneet korvausta ylläpidosta sinne taloon tai torppaan, missä lapsi todellisuudessa asui. Ja huolehtimisvastuussa olevan asuinpaikan uskon olevan todellisuudessa sen, mikä on mainittu lastenkirjoissa. Jos lastenkirjoja on uskomisen, eivät ruotulaisiksi merkityt lapset kiertäneet paikasta toiseen yhtä hurjaa tahtia kuin mitä ruotuluettelosta voisi päätellä. Joka tapauksessa asiakirjat eivät täysin vastaa toisiaan ja toinen lähteistä on väärässä: ruotuluetteloiden mukaan lapset ovat vaihtaneet paikkaa tiuhaan ja lastenkirjojen mukaan lapset muuttivat harvemmin.

Engbergin mukaan Skellefteåssa oli kahdenlaista ”kylänkiertoa”. Toisessa köyhät työkykyiset siirtyivät talosta taloon tekemään tietyn määrän päiviä talon koosta riippuen ja tällä tavoin hän sai perheelleen elatuksen, joka usein maksettiin luontaistuotteina. Toinen kylänkierto oli vaivaisia varten, jotka tarvitsivat huolenpitoa. Näitä köyhäinhoitomuotoja myös käytettiin sekaisin. Skellefteåssakin oli joitakin köyhiä alaikäisiä lapsia kiertämässä ruodulla, vaikka alle 15-vuotiaiden olisi pitänyt päästä elätehoitoon. Ruotukierto kiellettiin lasten osalta Ruotsissa vuonna 1846, mutta

¹³⁰ SSHY, Korpilahti, Kuolleet 1848–72, TK 441-442_2; Lastenkirja 1841–41, TK 439_C, 281; Lastenkirja 1841–41, TK 439, 54; 70; Syntyneet 1824–47, TK 441.

¹³¹ LIITE, Taulukko 2.

¹³² Eenilä 1971, 20.

kuudessa kolmestatoista Engbergin tutkimassa kylässä käytettiin silti kyseistä hoitomuotoa vielä myöhemmin. Lapset saattoivat joutua tekemään töitä elatuksen eteen. Toisinaan kyse oli vanhempansa menettäneistä lapsista, mutta joskus myös tasapainoisemmista olosuhteista tulevista.¹³³

4.4 Kasvattilapaksi päätyneiden sosiaaliset syyt

Kirkonkirjojen perusteella sain selville erilaisia asioita lapsuudesta. Tutkittavia oli 11, joista yhdeksän oli tyttöjä ja kaksi poikaa. Poikien selkeästi pienempi määrä voi olla joko sattumaa tai sitten se on osoitus poikien paremmasta asemasta yhteisössä. Lisäksi syynä voi olla se, että mahdollisesti vuonna 1850 saattoi olla paljon enemmänkin turvattomia lapsia Korpilahdella, mutta he menivät ehkä jo pieninä rengeiksi ja piioiksi tai kyläyhteisön vapaaehtoisesti huoltamiksi. Kasvattipoikia voi olla vähemmän, koska he saattoivat olla työntekijöiksi halutumpia. Heistä ei ehkä tehty virallisia kasvattisopimuksia, koska heitä otettiin vapaaehtoisesti. Tutkittavista lähes puolet oli aviottomia lapsia. Heitä oli viisi. Avioliitossa syntyneitä lapsia oli kuusi. Tämä osoittaa sen, että aviottomalla lapsella oli suuri riski joutua orvoksi ja sitä kautta köyhäinhoidon piiriin. Hänellä ei ollut kuin yksi vanhempi turvanaan. Toisaalta aviollisten lasten suurempi määrä tutkittavien joukossa kertoo, että myös avioliitossa syntyneet lapset saattoivat joutua turvattomiksi.¹³⁴

Peräti kahdeksan tutkittavaa syntyi sosiaaliselta taustaltaan joko palkollisiin tai itsellisiin. Itsellisvanhemmat tai -vanhempi oli neljällä lapsella, jotka olivat Edla Kaarlentytär, Judit Helenantytär, Ulla Eevantytär ja Edla Vilpuntutytär. Lasten vanhempia merkittiin syntyneiden luetteloissa tai lastenkirjoissa nimikkeellä ”inhys”. Tästä ruotsinkielisestä nimityksestä ei kuitenkaan voi tarkemmin päätellä, oliko kyseessä jonkin talon nurkassa asuva kesti tai loinen, vai omaa kasvimaata viljelevä mäkitupalainen. Engbergin tutkimista skellefteäläisistä köyhäinavustusten saajista selkeästi suurin joukko kuului ajalla 1836–71 itsellisten joukkoon, seuraavaksi suurin ryhmä olivat lapset, torpparit ja palkolliset¹³⁵. Tutkimuksessani piika- tai

¹³³ Engberg 2005, 182–183.

¹³⁴ LIITE, Taulukko 4.

¹³⁵ Engberg 2005, 238.

renkivanhemmat olivat Hermanni Marianpojalla ja Eva Nikodemuksentyttärellä. Isättömän Maija Lisa Eevantytären äidin nimikkeenä puolestaan oli talollisen sisko. Äiti kuului tavallaan siis talollisiin, mutta toisaalta oli kuitenkin ehkä lähempänä itsellistä, joka asui veljensä hallitsemassa talossa. Sosiaalisen asemansa puolesta Heta Eliaksentytär oli kasvattilapsiksi joutuneista parhaimmassa tilanteessa. Vanhemmat olivat entisiä tilallisia, jotka siirtyivät lapsen syntymän aikoihin syytingille. Tapaus osoittaa, että myös talollisten ryhmästä voitiin joutua elätteelle, vaikka sitä ei niin usein tapahtunutkaan, sillä yleensä talonpoikien joukossa sukulaiset huolehtivat orvoiksi jääneistä. Torppareidenkin ryhmästä joutui kasvatiksi kaksi lasta, sisarukset Kaarle Juhonpoika ja Maria Juhontytär. Heta Stinan äitiä ja tämän nimikettä en voinut varmuudella selvittää.¹³⁶

Vanhempien varallisuutta selvitin perukirjojen avulla. Hain vanhempia Jämsän tuomiokunnan vuosien 1831–61 perukirjaluetteloista nimien perusteella ja tarkistin varsinaisen perukirjan, jos luettelosta löytyi samanniminen henkilö kuin joku vanhemmista. Tässä selvityksessä tarkistin Hämeen läänin puoleista Korpilaahtea. Kuitenkaan yksikään tarkistamani perukirjoista ei ollut tutkittavieni vanhemmista kertova. Tämä tukee oletustani, että vanhemmat kuolivat köyhinä, eikä perillisille ole jäänyt mainittavaa jaettavaa. Vanhempien köyhyys oli selvästi yksi syy perillisten kasvattilapsiksi joutumiseen.¹³⁷

Mikkelin läänin puoleiselta Korpilahdelta sen sijaan löytyi yksi perukirja, joka oli talletettuna Korpilahden seurakunnan arkistoon. Perukirja oli Helena Matintytären, eli Edla Kaarlentytären äidin. Syy, miksi perukirja oli todennäköisesti ylipäättään tehty ja säilytetty seurakunnan arkistossa, oli se, että perukirja oli osoitus papille, että edellisen avioliiton pesä oli selvitetty ja leskimiehen uusiin naimisiin menolle ei ollut estettä. Edlan isä Kaarle meni naimisiin samana vuonna, kuin perukirja oli tehty, eli vuonna 1854. Perukirjoista selvisi, että äidin omaisuus jäi Edlalle. Tytön veljelle tai isälle ei jäänyt mitään, mahdollisesti koska kyseessä oli naisten tavarat. Omaisuuden arvo oli 2,5 ruplaa. Äidillä oli ollut hyvin vaatimaton omaisuus, johon kuuluivat kolme hametta,

¹³⁶ LIITE, Taulukko 4.

¹³⁷ JyMa, Jämsän tuomiokunnan perukirjat, 1831–61, sidokset Eca 5-16.

neljä liinaa, kaksi paria sukkaa ja rukki. Yhdestä tavarasta en saanut selvää.¹³⁸ Perunkirjoituksessa isä ja veli vakuuttavat, että Edla sai pitää tavarat. Edlalle on merkitty perukirjassa asianajajaksi hänen kasvatti-isäntänsä Susanna-tyttären mies. Susanna ja hänen miehensä olivat ilmeisesti kasvattivastuussa Edlasta, sillä Susannan isä, Edlan kasvatti-isäntä, kuoli samana vuonna kuin perukirja tehtiin. Tässä näkee, että oman perhekunnan ja kotitalouden jäsenistä huolehdittiin patriarkaalisuuden periaatteen mukaisesti. Edlan uusi kasvatti-isäntä edusti Edlaa virallisessa asiakirjassa ja valvoi oikeuden toteutumista, vaikka Edlan oma isä oli yhä elossa.

Merkittävä riskitekijä lapsen elätiksi joutumiseen vaikutti olleen äidin korkea ikä tutkittavan syntyessä. Usein iäkkäät vanhemmat kuolivat lapsen ollessa vielä nuori, etenkin kun tuohon aikaan ei eliniänodote ollut niin korkea kuin nykyään. Syntyneiden luettelo ja lastenkirjat osoittavat, että vain kaksi yhdestätoista äidistä oli alle 30-vuotiaita lapsen syntyessä. Heta Stinan äitiä en lisäksi voinut selvittää. 30–39-vuotiaita äitejä oli neljä, ja yli 39-vuotiaita oli myös neljä. Ryhmästä peräti kuusi äitiä oli yli 35-vuotiaita.¹³⁹

Kiertelevä elämäntapa vaikuttaa olleen hyvin tavallista tilattomaan väestöön syntyneillä, nimittäin monet lapsista ehtivät muuttaa jo ennen kasvatiksi joutumistaan. Neljä henkilöä, eli talollisen lapsi Heta Eliaksentytär sekä itsellisten lapset Hermanni Marianpoika, Ulla Eevantytär ja Edla Vilpunnytär eivät joutuneet kuitenkaan muuttamaan. Tämän lisäksi kolme lasta muutti vain kerran. Kaarle ja Maria muuttivat äitinsä kanssa enon luokse, kun heidän isänsä kuoli ja Judit muutti yhden kerran. Tosin heidät kaikki kolme on mainittu myös ruotulaisina kahden vuoden ajan, joten heidän olisi sen mukaan pitänyt vaihtaa paikkaa tiuhaan, mikä ei kuitenkaan ilmene lastenkirjasta. Muut neljä tutkittavaa vietti enemmän tai vähemmän kiertelevää elämää. Edla Kaarlentytär muutti kahdesti. Myös Heta Stina muutti lastenkirjojen mukaan kahdesti, mutta tämän lisäksi hän joutui ruotutytyksi alle kaksivuotiaana, ja hän saattoi siis todellisuudessa liikkua paljon enemmän. Isättömän Maija Lisan äiti kuoli tytön ollessa viisivuotias. Maija Lisa ehti muuttaa neljä kertaa ennen kasvattisopimusta, mutta sopimus tehtiin vasta hänen ollessaan 13-vuotias, joten siihen suhteutettuna ei

¹³⁸ SSHY, Korpilahden seurakunta, Perukirjoja 1851–1860, nro 13.

¹³⁹ LIITE, Taulukko 4.

muuttokertoja ollut paljon. Lisäksi hän sai 11-vuotiaaksi asua äitinsä talollisveljen luona, minkä jälkeen hän kiersi ruotulaisena kaksi vuotta. Eeva Kristiina Nikodemuksentytär oli ruotulaisena jäätyään orvoksi yhdeksänvuotiaana. Hän muutti lastenkirjojen mukaan viidesti ennen sopimusta, mutta kuitenkin orvoksi jäätyään jäi viimeisimpään taloon asumaan.¹⁴⁰

Halusin tarkastella tutkittavien sisaruksia, jotta hahmottuisi paremmin, miksi juuri minun tutkittavani päättyivät kasvateiksi. Jostain syystähän tutkittavieni sisarukset eivät päässeet kasvateiksi. Tutkittavien 25 sisaruksesta viisi kuoli jo pienenä. Kymmenen siskoa tai veljeä lähti rengiksi tai piiaksi vanhemman tai vanhempien kuoltua, mutta tämä palkolliseksi lähteminen tapahtui usein jo ennen vuotta 1850, jolloin tutkittavani vasta pääsivät kasvateiksi, sillä turvattomaksi lapseksi joutumisesta kesti useita vuosia ennen kuin tutkittavat pääsivät kasvateiksi. Osa tutkittavien sisaruksista oli paljon vanhempia kuin tutkittavat ja he olivat jo itsenäistyneet ennen kuin turvattomuus kohtasi perheenjäseniä. Näitä aiemmin itsenäistyneitä sisaruksia oli seitsemän. Yhden tutkittavista osalta en voinut selvittää sisaruksia, sillä edes tämän äitiä en saanut luotettavasti selville. Kasvattilapsiksi pääsi sisaruksista vain kaksi, eli kaksi tutkittavistani oli keskenään sisaruksia, sisko ja veli. Muiden tutkittavien sisarukset saivat selviytyä muilla keinoilla elämässään.¹⁴¹

Mutta erosiko kasvatiksi päätyneen lapsen elämä periaatteessa juuri ollenkaan siitä elämästä, mikä monilla heidän sisaruksista oli, kun he joutuivat pikkupiiioiksi tai -rengiksi? Varmasti yhtä lailla kaikki nämä lapset joutuivat tekemään töitä, mutta kasvateiksi päätyneillä oli sopimus velvoittamassa, että he pysyivät tilalla vähintään 14-vuotiaaksi saakka. Syynä juuri tutkittavien päätymiseen kasvattilapsiksi vaikutti olleen se, että he olivat nuorimpia lapsikatraasta tai pienimmät sisarukset kuolivat vauvoina tai pikkulapsina.

4.5 Miten tutkittavat päättyivät kasvatti-isäntiensä luokse?

Kasvattisopimuksia voi vertailla monin tavoin. Sopimuksen tekohetkellä tutkittavistani vain yksi oli alle viisivuotias, kuusi oli kuudesta kymmenenvuotiaita ja peräti neljä oli

¹⁴⁰ LIITE, Taulukko 4.

¹⁴¹ LIITE, Taulukko 8.

jo yli 10-vuotiaita.¹⁴² Lasten korkea ikä sopimuksia tehtäessä johtui siitä, että he olivat todellisuudessa joutuneet orvoiksi tai turvattomiksi jo paljon pienempinä. Ainoastaan Edla Kaarlentyttären ja Edla Vilpunnyttären kasvattisopimukset tehtiin heti heidän jouduttuaan turvattomiksi, sillä kumpikaan heistä ei ollut orpo. Lisäksi Edlat saivat jäädä samaan paikkaan, missä he olivat viimeksi asuneet. Kahdeksanvuotiaalla Edla Vilpunnyttäreellä eli vielä isä, ja viisivuotiaalla Edla Kaarlentyttäreellä molemmat vanhemmat. He saivat siis elää itsellisvanhempiansa kanssa, vaikka elatusvelvollisuus oli talon tai torpan isännällä. Syynä tällaiseen järjestelyyn on ollut todennäköisesti köyhyys, jonka vuoksi omat vanhemmat eivät voineet taloudellisesti huolehtia lapsistaan.¹⁴³

Osoitus köyhäinhoitotoimenpiteiden hitaudesta tai toisaalta yhteisöllisestä köyhien huolehtimisesta on se, että orvoiksi jääneistä kahdeksasta lapsesta seitsemällä kesti kahdesta neljään vuotta ennen kuin viralliset hoitosopimukset tehtiin.¹⁴⁴ Maija Liisalla meni vakituiseen kasvattikodin saamiseen kahdeksan vuotta. Hän jäi orvoksi viisivuotiaana, mutta vasta 13-vuotiaana sai kasvattikodin, vaikkakin asui siinä välissä neljä vuotta enonsa luona. Kaikkein kauimmin kasvattisopimuksen tekoon meni Heta Stinan tapauksessa, jossa äidin kohtalo on epäselvä. Jo kolmevuotiaana Heta Stina kiersi ruotulaisena aina 12-vuotiaaksi asti, kunnes yhdeksän vuoden jälkeen sai kasvattisopimuksen. Kaikki lapset olivat orpoja tai köyhiä ja turvattomia jo alle kymmenvuotiaana, mutta sopimuksien teko sujui todella hitaasti. Peräti seitsemän oli itse asiassa huoltajan tarpeessa jo viisivuotiaana tai nuorempana.¹⁴⁵ Voidaan kuitenkin päätellä, että lapsista huolehdittiin silti, vaikkei kaikkea kerrotakaan niukkasanaisissa lähteissä. Virallistahojen köyhäinhoitokeinot rajoittuivat tutkittavien lapsuudessa ruotuhoitoon ja vaivaiskassasta annettuihin avustuksiin, sillä kasvattisopimukset tulivat mahdollisiksi vasta vuonna 1850.

¹⁴² JyMa, Korpilahti, orpolasten hoitosopimukset 1850.

¹⁴³ SSHY, Korpilahti, lastenkirja 1841–41, TK 439, 27–28; 54.

¹⁴⁴ JyMa, Korpilahti, orpolasten hoitosopimukset 1850; SSHY, Korpilahti, kuolleet 1824–47, TK 441; lastenkirja 1841–41, TK 439, 203; 216; 256; 263; 227; 281; 312–313; 385; 389; 396; rippikirja 1841–50, TK 436, 264; 266; 273.

¹⁴⁵ LIITE, Taulukko 4.

Korpilahdesta ei ole mitään asiakirjoja, joissa kerrottaisiin, kuinka kasvatti-isännät todellisuudessa valittiin. Oliko tehtävään paljon hakijoita ilmaisen työvoiman ja rahakorvauksen vuoksi, vai joutuiko muu seurakunta suostuttelemaan isänniksi valittuja tehtäväänsä? Isäntien tuli olla hyvämaineisia ihmisiä ja seurakunta papin johdolla oli hyväksynyt heidät tehtäväänsä. Oliko juuri tiettyjen kasvatti-isäntien päätyminen juuri tietyille lapsille kasvatti-isiksi sattumaa vai olivatko henkilöt jo toisilleen tuttuja? Kasvatti-isännän valintaa voi lähteä tarkastelemaan selvittämällä kasvatti-isännän ja tutkittavan kasvattilapsen vanhempien taustat. Yhteyksiä voivat olla esimerkiksi vanhempien ystävyys kasvatti-isännän kanssa elinaikanaan, lapsen kummisuhde kasvatti-isäntään, naapuruus tai sukulaisuus kasvatti-isännän kanssa tai jos lapsi ja vanhemmat olivat samasta kylästä tai asuivat samassa talossa kuin kasvatti-isäntä.

Kasvatti-isäntä oli sukua kahdelle tutkittavista, jotka olivat sisarukset Maria ja Kaarle, jotka menivät enonsa luokse. Kolme lasta meni kasvatiksi isännälle tai emännälle, joka oli tuttu kasvattilapsen vanhemmille tai jopa isovanhemmille. Tällaisesta saattoi olla tietysti kyse useammassakin tapauksessa, mutta nämä kolme tapausta olivat sellaiset, että vanhemmat tai isovanhemmat olivat asuneet samassa paikassa yhtä aikaa kasvatti-isännän kanssa lapsuudessaan tai aikuisina.¹⁴⁶

Ulla Eevantytär ei mennyt sopimuksen mukaiseen paikkaan kasvatiksi, vaan jäi viimeisimpään kotipaikkaansa. En tiedä saiko hän kuitenkään kruunun kustantamaa elatusta asuinpaikassaan, sillä tyttö kuoli jo 10-vuotiaana. Tiedot eivät ehtineet siirtyä seuraavaan lastenkirjaan tai rippikirjaan, että oliko hän kasvattina Staffanilan talossa, jonne oli jäänyt. Hänen kohdallaan lastenkirjassa Staffanilassa lukee 'foster i Kaupila' eli että Ulla olisi mennyt kasvatiksi Kaupilan taloon, mutta lastenkirjassa sen talon kohdalla ei näkynyt tyttöä, eli oletan hänen jääneen edelliseen asuinpaikkaansa kuolemaansa asti. Hänen nimeään ei löydy kuolleiden luettelosta, enkä siksi voinut selvittää sieltä hänen asuinpaikkaansa kuolinhetkellä.¹⁴⁷

Lasken Ullan tilastoon, jonka mukaan seitsemän tutkittavaa 11:stä sai jäädä kasvattilapsiksi viimeisimpään asuinpaikkaansa. Ja tämän lisäksi vielä Maija Lisa oli asunut menneisyydessään lapsuudessa jo useamman vuoden tulevan kasvatti-isäntänsä

¹⁴⁶ LIITE, Taulukko 9.

¹⁴⁷ SSHY, Korpilahti, Lastenkirja 1841–41, 313.

luona, vaikka välillä asui muualla. Tällaisista kytköksistä voi päätellä paljon. Talojen ja torppien isännät olivat ehkä kiintyneet kyseisiin lapsiin tai he kokivat vastuukseen huolehtia heistä, sillä lapset olivat asuneet heidän luonaan viimeisimpänä orvoiksi tai turvattomiksi joutuessaan. Ehkä sosiaalinen paine ja kyläyhteisön, kuudennusmiesten ja pappien vastuullisuus vaikutti myös heidän päätökseensä ottaa kasvattilapsi luokseen asumaan.¹⁴⁸

Seuraavaksi yleisintä oli ottaa kasvattilapsi samalta kylältä. Saman kylän isännille päätyi kaksi tutkittavista ja vain yksi meni eri kylään kasvatiksi Korpilahdella, joka sekin oli viereinen kylä. Voi siis vahvasti ajatella, että joko paikallinen yhteisö on tuntenut ja tiennyt kaikki kylän lapset tarkasti, tai että ainakin joku vastuullinen aikuinen on tiennyt turvattomasta lapsesta ja asiaa on viety eteenpäin kuudennusmiehille tai papille. Tuohon aikaan yhteisössä oli vahva sosiaalinen kontrolli, jota kuudennusmiesten ja kylänvanhimpien tuli pitää yllä. Heidän tuli valvoa jäseniään. Ehkä tässä pitää paikkansa se, että vaikka kyse on ihan ”pienimmistä ja vähäisimmistä”, niin silti yhteisön huolehtiminen on ulottunut myös heihin. Vaikea olisi kuitenkin ajatella, että virkamiehet välttämättä olisivat tienneet lasten tilanteesta, kun esimerkiksi kappalaisella oli huolehdittavanaan koko Korpilahden laaja alue. Siksi kasvatti-isännän valinnan perusteissa korostuu selvästi paikallisuus ja yhteisön merkitys.¹⁴⁹

Markkola on tutkinut maaseutuyhteisön julkisuutta ja kylän sisäistä yhteistoimintaa. Julkisuudella voidaan tarkoittaa sekä tilaa että toimintaa, eli käytännössä esimerkiksi lailla vahvistettuja yhteisten asioiden tiloja ja tekemisen tapoja sekä paikallisyhteisön vakiintuneita tapoja. Kinkerit ja kylän yhteiset hankkeet, kuten teiden ja siltojen rakentaminen olivat julkisuutta kylätasolla. Kirkon edustama yhteinen julkisuus koski jokaista seurakunnan jäsentä sukupuolesta tai säädystä riippumatta. Kirkolliseen julkisuuteen kuuluivat esimerkiksi jumalanpalvelukset, kinkerit, rippikoulu, hartaustilaisuudet ja piispan- ja rovastintarkastukset, joissa toivottiin kaikkien seurakuntalaisten olevan paikalla. Rovastintarkastuksissa testattiin seurakuntalaisten lukutaitoa, kristinuskon tuntemusta ja kirkkokuriin ja kristilliseen kulttuuriin liittyviä kysymyksiä. Rovastintarkastuksen päätteeksi vain miehet saivat osallistua keskusteluun,

¹⁴⁸ LIITE, Taulukko 9.

¹⁴⁹ LIITE, Taulukko 9.

jossa käsiteltiin kirkollisia asioita hallinnolliselta kannalta.¹⁵⁰ Markkola nimittää hallinnollista julkisuutta miesjulkisuudeksi, sillä vaikka päätöksenteko-oikeus edellyttikin maanomistusta, eikä siten koskenut kaikkia pitäjän miehiä, oli julkisuudessa vain miespuolisia henkilöitä päättämässä, josta poikkeuksena leskiemännät. Miesjulkisuuteen kuuluivat pitäjän- ja kirkonkokoukset, kirkkoneuvostoon kuuluminen kuudennusmiehinä, lautamiehinä olo käräjillä ja henkikirjoihin ja veronmaksuun kuuluminen. Lautamiehet ja kuudennusmiehet tunsivat kylänsä parhaiten, joten heidän tuli osallistua paikallisyhteisön valvontaan ja hallinnollisiin tehtäviin.¹⁵¹

Pitäjänsäkokouksissa ääntä pääsivät käyttämään vain maata omistavat isännät, ja hekin olivat manttaaliluvun mukaan keskenään eriarvoisia. 1800-luvulla tilattomien määrä maaseudulla kasvoi koko ajan, mistä johtuen suuri määrä ihmisiä oli tuolloin vallankäytön kohteena eikä päättäjinä. Pitäjänsäkokouksissa isännät pyrkivät päättämään asioista konsensus-periaatteen mukaisesti. Maaseudun pitäjänsäkokoukset olivat monesti vastahakaan kirkkoherran ja maallisen hallinnon tahtoa vastaan ja pystyivät paikallisilla päätöksillään hidastamaan haitallisiksi kokemiaan uudistuksia. Kirkkoneuvostot puolestaan huolehtivat seurakuntayhteisön siveellisyydestä. Neuvostot koostuivat kuudennusmiehistä, joiksi valittiin arvostettuja isäntämiehiä. He ilmoittivat esimerkiksi siveettömyydestä ja juoppoudesta ja yleisen järjestyksen rikkomisesta, joka saattoi joskus johtaa käräjille. Kaikkien oli käytävä ainakin kerran vuodessa ehtoollisella. Kinkerit, jotka järjestettiin kyläkunnittain, kokosivat aikuiset ja lapset kuulusteltaviksi lukutaidossa ja kristinopissa, ja siellä tuli käydä joka toinen vuosi.¹⁵²

¹⁵⁰ Markkola 2010, 401–402.

¹⁵¹ Markkola 2010, 402–403.

¹⁵² Markkola 2010, 404–406.

5 ELÄMÄNKULKU KERTO O HAASTEELLISESTA ELÄMÄSTÄ

5.1 Kasvattikodista itsenäiseen elämään

Kasvattisopimukset velvoittivat lapset työskentelemään isännälleen palkattomasti 18- tai 21-vuotiaiksi saakka. He pääsivät aikaisemmin pois, jos pystyivät maksamaan sopimuksen jäljelle jäävistä vuosista korvauksen¹⁵³. En tiedä, valvottiinko tätä seikkaa Korpilahdella mitenkään, mutta kuusi lasta todella lähti kodeistaan 14–18-vuotiaina. He olivat Heta Stina, joka asui vain kaksi vuotta kasvattiperheessään, Eeva Nikodemuksentytär, Maria Juhontytär, Hermannin Marianpoika, Judit Helenantytär ja Maija Lisa Eevantytär. Osa lapsista kuitenkin ilmeisesti kiintyi uuteen kotiinsa, ja isännät saattoivat jopa pitää heitä kuin omina lapsinaan tai ainakin hyvinä piikoina tai renkeinä. Kaarle Juhonpoika ei nimittäin muuttanut ollenkaan, vaan perusti perheenkin enonsa torppaan. Edla Kaarlentytär muutti kasvattikodistaan vasta 35-vuotiaana mennessään naimisiin. Kaiken lisäksi hän palasi miehensä kanssa pikimmiten sinne takaisin. Edla Vilpuntytär lähti kasvattikodistaan 23-vuotiaana ja Heta Eliaantytär 25-vuotiaana. Ulla Eevantytär kuoli 10-vuotiaana. Osoituksena lasten hyvistä suhteista kasvattikoteihinsa on muun muassa se, että monet heistä saattoivat palata niihin asumaan vielä myöhemmin elämässään.¹⁵⁴

Tutkittavien elämän kuuluivat yhtenä osana kirkolliset juhlat. Yhdeksän lapsista pääsi ripille, mutta heidän ripillepääsyikensä vaihteli. Eeva Nikodemuksentytär kuoli jo 20-vuotiaana keuhkotautiin, ja Ulla Eevantytär jo 10-vuotiaana, eivätkä he ehtineet päästä ripille, saattikka mennä naimisiin tai saada lapsia. Kahdeksan tutkittavista meni naimisiin, mutta avioitumista käsittelemme sosiaalisten suhteiden yhteydessä.¹⁵⁵

5.2 Aviottomia lapsia ja korkeaa lapsikuolleisuutta

Maija Lisa ei mennyt naimisiin, mutta sai neljä aviotonta lasta. Maija Liisa oli itsekin kasvanut isättömänä. Maija Lisan lisäksi aviottomia lapsia saivat Judit, joka myös itse oli avioton lapsi, ja Edla Kaarlentytär, joka sai avioliiton ulkopuolella kaksi tyttöä. Hän

¹⁵³ JyMa, Korpilahden seurakunta, Orpolasten hoitosopimukset 1850.

¹⁵⁴ LIITE, Taulukko 4.

¹⁵⁵ LIITE, Taulukko 5.

oli itse kuitenkin syntynyt avioliitossa. Nuorin lapsia saanut oli juuri Edla, jonka lapsi päätyi myös kasvatiksi. Tutkittavan ikä lapsen syntyessä oli kuitenkin jo 20 vuotta. Tutkittavat saivat lapsia selkeästi aikuisiällä.¹⁵⁶ Papit merkitsivät asiakirjoihin, jos joku nainen oli saanut aviottoman lapsen tai jos jokin ”pariskunta” joutui kiinni esiaviollisesta seksistä. Naisia, jotka saivat yksinäisen, aviottoman lapsen, jota isä ei tunnustanut, merkattiin kirkonkirjoihin merkinnällä ’qp’ eli kvinnosperson. Lasta, jonka isä ei ollut tiedossa, merkittiin ’oäga’ eli avioton lapsi. Yhdestätoista tutkittavasta viisi oli itse aviottomia lapsia, mikä varmasti osaltaan vaikutti korostuneesti turvattomaksi ja siten kasvatiksi joutumiseen. Heillä ei ollut kuin yksi vanhempi jo lähtökohtaisesti.¹⁵⁷

Pohjola-Vilkuna on tutkinut esiaviollisia suhteita ja seksuaalisuutta maaseudulla 1800-luvun loppupuolella. Lähteinään hänellä ovat tuomiokirjat Saarijärveltä. Hänen mukaansa aviottomien lasten lukumäärä kasvoi koko ajan 1800-luvulla aina 1920-lukuun saakka.¹⁵⁸ Pohjola-Vilkunan mukaan elatusjuttuja nostettiin oikeuteen kasvavassa määrin. Maaseudulla elettiin yhteisöllistä elämää vielä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Ihmiset nukkuivat lähellä toisiaan, eikä taloissa välttämättä ollut kuin yksi huone, tupa, vaikka varallisuuden myötä huonemäärä kasvoikin. Yöjalassa käynti sekä seurustelu vastakkaisen sukupuolen kanssa olivat tavallista. Tämän lisäksi voidaan Pohjola-Vilkunan mukaan olettaa myös seksuaalista hyväksikäyttöä esiintyneen, sillä esimerkiksi piikojen oli vaikeaa estää talonpojan tai talollisten poikien lähentelyt valta-asetelman vuoksi. Valtaosa tutkimuksessa selvinneistä lapsenelatus tapauksista, eli 70 %, oli talollisen ja palkollis- tai itsellisnaisen välillä. Seuraavaksi eniten tapauksia oli saman sosiaaliryhmän, eli itsellisten edustajien välillä.¹⁵⁹ En ole selvittänyt, nostivatko Maija Lisa, Edla Kaarlentytär tai Judit elatusjuttuja synnyttämistään lapsista. Rippikirjoissa ei ainakaan mahdollisia isiä tai elatuspäätöksiä mainita. Tuohon aikaan ei avioliiton ulkopuolisen lapsen elättämiseksi ollut vielä mitään erityistä yhteiskunnallista tukiverkostoa.

¹⁵⁶ LIITE, Taulukko 5.

¹⁵⁷ LIITE, Taulukko 4.

¹⁵⁸ Pohjola-Vilkuna 1995, 7-11.

¹⁵⁹ Pohjola-Vilkuna 1995, 21; 36; 42: 77; 92; 100.

Tavallinen kansa on suhtautunut seksuaalisuuteen ja ruumiillisuuteen luonnollisesti ja häpeilemättömästi 1800-luvulla, mutta etenkin kirkko ja maallinen esivalta ovat valvoneet esiaviollista seksuaalisuutta ja rankaisseet ilmitulleista tapauksista. Pohjola-Vilkunan mukaan käräjäjutuissa naiset nostivat kanteita yleensä varakkaampia miehiä kohtaan, jotta saisivat lapselleen turvaa ja elatusta. Jotkut jutut oli selvästi saatu sovittua keskenään jo ennen käsittelyä, sillä kaikissa tapauksissa vastaaja ja kantaja eivät kumpikaan ilmaantuneet oikeuteen. Naiset eivät ilmeisesti pelänneet kunniansa puolesta, vaikka syytetyt miehet vetosivat siihen, ettei ollut varmaa kuka oli lapsen isä ja väittivät olevan monia isäehdokkaita. Tärkeintä naisille oli saada elatusta ja materiaalista turvaa lapselle ja apua omaan elämiseen. Oikeusjuttua nostaessa täytyi kantajan olla varma, että sai paikalle luotettavat todistajat, sillä teot vaativat aina silminnäkijän. Vaikka oikeusjuttu ei aina päättynytkään naisen voittoon, ja vaikka siitä koituikin kustannuksia, oli käräjäinnillä muita merkityksiä, kuten maineen puhdistus ja mahdollisuus saada huomiota ja asia tuomittua kuitenkin yhteisössä, vaikkei tuomari aina kallistunut naisen puolelle. Pohjola-Vilkuna perustelee naisten tuskin nostaneen perättömiä kanteita, sillä käräjäointi vaati rahaa ja vaivannäköä.¹⁶⁰

Kahdeksasta naimisiin menneestä yksi eli Heta Eliaksentytär oli lapseton. Tämän lisäksi lapsia eivät saaneet naimattomat ja nuorina kuolleet Ulla ja Eva Kristiina. Matalin esikoisen saanti-ikä oli 20 ja vanhin 29. Lapsia saaneista kaksi tutkittavaa sai esikoisensa 24-vuotiaana, kaksi tutkittavaa 25-vuotiaana, yksi 28-vuotiaana ja kaksi tutkittavaa 29-vuotiaana.¹⁶¹ Voi olla mahdollista, että tutkimushenkilöni saivat lapsia tai avioituivat melko korkealla iällä siksi, että heille oli kasvatuksessa erityisesti teroitettu siveellisyyttä ja sitä, että täytyi tehdä töitä ja elää kunniallisesti. Tutkimushenkilöni eivät ole halunneet varmastikaan saada huonoa mainetta, vaan ovat ehkä korostetusti eläneet normien ja kirkollisten odotusten mukaisesti.

Elämänvaiheissa selvästi näkyvä ja surullinen piirre oli lapsikuolleisuus. Lapsikuolleisuus oli tutkittavieni joukossa suurta, mikä oli aikaan liittyvä ilmiö. Vanhan Korpilahden historiassa kerrotaan, että Korpilahdella imeväiskuolleisuus oli katovuosia ennen, vuosina 1861–65, lähes viidesosa syntyneistä ja kuolleisuus laski vain hieman

¹⁶⁰ Pohjola-Vilkuna 1995, 42–50; 53.

¹⁶¹ LIITE, Taulukko 5.

vuosisadan loppua kohden¹⁶². Tämä pitää tutkittavieni osalta vähintäänkin paikkansa, sillä heillä oli yhteensä 34 lasta, joista 11, eli lähes kolmannes kuoli alle yksivuotiaana. Lapsikuolleisuus kokonaisuudessaan oli peräti 50 %, jos määrittelen lapsikuolleisuuteen kaikki alle 15-vuotiaana kuolleet, joita oli 17 lasta 34 lapsesta. Kuitenkin lapsikuolleisuus jakautui eri tavoin eri perheissä. Kolmella tutkittavista kuolivat kaikki lapset. Kaarle Juhonpojan ainut tytär kuoli imeväisikäisenä, ja myös Heta Stina menetti molemmat lapsensa. Edla Vilpuntu tytär menetti kaikki kuusi lastaan. Kaikilla kahdeksalla lapsia saaneilla kuoli vähintään yksi lapsista alle 15-vuotiaana, yleisimmin alle kuusivuotiaana. Neljällä tutkittavista kuoli yksi lapsi. Kaksi tutkittavaa menetti kaksi lasta, yksi tutkittava menetti kolme lasta ja yhdellä tutkittavista kuoli peräti kuusi lasta.¹⁶³

Lapsikuolleisuus oli korkeaa, mutta niin oli myös syntyvyys juuri ennen nälkävuosia. Korpilahdella väestönlisäys oli erittäin suurta vuosina 1811–60, jolloin se oli 17 % o, kun se Hämeen läänissä, johon osa Korpilahtea kuului, oli vain 7,6 % o.¹⁶⁴ Tutkittavista vain Kaarle Juhonpoika sai ainoastaan yhden lapsen ja Heta Stina sai ainoana kaksi lasta. Muut tutkittavat saivat useamman lapsen: kaksi sai kolme lasta, yksi sai neljä lasta, kaksi sai kuusi jälkeläistä ja Edla Kaarlentytär peräti kahdeksan, joista neljä olivat kahdet kaksoset. Keskiarvoksi muodostuu lapsia saaneiden tutkittavien lasten osalta 4,1.

5.3 Liikkuva elämäntapa

Lapsikuolleisuuden lisäksi tyypillistä tutkittavieni elämälle oli liikkuva elämäntapa. Tämä ei ole ihmeekään, sillä lähes jokaisen nimikkeenä oli elämän aikana palkollinen, ja viimeistään vanhuuden tai avioitumisen myötä päädyttiin itsellisiksi, ja näissä ihmisryhmissä yleensä liikuttiin paljon. Ruuan ja työn perässä oli muutettava talosta taloon. Jos lähtötilanteessa olikin lasten joukossa jopa yksi talollisen ja kaksi torpparin lasta, niin kuolleiden luettelossa ei ketään tutkittavistani enää mainittu talonpoikana. Kaarle Juhonpoika kylläkin kuoli nimikkeeltään torpparinpoikana. Kaikki muut, paitsi

¹⁶² Lahti 1994, 30.

¹⁶³ LIITE, Taulukko 5.

¹⁶⁴ Lahti 1994, 22.

Ulla ja Kaarle olivat elämänsä aikana jossain vaiheessa palkollisia tai itsellisiä.¹⁶⁵ Tutkimuskirjallisuudessa kerrotaan, että Korpilahdella eli taloissa paljon elinikäisiä kestejä, mikä on ristiriidassa tutkittavien muuttojen runsauden kanssa. Kuitenkin, Edla Vilpunnytär sopii tähän kuvaukseen, sillä hän ja miehensä asuivat 41 vuotta samassa paikassa itsellisinä. Lisäksi Maria asui 36 vuotta samassa paikassa avioiduttuaan ja Heta Eliaksentytär 25 vuotta¹⁶⁶. Vuonna 1900 Korpilahden väestöstä oli itsellisiä jopa neljäsosa. Itselliset olivat tärkeitä etenkin torpparitalouksille, sillä he saattoivat käydä torppari-isäntien puolesta tekemässä talonpojille tarkoitettuja taksvärkkityöitä tai hoitivat torppaa torpparin ollessa taksvärkissä.¹⁶⁷

Itsellisille tyypilliseksi sanottu paikasta toiseen muuttaminen toteutui joidenkin osalta todella näkyvästi. Maija Lisa muutti 25 kertaa ja Hermanni ainakin 21 kertaa. Judit muutti 17 kertaa, ja oli ainut, joka kävi toisella paikkakunnalla, nimittäin Jyväskylän Keljossa, mutta palasi takaisin. Seitsemästä kolmeentoista kertaan muutti puolestaan neljä henkilöä, ja tämän lisäksi Edla Vilpunnytär neljästi ja Heta Eliaantytär kahdesti. Kaarle Juhonpoika muutti ainoan kerran elämässään silloin, kun hän Juho-isän kuoltua äitinsä ja siskonsa kanssa muutti enon luo asumaan. Ulla ei muuttanut kertaakaan.¹⁶⁸

Jutikkalan mukaan vuosina 1828–37 Tuusulan palkollisista puolet vaihtoi paikkaa joka vuosi 1850-luvun alussa, ja lähes puolet pysyi samassa paikassa 2–4 vuotta. Puolestaan Tampereen neljästä muuttoalueesta tehty tutkimus kartoitti 2 115 ihmisen liikkumista, joista neljäsosa oli palkollisia. Liikkuvuudessa ei näyttänyt Jutikkalan mukaan olleen eroja, oliko kyseessä esiteollinen vai teollinen aika. Otantaan joutuneista reneistä ja piioista 8 % muutti elämänsä aikana ainakin 16 kertaa. Minun tutkittavieni joukossa muuttaminen korostui vielä enemmän, sillä kolme yhdestätoista tutkittavasta (eli 27 %) muutti useammin kuin 16 kertaa¹⁶⁹. Syntymäpitäjässä tapahtui ensimmäisistä muutoista 44 %, mutta kymmenistä 76 %.¹⁷⁰ Kangasmäki havaitsi pro gradu-tutkielmassaan, että

¹⁶⁵ LIITE, Taulukko 12.

¹⁶⁶ LIITE, Taulukko 12.

¹⁶⁷ Lahti 1994, 103–106.

¹⁶⁸ LIITE, Taulukko 5.

¹⁶⁹ LIITE, Taulukko 5.

¹⁷⁰ Jutikkala 2003, 450; 453.

Vuorimäen tilalle tulleet palkolliset viipyivät siellä vain lyhyen ajan. Aikavälillä 1807–78 oli tilalla 85 palkollissuhdetta, joista peräti 64 kesti vain noin vuoden. Palkollissuhteista osa on samojen piikojen ja renkien kanssa myöhemmin uudelleen muodostettuja, ja eri yksilöitä oli palkollisina tosiasiaassa 60.¹⁷¹

Harnesk on tutkinut palkollisten liikkumista 1700- ja 1800-luvun Ruotsissa ja hänellä on monta selitystä sille, miksi liikuttiin niin tiuhaan. Harneskin tutkimustuloksista Bollnäsän pitäjältä, Hälsingelandista, käy ilmi, että aikavälillä 1815–34 rengeistä noin 45 % vaihtoi palveluspaikkaa yhden vuoden jälkeen ja piioista hieman suurempi osuus. Hänen mukaansa vuoden sopimusten osuus lisääntyi 1700-luvun lopulta 1800-luvun alkuun, ja tutkimustulos vahvistaa aikalaistalonpoikien valitusten paikkansapitävyyttä. Sen sijaan 1840-luvun jälkeen tapahtui muutos, yhden vuoden sopimukset vähenivät ja harvoin muuttavien (eli kolmen vuoden välein tai harvemmin) osuudeksi tuli 44 %.¹⁷²

Harneskin mukaan palkollisten haluttomuus pysyä samassa paikassa kauemmin kuin vuoden huolestutti talonpoikia ja viranomaisia. Yleinen syy, miksi palveluspaikkaa vaihdettiin niin tiheästi, oli Harneskin viittaaman Mittauerin (1985, 190) mukaan se, että renki tai piika yritti parantaa asemaansa palkollishierarkiassa maataloilla. Harnesk muistuttaa kuitenkin, että esimerkiksi Ruotsin Norlannissa tilallisilla oli harvoin niin paljon palkollisia, että näiden välille olisi muodostunut hierarkiaa. Harnesk nostaa esiin toisenkin Mittauerin väittämän, jonka mukaan nuoret, jotka lähtivät palvelijoiksi, tekivät sen irtautuakseen perheestään ja luodakseen uusia sosiaalisia suhteita. Myös Harneskin viittaaman Martiniuksen mukaan muutkin seikat kuin palkka vaikuttivat palveluspaikan vaihtoon. Martiniuksen mukaan palkkaerot eivät olisi olleet niin suuret. Harnesk itse korostaa sitä, että palkollisjärjestelmässä oli toimiakseen sisäänrakennettuna tietynlainen liikkuvuus. Rengit ja piikat olivat täydennystä talonpoikien työvoimaan. Talonpoikaisperheessä oli elämänsyklin aikana erilaisia vaiheita, joiden mukaan tarvittiin eri määrä palkollisväkeä: kun talollisen lapset olivat vielä pieniä, kun lapsista tuli työkykyisiä, kun nämä lähtivät pois kodista, ja kun jälkeläinen perusti oman perheen. Eli osittain palkollisten liikkuvuus johtui talonpoikien työvoimatarpeesta. Usein palkolliset toimivat kollektiivisesti ja jokainen sanoi

¹⁷¹ Kangasmäki 2011, 63.

¹⁷² Harnesk 1990, 166–168.

sopimuksensa irti muuttopäivänä, halusivatpa he sitten todellisuudessa jäädä samaan paikkaan tai eivät. Palkolliset lisäsivät painetta talonpojille ja epävarmuutta palkollisten saannista ja täten saivat parempia sopimusehtoja. Epävarmuus oli eduksi palkollisille.¹⁷³

Harneskin mukaan paikkaa vaihdettiin enemmän ”muuttamiskulttuurin” mukaan, tavan vuoksi, eikä sen mukaan oliko kunnan syitä tähän. Aikalaiskirjoitusten mukaan palkolliset tuntuivat katsovan meriitiksi sen, että palkollisella oli paljon palveluspaikkoja käytynä, kun taas talonpojat tulkitsivat asiaa aivan päinvastoin, sillä he halusivat luotettavan ja paikallaan pysyvän palkollisen. Aikalaislehdissä arveltiin palkollisten sanoutuvan irti palveluksestaan lyhyen ajan jälkeen osoittaakseen, että hän itse omisti vapautensa. Harnesk arvelee irtisanoutumisten syynä olevan myös sen, ettei haluttu muodostuvan vahvaa, henkilökohtaista suhdetta isäntään, sillä tuolloin heidän riippumattomuutensa olisi kärsinyt.¹⁷⁴

Maalaisyhteisön työvoimatarpeeseen vaikuttivat myös paikalliset luonnonolot ja kulttuuri, jonka mukaan työnjako miesten ja naisten välillä määräytyi. Eri puolilla maata jakauma on ollut hyvinkin erilainen. Perinteisesti miesten töihin kuuluivat ulkotyöt sekä ruokakunnan ulkopuolisten suhteiden hoitaminen, kun taas naisten töihin kuuluivat koti- ja navettatyöt. Piilahden mukaan esimerkiksi Kaakkois-Suomessa naiset osallistuivat kaikkiiin muihin maanviljelystöihin, paitsi kylvöön. Naiset osallistuivat miesten töistä esimerkiksi niittoon, puintiin, kaskeamiseen, ojitukseen ja tervanpoltoon, minkä lisäksi esimerkiksi karjanhoito oli yksin naisten vastuulla. Lasten töitä olivat jopa viisivuotiaasta alkaen oli marjojen ja humalan kerääminen, heinän haravointi, lehdesten kerääminen sekä eläinten ruokkiminen ja paimentaminen.¹⁷⁵

Palkollisuudesta siirryttiin oman ruokakunnan perustamiseen. Tästä syystä oli tärkeää oppia lapsesta alkaen monipuoliset maa-, karja- ja kotitaloustyöt ja laajat kädentaidot. Palkolliset liikkuiivat fyysisesti vaihtamalla palveluspaikkoja jatkuvasti. He pyrkivät myös sosiaaliseen nousuun. Ajalla noin 15-vuotiaasta 25-vuotiaaksi kolme neljäsosaa rengeistä ja kolme viidesosaa piiioista vaihtoi palveluspaikkaa joka vuosi. Palkolliset

¹⁷³ Harnesk 1990, 161; 164–165.

¹⁷⁴ Harnesk 1990, 166–168.

¹⁷⁵ Piilahti 2007, 140–141.

vaihtoivat paikkaa talosta, kylästä ja pitäjästä toiseen. Työpaikka ja sen vaihtaminen riippuivat isäntien työvoiman tarpeesta ja siitä, kuinka hyvin palkollinen ja isäntäväki tulivat toimeen keskenään ja Wilmin mukaan mahdollisesti siitä, että paikan vaihtamista pidettiin suotavana, jotta nuori saisi mahdollisimman laajat työ- ja elämäkokemukset. Nuorten oli ensiksikin tärkeää oppia tekemään erilaisia töitä, toiseksi nähdä miten eri isäntäväet ratkaisivat taloutensa ongelmia ja kolmanneksi kasvaa yhteisöllisyyteen ja yhteisvastuuseen.¹⁷⁶ Palkollisia oli uudella ajalla eniten Lounais-Suomessa, missä joka kolmas henkikirjoitettu oli piika tai renki, ja vähiten oli Itä- ja Pohjois-Suomessa. Hämeessä ja Keski-Suomessa oli arvion mukaan palkollinen vain joka toisessa talossa. Näissä tilastoissa saattaa olla kuitenkin puutteita, mikä johtuu epäilyksestä, ettei kaikkia palkollisia ole merkattu henkikirjoihin.¹⁷⁷

Koska tutkittavani viettivät hyvin liikkuvaa elämää, halusin selvittää, kuinka kauan aikaa meni siihen, että he asettuivat avioitumisen jälkeen yhteen paikkaan pidemmäksi aikaa. Olen katsonut aloilleen asettumiseksi sen, että johonkin paikkaan on asetuttu vähintään kahdeksi vuodeksi, sillä normaali palkollissopimuksen kesto oli yhden vuoden mittainen. Määritelmässä ei ole otettu huomioon sitä, että kahden tai vaikka kymmenenkin vuoden jälkeen saatettiin taas muuttaa uuteen paikkaan. Hyvin usein tutkittavat olivat palkollisia ja heti naimisiin mentyään heistä tuli nimikkeeltään itsellisiä, ja tämä liittyi mitä ilmeisimmin perheen perustamiseen ja mielestäni pyrkimykseen asettua asumaan paikoilleen.

Kahdeksan tutkittavaa meni naimisiin, ja heistä peräti neljä asettui heti asumaan vähintään kahdeksi vuodeksi samaan asuinpaikkaan. Heistä yksi muutti jo kahden vuoden jälkeen, mutta silloin loppuelämäkseen vanhaan kotipaikkaansa. Aloilleen asettumiseen kesti kahdella tutkittavista avioituttuaan vain yksi vuosi ja kahdella tutkittavista meni kaksi vuotta. Kuten mainitsin, tässä on selvitetty vain sitä, että aloilleen asetuttiin vähintään kahdeksi vuodeksi, mutta sen jälkeen on saattanut pysyvän kodin etsimiseen kulua taas aikaa ja paikkaa on vaihdettu usein.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Wilmi 2003, 231.

¹⁷⁷ Wilmi 2003, 233.

¹⁷⁸ LIITE, Taulukko 5.

5.4 Elinolosuhteiden vaikutus elinikään ja kuolinsyihin

Pappien kirjaamia kuolinsyitä oli monenlaisia ja niitä oli mielenkiintoista tutkia. Tosin kuolinsyyt ovat usein tulkinneet ja kuolleiden luetteloon kirjanneet paikalliset papit ja kappalaiset, joten kuolinsyitä ei voi pitää välttämättä lääketieteellisesti oikeina. Nuorimpana eli 10-vuotiaana kuoli Ulla, jota ei kuitenkaan merkitty kuolleiden luetteloon, eikä kuolinsyitä siis voida selvittää. 20-vuotiaana kuoli Eeva Kristiina Nikodemuksentytär keuhkotautiin. Alle 31-vuotiaana kuolivat myös 27-vuotias Kaarle Juhonpoika keuhkotautiin ja 31-vuotias Heta Stina, joka kuoli synnytyksen jälkeen lapsivuoteeseen. Kaikki muut seitsemän tutkittavaa elivät yli 50-vuotiaiksi.¹⁷⁹ Heta Eliaksentytär kuoli ”wesitautiin” 50-vuotiaana. Judit kuoli 59-vuotiaana vatsakatarriin. Maria Juhontytär kuoli 68-vuotiaana ahdistukseen eli varmaankin hengitysvaikeuksiin tai astmaan. Peräti 74-vuotiaiksi eli kolme, joista Hermann Mariapoika ja Edla Vilpuntarytär kuolivat ”muihin syihin” ja Maija Liisa Eevantytär ”ajetustautiin” eli ilmeisesti haavojen märkimiseen. Tutkittavistani vanhimaksi eli Edla Kaarlentytär, joka kuoli ”vanhuuteen” 82-vuotiaana.¹⁸⁰ Ruotsissa eliniänodote oli 1800-luvun puolivälissä syntyneille naisille 44 ja miehille 41.¹⁸¹ Tutkittavieni keski-ikäsi muodostui 51 vuotta. He elivät siis aikalaisiin verrattuna keksimääräistä vanhemmaksi, vaikka elinikien ääripäät olivat todellisuudessa kaukana toisistaan. Joka tapauksessa seitsemän tutkittavaa ylitti eliniänodotteen selvästi.

Yllättävää tutkimuksessa oli huomata, että henkilöt elivät melko vanhoiksi. Tutkittavien elämää leimasi monessa mielessä varmasti epävarmuus ja menetykset, kuten omien vanhempien menettäminen ja myöhemmin omien lasten kuolemat. Suurin osa joutui jo hyvin pienenä orvoksi. Kaikkia yhdistänyt piirre oli kasvattilapiseksi joutuminen, mikä varmasti merkitsi jokaisen kohdalla työntekoa ja kuria, kuten 1800-luvun lastenkasvatukseen useimmiten kuului. Jutikkalan mukaan isännillä oli valta palkollisiinsa ja kuritusoikeus. Kasvattisopimuksessa mainitaan nimenomaan, että se pohjaa vuoden 1805 palkollisasetukseen, eli sitä voisi tulkita niin, että kasvattilapset

¹⁷⁹ LIITE, Taulukko 6.

¹⁸⁰ LIITE, Taulukko 6.

¹⁸¹ Engberg 2005, 254.

olivat verrattavissa palkollisiin ja heidän isännillään oli valta heihin¹⁸². Vielä vuoden 1865 asetuksessa työnantajalla oli oikeus jakaa isällistä kuritusta alle 14-vuotiaille naisille ja alle 18-vuotiaille miehille.¹⁸³ Tutkittavat lähtivät juuri tuon palkollisasetuksen voimaantullessa kasvattikodeistaan palkollisiksi.

En voi tietää, millaista tutkimillani henkilöillä oli kasvattikodeissaan, mutta kaikki, paitsi 10-vuotiaana kuollut Ulla, asuivat vähintään 14-vuotiaaksi asti isäntiensä luona, eli ainakaan seurakunnan köyhäinhoidosta vastanneet eivät ole ottaneet lapsia isänniltä huonon kohtelun vuoksi. Tämä ei tietenkään ole mikään tae hyvistä oloista, sillä lapset eivät uskaltaneet välttämättä kertoa, jos heillä oli huonot oltavat, ja toisaalta he saattoivat pelätä uuteen paikkaan joutumista. Esimerkiksi jo pienestä saakka ruotutyttönä ollut Heta Stina eli epävarman lapsuuden. Tutkittavien olisi kuulunut palvella 14 vuotta täytettyään palkatta 18- tai 21-vuotiaiksi, mutta vain kuusi yhdestätoista asui niin vanhaksi asti kasvattikodissaan. Viisi tutkittavaa lähti vähintään vuosi ennen sopimuksen päättymistä, joista Heta Stina lähti pois jo 15-vuotiaana, kun sopimuksen olisi pitänyt yltää 21-vuotiaaksi asti.¹⁸⁴

Entisaikaan kyläyhteisön jäsenet valvoivat toistensa käytöstä, joten oletuksena on, että jos havaittiin rajojen rikkomista ja kasvattilapsia olisi kohdeltu huonosti, olisi asiaan puututtu. Kohosen mukaan sillä oli merkitystä, jos lautamies tai kuudennusmies asui naapurissa, sillä tuolloin oli talon väen yksityinen tila julkisempi kuin muualla, sillä näiden luottamusmiesten tehtävänä oli antaa lausuntoja käräjille ja papille yhteisön elämästä. Tavallinen tupa muuttui julkisemmaksi myös ohikulkijoiden takia ja tienvarsitaloja oli helpompaa valvoa, toisin kuin korvessa olevia taloja.¹⁸⁵ Jos tutkittavani päätyivät kasvateiksi lähelle kuudennusmiesten taloja, elivät he siis paremmin valvotuissa oloissa, mutta tätä seikkaa en ole selvittänyt.

Tutkittavista kukaan ei kuollut nälkävuosien 1867–68 aikana, vaikka heidän lapsiaan kuoli silloin. Heta Stina kuoli heti nälkävuosien jälkeen vuonna 1869. Itsellisillä saattoi

¹⁸² JyMa, Korpilahden seurakunta, Orpolasten kasvattisopimukset.

¹⁸³ Jutikkala 2003, 450; 453.

¹⁸⁴ LIITE, Taulukko 5.

¹⁸⁵ Kohonen 2000, 97.

olla Korpilahdella ihan hyvät oltavat tai sitten tutkimani henkilöt olivat vain sitkasta tekoa. Toisaalta pidentynyt elinikä osoittaa varmaankin noussutta elintasoja koko Suomessa. Huolimatta monista vastuksista ja kiertelevästä ja epävarmasta elämäntyylisestä tutkittavani tulivat kuitenkin toimeen ainakin kohtalaisesti. Ullalla oli surullinen kohtalo kuolla 10-vuotiaana, eikä syytä edes voida selvittää, sillä häntä ei merkitty kuolleiden luetteloon.¹⁸⁶ Voi olla, että hän sairastui johonkin tautiin, mikä oli yleistä tuohon aikaan. Ehkä vastustuskyky oli hänellä nuoresta iästä ja jopa huonosta huolenpidosta tai ravinnosta johtuen huono ja hän siksi sairastui ja kuoli. Saattoi Ulla kuolikin tapaturmaisesti, minkä uskoisin kyllä silloin mainitun lastenkirjoissa, sillä lastenkirjoissa oli merkintöjä esimerkiksi hukkuneista lapsista.

¹⁸⁶ LIITE, Taulukko 6.

6 SOSIAALISET SUHTEET OSOITUKSENA ELÄMÄSSÄ SELVIYTYMISESTÄ

Ojalan mukaan 1700-luvun Turun palvelijoilla hyvä maine oli pakollinen, jos halusi osallistua paikalliseen yhteisöön. Tullakseen hyväksytyksi paikallisten ihmisten silmissä täytyi yksilön elää kunnollista kristittyä elämää. Sosiaaliset verkostot muodostuivat kotitaloudesta, sukulaisuudesta, ystäväistä ja muista yhteyksistä, joita muodostui päivittäisessä toiminnassa. Aina verkostoihin ei sisällynyt pelkästään rakkautta ja ystävyyttä, vaan myös epäluottamusta ja antipatioita.¹⁸⁷ Selvitän tutkittavieni hyvän maineen saavuttamista sosiaalisten suhteiden muodostumisen perusteella. Tässä luvussa on käsitelty niitä sosiaalisia suhteita, jotka ovat olleet lähdeaineiston avulla tutkittavissa. Tällaisia suhteita ovat sisarukset, saman talon asukkaat, naapurit, kasvatti-isännät, aviopuolisot ja tutkittavien lasten kummit.

Piilahden mukaan sosiaalisia verkostojen tutkimusta on kahta suuntausta: toisessa rakennetaan kokonaisverkosto, jossa huomioidaan kaikki verkoston toimijat ja heidän väliset siteensä ja toisessa rakennetaan egosentrinen verkosto, jossa keskiössä olevaan henkilöön liitetään toimijat ja heidän keskinäinen sidevytyhtensä. Piilahti viittaa Bonnie Erickssoniin (1997), jonka mielestä kokonaisverkostojen selvittäminen on egosentristä vaikuttavampaa, ja että sosiaalinen verkostanalyysi on tarkoituksenmukainen totaalisen verkoston rakenteluun.¹⁸⁸ Itse selvitän tutkittavieni sosiaalisia suhteita heistä itsestään lähtöisin eli egosentrisesti, sillä he edustavat yksilöitä, jotka kuuluvat kasvattilasten joukkoon. He eivät ole olleet tekemisissä keskenään, eivätkä kuulu samaan kokonaisverkostoon, vaan kukin heistä kuuluu eri kokonaisverkostoihinsa, joten minulle riittää tutkimuksessani, että saan kuvan siitä, minkä tyyppisiä sosiaalisia suhteita tutkittavilla oli ja vertailen niitä tutkittavien kesken.

6.1 Naimisiinmeno ja puolisonvalinta

Avioituminen on yksi todiste tutkittavieni hyvämaineisuudesta ja yhteisöön kuulumisesta, vaikka maineensa pystyi toisaalta menettämään avioitumisen jälkeenkin. Toisaalta kolmea tutkittavaani merkittiin rippikirjoihin huonomaineisiksi naisiksi eli

¹⁸⁷ Ojala 2008, 203.

¹⁸⁸ Piilahti 2007, 31.

'qvinnosperson', sillä he synnyttivät aviottomia lapsia, mutta heistä kaksi meni silti myöhemmin elämässään naimisiin. Tästä päätellen heidän puolisoitaan ei ole haitannut vaimonsa aiempi elämä, aviottomat lapset ja "huonomaineisuus". Miettisen mukaan esimodernilla ajalla naimattoman naisen menettämä neitsyys ei pilannut tämän avioitumismahdollisuuksiaan, sillä neitsyys ei ollut ehdoton edellytys avioitumiselle.¹⁸⁹ Aviottomia lapsia synnyttäneiden tutkittavieni osalta voi puolestaan olla kyse siitä, että naisista on ollut pula maaseudulla tai että tutkittavillani on ollut paljon hyviä ominaisuuksia, joihin heidän puolisonsa ovat ihastuneet. En usko, että tutkittavieni kanssa mentiin varallisuuden takia naimisiin. Pohjola-Vilkunan mukaan itsellisten luokasta tulevat saivat vapaammin valita puolisonsa, sillä heillä ei ollut omaisuuden tuomaa painetta¹⁹⁰.

Kuitenkin pitää muistaa, että jollei puolisoita pidetty työhön ja perheensä elättämään kykenevinä ihmisinä, naimisiinmeno saatettiin äärimmäisissä tapauksissa estää etenkin tilattomien ryhmässä. Marklundin mukaan 1700- ja 1800-luvun Ruotsissa haluttiin, että maanviljelyspainotteinen talous pysyi kontrollissa ja siihen pyrittiin estämällä epätoivottujen ehdokkaiden naimisiinmeno. Marklund mainitsee esimerkkinä tapaukset muonatorpparista, nuoresta rengistä ja sokeasta itsellisestä, joiden osalta kirkko harkitsi avioluvan hylkäämistä, ja joista viimeisen ei katsottu olevan työkykyinen tai pystyvän huolehtimaan lapsistaan. Työkyky määritti naimakelpoiset ja -kelpaamattomat.¹⁹¹ Tämän perusteella olen vakuuttunut, että tutkittavani ovat ennen kaikkea olleet työkykyisiä, ja se on taannut heille pääsyn naimisiin.

Vuoteen 1864 asti oli voimassa laki naittajanvallasta. Ilman isän suostumusta, tai isättömällä ilman äidin suostumusta, ei nainen saanut mennä naimisiin. Vuodesta 1864 eteenpäin kaikki yli 21-vuotiaat naiset saivat jo itse valita puolisonsa.¹⁹² Naispuolisista tutkittavista osa on mennyt naimisiin ennen naittajanvallan mahdollistaneen lain purkamista, mutta en tiedä kuka päätti heidän aviopuolisostaan, sillä heidän omat isänsä eivät enää tuolloin olleet elossa. Voi olla, että heillä ei ole silti ollut ongelmaa, sillä he

¹⁸⁹ Miettinen 2012, 91.

¹⁹⁰ Pohjola-Vilkuna 1995, 95

¹⁹¹ Marklund 2004, 112–113.

¹⁹² Kangasmäki 2011, 15; Roiko-Jokela 2006, 52.

olivat lähtöisin alemmasta sosiaaliluokasta, eikä naimisiinmenossa ollut kyse ”naimakaupasta” tai omaisuudesta, joka siirtyi suvulta toiselle. Kolmanneksi, hyvän maineen tai työkykyisyyden lisäksi, avioitumisen voi tulkita myös olevan kasvattilasten osoitus elämässä selviytymisestä. Naimisiinmeno oli aikalaisille luonnollinen asia, ja tutkittavien voi katsoa täten kyenneen rakentamaan omaa elämäänsä huolimatta lapsuuden turvattomuudesta.

Kolme tutkittavista ei mennyt ollenkaan naimisiin ja kahden osalta tämä johtui siitä, että he kuolivat jo nuorina. Ulla kuoli 10-vuotiaana ja Eeva Kristiina 20-vuotiaana. Yksi näistä kolmesta naimattomasta tutkittavasta, nimittäin Maija Lisa sai aviottomia lapsia ja eli vanhaksi. Peräti kahdeksan tutkittavaa yhdestätoista meni naimisiin, joista kuusi avioitui jo 22–25-vuotiaana, ja vain Judit 33- ja Edla Kaarlentytär 35-vuotiaana. He olivat saaneet jo nuorempina aviottomia lapsia, mutta heille tästäkin huolimatta löytyi vanhemmalla iällä aviopuolisot. Suosituimmat naimisiinmenoiät olivat 23 ja 24. Kaksi tyttöä meni naimisiin 23-vuotiaana ja ainoat miespuoliset tutkittavat molemmat 24-vuotiaana.¹⁹³ Kangasmäen tutkimuksessa 30:sta naimisiin menneestä vuorimäkeläisestä, miehet avioituivat keskimäärin 25-vuotiaana¹⁹⁴. Tämä on vain vuoden korkeampi verrattuna tutkimukseni miesten avioitumisikään¹⁹⁵. Sen sijaan vuorimäkeläiset naiset menivät keskimäärin hyvin nuorena naimisiin, alle 20-vuotiaana.¹⁹⁶ Minun tutkittavistani nuorimpana naimisiin meni Edla Vilpunnytär, joka oli 22-vuotias. Naistutkittavieni keskimääräinen naimisiinmenoiä oli alle 27 vuotta, mikä on huomattavasti korkeampi ikä kuin vuorimäkeläisten keskiarvo. Sen sijaan suomalaisiin yleisesti verrattuna ei keskiarvo ole korkea, sillä naimisiin mentiin niin sanotun naimakymmenen aikana, eli 20–30-vuotiaana.¹⁹⁷

Puolisoiden valintaperusteissa havaitsin saman kuin esimerkiksi lapsuuden kummien tai kasvatti-isäntien valikoitumisessa. Yleensä avioituvan parin asuinpaikat olivat melko lähellä toisiaan. Kuuden tutkittavan puolisot tulivat samalta kylältä kuin tutkittava,

¹⁹³ LIITE, Taulukko 5.

¹⁹⁴ Kangasmäki 2011, 15.

¹⁹⁵ LIITE, Taulukko 5.

¹⁹⁶ Kangasmäki 2011, 14.

¹⁹⁷ LIITE, Taulukko 5; vrt. Kangasmäki 2011, 14.

minkä lisäksi kahden puoliset lähikylistä. Peräti kolme asui samassa asuinpaikassa tulevan puolisonsa kanssa ennen naimisiinmenoa ja kaksi naapurissa tai lähellä tulevaa puolisoaan.¹⁹⁸ Aiemmissä tutkimuksissa on Piilahden mukaan osoitettu, että maantieteellinen avioliittokenttä supistui 1700-luvun lopulta 1800-luvulle tultaessa, minkä syitä olivat kylien kasvu sekä tilattomien määrän sekä osuuden lisääntyminen väestössä. Mitä alhaisempi sääty henkilöllä oli, sitä lähempää puoliso löytyi.¹⁹⁹ Valkealassa omasta kylästä kotoisin olevien sulhasten kanssa avioituttiin aikavälillä 1706–50 yhteensä 154 kertaa, joka oli alle kolmasosa kaikista valkealalaisten morsianten avioliitoista. Samasta pitäjästä olevia sulhasia oli yhteensä 422, mikä oli yli 80 % kaikista sulhasista. Ulkopaikkakuntalaisten kanssa menttiin naimisiin vain alle viidenneksessä tapauksista.²⁰⁰ Vaikka tutkimusajankohta on reilu sata vuotta aiempi kuin minun tutkittavillani, on tulos hämmästyttävän samansuuntainen.

Kangasmäen pro gradu-tutkielmassa selvitettiin pihlajaveteläisen Vuorimäen maatilana väen avioitumista aikavälillä 1819–1883. Tuona aikana solmittiin 30 avioliittoa, joista kahdessa tapauksessa Kangasmäki ei saanut toisen osapuolen kotipaikkaa selvitettyä. Kangasmäen tuloksissa vain 15 eli vain puolet puolisoista oli oman pitäjän alueelta, mutta kylläkin yhdeksän vuorimäkeläisen puoliso tuli Keuruulta, jonka raja oli aivan Vuorimäen tilan lähellä. Kaikki vuorimäkeläisten kanssa naimisiin menneet tulivat vain 10–15 kilometrin matkan sisältä, eivätkä siis kovin kaukaa.²⁰¹

Tutkittavieni joukossa kaikki puoliset löytyivät omasta kappeliseurakunnasta eli Korpilahdelta. Tätä on mielenkiintoista verrata, sillä syynä tulokseen voi olla, että minun aineistoni ei ole riittävän suuri, ainoastaan kahdeksan naimisiin mennyttä verrattuna 30:een vuorimäkeläiseen ja toisaalta Vuorimäki sijaitsi lähellä Keuruun rajaa, mikä vaikutti puolisoitumiseen myös lähipitäjästä. Toiseksi epäilen, että tutkimustulos johtuu siitä, että Kangasmäen tutkittavat, jotka menivät naimisiin, olivat enimmäkseen talollisten ja torppien lapsia ja heille ei ehkä riittänyt sopivia puolisoita pelkästään omasta pitäjästä, sillä vaatimukset hyvämaineisuudesta ja omaisuudesta

¹⁹⁸ LIITE, Taulukko 11.

¹⁹⁹ Piilahti 2007, 210.

²⁰⁰ Piilahti 2007, 212.

²⁰¹ Kangasmäki, 16; 18.

olivat varmasti korkeammat kuin minun alempisäätyisillä tutkittavillani. Vuorimäkeläisille oli vaikeampi löytää saman sosiaalisen ryhmän jäseniä puolisoiksi samasta pitäjästä. Minun tutkittavillani ei ollut tätä ongelmaa kasvattilapsitaustastaan johtuen, ja he saivat valita puolisonsa vapaammin ja läheltä.

6.2 Puolisoiden sosiaalinen tausta

Puolisoiden sosiaalista taustaa oli mielestäni tärkeä selvittää, sillä siitä pystyi päättämään, päästiinkö korkeamman sosiaalisen taustan omaavien kanssa naimisiin ja mitä nimikkeitä perheellisille tutkittaville loppujen lopuksi tuli. Jos oletuksena on, että kasvattilapset olivat kaikkein ”pienimpiä ja vähäisimpiä”, koska he saivat kruunun kustantamaa elatusta, ja että heillä oli elämäänsä huonommat lähtökohdat kuin muilla korpilahtelaisilla ikätovereilla, niin ainakaan naimisiinmenon tutkiminen ei vahvista käsitystä. Kahdeksan tutkittavaa meni ensinnäkin naimisiin ja vain kolme tutkittavaa synnytti aviottomia lapsia. Kaksi heistä meni silti naimisiin. Myös aviopuolisoiden sosiaaliset taustat olivat mielestäni yleensä tavalliset tai melko korkeat suhteessa kasvattilasten omiin taustoihin. Sosiaalisella taustalla tarkoitan tutkittavan puolison perheen sosiaalista asemaa, eli hänen sosiaalisia lähtökohtiaan, kun taas avioitumishetken nimike on tutkimuksessani eri asia, sillä puoliset olivat jo lähteneet maailmalle ja olivat usein piikoja ja renkejä avioitumishetkellä. Halusin erottaa sosiaalisen taustan ja avioitumishetken nimikkeen siksi, että molemmista sain tärkeitä tietoja erikseen tarkasteltuina.

Kahden tutkittavan puolisoiden sosiaalista perhetaustaa en pystynyt selvittämään, mutta naimisiin mennessään he olivat renkejä. Kaksi tytöistä pääsi naimisiin talollisen pojan kanssa, kolme tutkittavaa avioitui torpparin pojan tai tyttären kanssa ja vain yksi avioitui itsellisten ryhmästä lähtöisin olevan kanssa. Yhden torppareiden ryhmästä lähtöisin olevan puolison isä oli kuitenkin ollut hänen lapsuusaikanaan itsellinen. Kuten tutkittavieni toimiminen nuoruudessaan renkinä tai piikana, niin myös heidän puolisoistaan enemmistö oli palkollisina avioitumishetkellä. Puolisoista viisi kahdeksasta oli nimikkeeltään palkollisia. Avioitumishetkellä kaksi oli nimikkeeltään itsellisiä, ja nämä puoliset olivat miespuolisia. Toinen heistä oli lisäksi leski, jonka

vaimo ja lapsi olivat menehtyneet. Yhden puolison osalta en saanut selvitettyä, ehtikö hän toimia piikana, mutta hän oli ainakin torpparin tytär sosiaaliselta taustaltaan.²⁰²

6.3 Mitä tutkittavien kummivalinnat omille lapsilleen kertovat sosiaalisista suhteista?

Tutkittavieni lasten kummien valinta kuvastaa mielestäni tutkittavien sosiaalista verkostoa. Ongelmana kummien jäljittämisessä oli se, ettei kummeista mainittu kuin etunimi ja patronyymi, eikä syntymäaikaa tai asuinpaikkaa. Hyvä puoli oli se, että jokainen lastenkirjassa mainittu tutkittavan jälkeläinen löytyi myös syntyneiden luettelosta virallisine kaste- ja kummitietoineen, toisin kuin oli tilanne joidenkin tutkittavien osalta. Syntyneiden luettelosta selvisi, että kahdeksan tutkittavaa sai lapsia, joita oli yhteensä 34, ja heillä oli 73 kummiä. Sain selville 43 kummin taustat ja yhteyden tutkittaviin eli valitettavasti 30 kummin henkilöllisyys jäi epäselväksi. Tästä huolimatta saatuja tuloksia voi hyödyntää suuntaa antavasti.²⁰³

Kummiutta on pidetty arvostettuna tehtävänä, johon valituksi tuleminen viesti luottamuksesta. Kummisuhde rakensi pitkäaikaisen suhteen kahden perheen välillä. Kummiuden merkitystä on lisännyt myös monissa tapauksissa sen luonne useiden sukupolvien ajan kestäneenä, eri sosiaaliluokkiin kuuluvien perheiden välisenä sukulaisuus- ja patronus-klienttijärjestelmänä, josta sai tukea ja turvaa.²⁰⁴ Kummivalinnoista voi päätellä perheelle arvokkaiden suhteiden olemassaolosta.

Lasten synnyinkodin merkitys ja samalta kylältä kotoisin oleminen korostuivat tutkittavieni lasten kummien valinnassa, kuten oli korostunut jo tutkittavien omienkin kummien osalta. 73 kummista 20 kummiä oli saman talon asukkaita, ja he tulivat erilaisista sosiaalisista asemista, esimerkiksi olivat talon tai torpan isäntiä tai näiden lapsia, itsellisiä tai palkollisia. Edla Kaarlentyttären lasten kummeista yksi oli vanhan kasvatti-isännän lapsi Susanna, joka oli ollut myös Edlasta kasvattivastuussa Susannan isän kuoltua. Kaarle Juhonpoika puolestaan valitsi lapselleen entisen kasvatti-isännän ja -emännän, jotka olivat samalla Kaarlen eno ja tämän vaimo. Lähiperiaate toteutui myös

²⁰² LIITE, Taulukko 11.

²⁰³ LIITE, Taulukko 10.

²⁰⁴ Piilahti 2007, 236.

siinä, että Maria Juhontyttären Joonas-mies oli asunut nuoruudessaan samassa talossa lapsensa kummiksi valitsemansa räätäli-Hermannin kanssa, minkä lisäksi räätälin vaimo pääsi kummiksi ja Maria ja Joonas nimesivät lapsensa Hermanniksi. Naapurustosta tai samalta kylältä tuli kummeiksi kahdeksan henkilöä. Tämän lisäksi Korpilahdelta, mutta eri kylästä oli kotoisin neljä kummiä.²⁰⁵

Loput, selvittämättä jääneet, 30 kummiä, saattoivat hyvin olla myös samasta kylästä tai jopa naapurista, mutta en pystynyt sitä kaikenkattavasti selvittämään. On tietenkin mahdollista, että liikkuminen lisääntyi ja ihmisten sosiaaliset suhteet, kuten ystävyys, ylsivät kauemminkin kuin juuri tutkittavieni lasten syntyhetkellä olleeseen asuinpaikkaan. Tutkimani henkilöthän liikkuvat elämänsä aikana hyvin paljon talosta taloon, ja tutkittavat pitivät varmasti yhteyttä ystäviinsä ja entisiin naapureihin. Kuitenkin tämän todistaminen olisi vaikeaa, sillä se olisi vaatinut jokaisen tutkittavan entisten asuinpaikkojen jokaisen asukkaan vertaamista kummien nimiin. Sillä tavoin olisi voinut selvittää entistä paremmin kummien henkilöllisyyttä.²⁰⁶ Nyt korostuvat läheltä tulleet kummit.

Piilahden tutkimuksessa varhaisemmalta ajalta, oli suurimpana kummiryhmänä 1706–1750 samasta kylästä, ruokakunnan ulkopuolelta tulleet kummit. Kyläläisiä oli 44 % kummeista. Samasta ruokakunnasta tuli peräti 17 % kummeista, mikä on pienempi osuus kuin tutkittavieni lasten kummien osalta, joka oli 20 kummiä 73:sta eli noin 27 %. Samasta kylästä kotoisin olevien kummien osuus jäi tutkittavieni osalta pieneksi eli vain kahdeksaksi, jos ei lasketa mukaan samasta ruokakunnasta tulevia. Täytyy huomioda, että en saanut 30 kummin henkilöllisyyttä selvitettyä, eli heidän joukossaan voi olla esimerkiksi samalta kylältä olevia. Naapurikylältä Piilahden tutkimassa Valkealassa saapui 14 % kummeista ja muista pitäjän kylistä 15 %. Lähi-periaatteeseen vaikutti Piilahden mukaan se, että kummit täytyi saada paikalle pian, sillä lapset täytyi kirkkolain mukaan kastaa kahdeksan päivän kuluessa syntymästä.²⁰⁷

²⁰⁵ LIITE, Taulukko 10.

²⁰⁶ LIITE, Taulukko 10.

²⁰⁷ Piilahti 2007, 245–246.

Kangasmäki havaitsi kummiverkostoja tutkiessaan, että Vuorimäen talon eräs isäntäpari muodosti 28 % alustalaistensa lasten talolliskummeista. Isäntä oli valittu kummiksi 12 ja emäntä peräti 16 kertaa. Kangasmäki perustelee tällä sillä, että usein alustalaisten mieluisin talolliskummivalinta oli oman päätilan isäntä tai emäntä. Kangasmäki havaitsi muutoksen vuoden 1874 jälkeen kummien määrässä. Tätä ennen oli tapana valita lapselle keskisuomalaiseen tyyliin aviopari ja lisäksi nuori tyttö ja –poikakummi, eli yhteensä neljä kummiä. Tällä tutkija arveli olevan yhteyden siihen, että aviopari koettiin vakaaksi ja turvalliseksi kummipariksi, ja puolestaan nuoret kummit olivat tulevaisuuden kannalta turva. Myöhemmin alkoi aineistossa näkyä selvästi siirtyminen kahteen kummiin, jotka olivat aviopari, joka tuli naapurista.²⁰⁸ Minun tutkittavieni lapset ovat syntyneet 1860–80-luvuilla, ja tältä osin tulos on samankaltainen kuin Kangasmäellä. Lähes aina kummiksi valittiin aviopari, eikä enempää kummeja.

Kangasmäen tutkimuksessa näkyy samanlainen maantieteellinen peruste kummiudelle kuin omassa tutkimuksessani. Kangasmäen mukaan naapuruus ja yhteisö ovat tärkeimmät perusteet kummiudelle. Kummiuden merkitys on ollut vahvistaa jo olemassa olevia sosiaalisia suhteita. Vuorimäen tilan alueelta (joka myöhemmin kehittyi omaksi kyläksi), johon kuului päätila ja viisi torppaa, tuli kummeista 129 henkilöä eli 40 % kaikista kummeista. Tutkittavia kummeja oli yhteensä 319, joista 16 ei saatu selvitettyä.²⁰⁹ Jos vertaa vuorimäkeläisten suhteellista osuutta kaikista kummeista minun tutkimuksessani samalta kylältä oleviin kummeihin, saadaan vertailusuudeksi 30 kummiä 73:stä kummista eli lähes sama prosenttiosuus, noin 40 %. Kummeista osan, jotka tulivat Pihlajamäen pitäjän alueelta, Kangasmäki päätteli valitun sillä perusteella, että voitiin luoda uusia sosiaalisia verkostoja arvostettujen talollisten keskuuteen²¹⁰. Kangasmäen mukaan suhteita heihinkin on saattanut vuorimäkeläisillä silti olla entuudestaan, vaikka tämä ei käynyt ilmi lähteistä. Pihlajaveden pitäjän ulkopuolelta tuli varmuudella 83 kummiä eli vain 12 %²¹¹. Minun tutkittavieni lapsille ei kellekään

²⁰⁸ Kangasmäki 2011, 33–35; 57.

²⁰⁹ Kangasmäki 2011, 40; 56.

²¹⁰ Kangasmäki; 56.

²¹¹ Kangasmäki 2011, 40.

hankittu kummia tiettävästi Korpilahden pitäjän ulkopuolelta, mutta peräti 30 kummeista jäi kuitenkin selvittämättä.²¹²

Asuinpaikalla oli siis suuri merkitys, mutta oli myös toinen valintaperuste, joka alkoi korostua. Tutkittavilla ei ollut juuri sukulaisia kummeinaan, mutta monet heistä itse valitsivat omalle lapselleen sukulaiskummin. Yksitoista kummia oli sukua syntyneelle lapselle, joko tämän isän tai äidin kautta. Ne sukulaiskummit, keitä sain selvitettyä, olivat useammin juuri kasvattilapsena kasvaneen puolelta sukua. Vain kaksi kummia oli tutkittavieni puolisoiden suvun puolelta. Tästä voi päätellä, että kasvattilapset, jotka joutuivat kahta tutkittavaa lukuun ottamatta kasvateiksi ei-biologisille kasvattivanhemmille, halusivat silti korostaa biologista sukulaisuutta kummivalinnoissa. Tuloksista täytyy kuitenkin mainita se, että kuudessa yhdestätoista kummista on kyseessä sama kummipariskunta, tosin miehellä oli kaksi eri vaimoa peräkkäin. Edla Vilpuntaryt valitsi siis veljensä vaimoineen kummeiksi kolmelle lapselleen, joista jokainen kuoli aina ennen seuraavan syntymää. Veljen ensimmäinen vaimo kuoli ja veli avioitui uuden vaimon kanssa, joka pääsi myös Edlan lasten kummiksi. Suhde kasvattipaikkaankin näkyi kummivalinnoissa. Edla Kaarlentytär valitsi kasvatti-isännän Susanna-tyttären lapsensa kummiksi ja Kaarle Juhonpoika valitsi enonsa puolisoineen, jotka olivat samalla olleet hänen lapsettomat kasvattivanhempansa.²¹³

Kangasmäen mukaan Vuorimäen tutkittavat valitsivat sukulaiskummeja 46 tapauksessa, mikä oli 14 % kummeista.²¹⁴ Minun tutkittavieni lasten 11 sukulaiskummiä kaikkiaan 73 kummista yltää yhtä suureen osuuteen eli 15 prosenttiin. Tulokset ovat jälleen hämmästyttävän samansuuntaiset. Tuohon aikaan ei ollut vielä niin tyypillistä valita sukulaiskummeja kuin nykyään. Isovanhempia oli Vuorimäen kummeista peräti 17 ja setiä ja tätejä puolisoineen 26²¹⁵. Tutkittavieni joukossa oli isovanhempia kummeina vain Heta Stinan miehen äiti.²¹⁶

²¹² LIITE, Taulukko 10.

²¹³ LIITE, Taulukko 10.

²¹⁴ Kangasmäki 2011, 42.

²¹⁵ Kangasmäki 2011, 42.

²¹⁶ LIITE, Taulukko 10.

7 KASVATTILAPSITAUSTAISTEN TUTKITTAVIEN SOSIAALISEN ASEMAN MUUTOKSET, ELINOLOSUHTEET JA VARALLISUUS ELÄMÄN AIKANA

7.1 Sosiaalisen aseman muutokset elämän aikana

Sosiaalista aseman muutoksia selvitin kirkonkirjojen nimikkeiden perusteella. Lapsuudessa esiintyneitä nimikkeitä syntyneiden luettelossa ja lastenkirjoissa olivat 'foster' tai 'fosterdotter' eli kasvatti tai kasvattityttö, joiksi merkittiin kaikki tutkittavista. Seuraavaksi yleisin nimike lapsuudessa oli itsellisen lapsi, joka oli kuudella lapsella. Tämän lisäksi aviottomiksi lapsiksi eli 'oäga' merkittiin viisi tutkittavaa. Ruotulaisuutta ei merkitty jokaisen osalta lastenkirjaan, mutta ruotuluettelosta sen sijaan löysin kuuden lapsen nimet.²¹⁷

Nuoruudessa yleisin nimike oli ehdottomasti piika tai renki eli palkollinen. Yhdeksästä työstä kuusi oli piikana ja tämän lisäksi yksi pojista eli yhteensä seitsemän tutkittavaa oli palkollisina nuoruudessaan. Yksi tytöistä kuoli jo 10-vuotiaana eikä siksi ehtinyt kokea palkolliselämänvaihetta. Kaksi tytöistä ei kokenut varsinaista piika-vaihetta sillä he menivät suoraan naimisiin, kun muuttivat pois kasvattikodista, toinen 23-vuotiaana ja toinen vasta 35-vuotiaana. Molemmat heistä, sangen korkeasta iästä huolimatta, merkittiin nimikkeellä 'fosterdotter' siihen asti, kunnes he muuttivat puolisonsa luokse asumaan. Tästä voisi päätellä, että heillä oli hyvä tilanne omassa kasvattikodissaan. Heidän ei välttämättä tarvinnut, eivätkä he mahdollisesti halunneet muuttaa aiemmin. Mielenkiintoista on, ettei heitä merkitty omassa kasvattikodissaankaan rippikirjoihin työvoimaksi, vaan nimenomaan "kasvattilapsiksi", vaikka he olivatkin jo täysi-ikäisiä. Toisaalta saattoi olla kyse isännän verovapaudesta kasvattilasten osalta, mutta sen ei silti olisi pitänyt yltää kuin 21-vuotiaaksi asti. Molemmilla tutkittavista oli vahva kytkös kyseiseen kasvattipaikkaan, Heta Eliaksentyttären isä oli ollut talonpoikana samassa talossa, joka oli kasvattikotina (1/18 manttaalia), ja myöhemmin Hetan sisko emännöi tilaa. Edla Kaarlentyttären isä asui samassa torpassa kuin tyttärensä vuoteen 1854 asti ja oli vielä elossa 1870-luvulle asti. Vaikkei hän asunutkaan samassa torpassa kuin tyttärensä, saattoi hän silti huolehtia tästä. Kaarle Juhonpoikakaan ei saanut

²¹⁷ LIITE, Taulukko 4.

palkollisnimikettä, vaan hän oli 'torpparinpoika', ja sai jäädä asumaan torppariensa eli kasvatti-isäntänsä torppaan ja perustaa perheen sinne.²¹⁸

Vaikka on mahdollista, että Hetaa ja Edla Kaarlentytärtä ei merkattu palkollisiksi verotussyistä, olisi heidät silti voitu merkitä rippikirjoihin itsellisiksi kasvattitytärnimikkeen sijaan. Kyseessä on toisaalta vain papin tulkinta tyttöjen perhesuhteista asuinpaikassaan, eikä välttämättä se, miten heidät koettiin osaksi talonväkeä tai perhekuntaa. Silti ei voida sulkea pois mahdollisuutta, että he olivat hyvin kiintyneitä kasvattipaikkaansa. Heidän asemansa ”talonväkenä” muistuttaa nimittäin Tiina Miettisen tekemiä havaintoja naimattomista talollisten tyttäristä 1600-luvun Hämeessä, johon Korpilahdikin kuului. Hämeessä talollisten lapsille ei ollut tyypillistä lähteä palkollisiksi 1600-luvulla, jos heitä tarvittiin työvoimaksi omalla kotitilallaan. Talollisten tyttäret jäivät asumaan kotitilalleen avioitumiseensa saakka, sikäli kun menivät naimisiin.²¹⁹ On tietysti myös mahdollista, että myöhään kotoaan muuttaneilla tutkittavillani oli ollut ”vaarana” jäädä vanhoiksi piioiksi, mutta joka tapauksessa, oli syy myöhäiseen kotoa muuttamiseen mikä tahansa, he olivat saaneet asua kasvattikodeissaan kuin Miettisen tutkimat talollisen tyttäret.

Palvelusväki muodosti suurimman osan maaseudun tilattomien ryhmästä, ja se jakautui sosiaalistesti ja työtehtävien perusteella eri kerroksiin, kuten kartanoiden sisäköihin tai erityistaitoja osanneisiin teurastajiin tai tiilentekijöihin. Suurin ryhmä olivat palkolliset eli vuosirengit ja -piiat, jotka pestautuivat isäntäperheeseen tekemään karjatalouden ja maanviljelyksen vuotuiskierron töitä. Wilmin mukaan he olivat maataloudessa isäntäväen tärkein ulkopuolinen työvoimavara. Palkolliset olivat yleensä 15–30-vuotiaita ja naimattomia. Yli 15-vuotiaat olivat kirkollisen ja valtiollisen esivallan mukaan aikuistuneita, sillä he saivat mennä naimisiin ja v.1630 heistä alettiin periä henkirahaa. 15–20-vuotiaat olivat ns. keskenkasvuisten palkollisten asemassa, sillä heidän voimansa ja taitonsa eivät olleet vielä varttuneiden tasoa. Pikkupalvelijoita olivat alle 15-vuotiaat pienet lapset, jotka saattoivat tehdä työkseen lastenvahtimista, langankerimistä, kevyitä talousaskareita ja paimenena toimimista.²²⁰ Tutkittavieni

²¹⁸ LIITE, Taulukko 4; 12.

²¹⁹ Miettinen 2012, 80.

²²⁰ Wilmi 2003, 223–226.

sisaruksia joutui lähtemään töihin pikkupalvelijoiksi, mutta tutkittavista kaikki paitsi Heta Stina ja Ulla, joka kuoli 10-vuotiaana, eivät lähteneet kasvattikodista ennen 15-vuoden ikää.²²¹

Aikuisuudessa ja useasti perheellisenä eläessään oli monella tutkittavista nimikkeenä 'inhys' eli itsellinen tai kesti. Oikeastaan tietysti tyttöjen osalta, naimisiin mentyään, he olivat itsellisten vaimoja, sillä tuohon aikaan määriteltiin naisen nimike rippikirjoihin miehensä tai isänsä kautta. Itsellisten sosiaaliryhmään kuului aikuisuudessa peräti seitsemän ja tämän lisäksi mainittiin 20-vuotiaana kuollut naimaton naistutkittava 'itsellisen tyttäreksi'. Toinen melko suuri ryhmä oli muonarenkien ja -torpparien ryhmä eli 'statdrenge' ja 'stattorpare'. Elämänsä aikana kyseisen nimikkeen sai osa samoista henkilöistä, jotka kuuluivat jossain vaiheessa myös itsellisiin. Muonarenkien perheisiin kuului neljä tutkittavaa. Näiden nimikkeiden lisäksi eräs miespuolinen tutkittava oli perheellisenäkin 'torpparinpoika' ja yksi naispuolinen oli jonkin aikaa 'torpparinpojan vaimo' asuessaan miehensä kotipaikassa. Maija Lisa, joka sai aviottomia lapsia, oli lapsineen merkitty jopa 'lösdrifvare' –luetteloon eräässä suuressa talossa asuessaan. Nimike tarkoitti irtolaista, mutta mielestäni tässä tapauksessa sen merkitys oli ennemminkin itsellinen, sillä hänellä ja lapsellaan kuitenkin oli asuinpaikka.²²²

Tietysti itsellisten ryhmän sisällä oli eroa, esimerkiksi siinä, asuiko henkilö sisarusten tai muiden sukulaisten luona suuressa ja rikkaassa talossa vai tuntemattomien luona köyhässä torpassa. Osa tutkimistani itsellisistä asuivat nimittäin ainakin jossain vaiheessa sukulaistensa tilalla. Sukulaisuussuhteesta tai torpan tai talon koosta ei voida kuitenkaan päätellä, miten hyvin itsellisiä kohdeltiin. Lahden mukaan Korpilahdella eli varakkaitakin itsellisiä, joilla saattoi olla oma lehmä ja aitta, joten itsellisillä saattoi olla siis hyvät oltavat.²²³ 1800-luvulla sosiaalisen aseman laskua tapahtui väestönkasvun ja viljelymaan vähenemisen vuoksi muutenkin talopoikien ja torpparien ryhmässä. Väestönkasvun takia tilattomien suhteellinen osuus kasvoi, sillä tiloja ei voitu perustaa väestönkasvun kanssa samaa tahtia. Väestönkasvu ja elinmahdollisuudet olivat ristiriidassa, kun teollisuuskään ei alkanut heti ottamaan työläisikseen tilatonta väestöä

²²¹ LIITE, Taulukko 4.

²²² LIITE, Taulukko 12.

²²³ Lahti 1994, 104–105.

vielä 1870-luvulla.²²⁴ Tilaton väestö ei yksinkertaisesti vain siirtynyt teollisuuden työvoimaksi, vaan heitä oli maaseudulla vielä pitkään 1900-luvulle asti.²²⁵

Harnesk on myös saanut selvitettyä syitä sille, miksi itsellisiksi haluttiin asettua. Syynä ei nimittäin ollut vain olosuhteiden pakko, ainakaan jos piti valita itsellisyyden ja palkollisuuden väliltä. Rengit ja piit tekivät kaikkensa saadakseen niin korkeat palkat kuin mahdollista ja talonpojat yrittivät päästä mahdollisimman halvalla. Palkolliset halusivat määrällisesti mahdollisimman ison palkan, mutta tämän lisäksi palkkaa eri muodoissa, joita palkollissääntö ei sallinut: paljon vapaa-aikaa omiin menoihin ja palkan maksamista luonnon tuotteilla. Voisi luulla, että hyvien satojen aikana, kun kysyntä työvoimasta kasvoi ja elintarvikkeiden hinnat laskivat eli reaali-palkat nousivat, olisivat tilattomat menneet mielellään vuosipalkollisiksi. Kuitenkin toimittiin juuri päinvastoin. Tuolloin jäätiin mieluummin ilman palveluspaikkaa, sillä toimeentulo järjestyi vähemmällä työpanoksellakin. Wilmi toteaa päiväläisten käytön työvoimana olleen laitonta, mutta pahimman työvoimapulan aikaan, eli heinänteon aikaan, saattoi päiväläinen tienata kolmessa viikossa rengin vuosipalkan verran rahaa²²⁶. Mahdollisuutta välttää palkkatyö arvostettiin enemmän kuin materiaalista turvaa, jonka vakaa työpaikka toi. Parin päivän päivätyö viikossa oli monen mielestä parempi kuin vuosipalkollisuus, silloin kun olosuhteet olivat hyvät. Sen sijaan huonoina satovuosina ei talonpojilla ollut niin suuri pula palkollisista. Yksi syy palvelushaluttomuuteen saattoi olla, että palkollisia kohdeltiin julmasti ja palkat olivat huonot. Palkollisilla yritettiin teettää raskaampia töitä kuin isäntäväellä. Toisaalta palkollisilla oli paljon keinoja saada toiveita ja etuuksia toteutumaan, sillä kysyntä työvoimasta oli kova.²²⁷

Harneskin esimerkissä pohjoisruotsalaiset naimattomat naiset, joilla molemmilla oli lapsia, halusivat mieluummin elää hyviä päiviä omilla ehdoillaan kuin antaa pakottaa itseään vapaudettomaan vuosipalkollisuuteen piikoina, vaikka palvelukseen suostumattomuus saattoi tarkoittaa, että talvisin he näkivät nälkää. 1800-luvun alun keskusteluissa Ruotsissa tällainen ”tyhjäntoimittajuus” alettiin nähdä suureksi

²²⁴ Haatanen 1981, 134–136.

²²⁵ Lahti 1994, 22.

²²⁶ Wilmi 2003, 230.

²²⁷ Harnesk 1990, 127–128.

ongelmaksi.²²⁸ Yksi vaihtoehto vuosipalkollisuudelle oli olla henkikirjoitettuna rengiksi tai piiksi johonkin taloon, mutta todellisuudessa työskennellä vain puoli vuotta tälle, useimmiten kesällä. Tämä tyyli oli ehdottomasti lailla kielletty. Yleensä talvisin ei työvoimaa tarvittu paljon ja talonpoika säästi ruokakustannuksissa, sillä tällaiset 'kesärengit' olivat usein poissa pitkiä aikoja. Pohjanmaalla oli eräs piika talonpoikien valitusten mukaan saanut kehrätä lankaa koko talven täydellä palkalla omiksi tuloikseen ja kasvattaa lampaitaan talonpoijan kustannuksella.²²⁹

Kruunu yritti 1690-luvulta lähtien määrätä palkkatasoa alemmas, mutta Suomen palkkataso oli muutenkin alhaisempi kuin Ruotsissa, joten se ei Suomen alueella paljon vaikuttanut palkkoihin. Talonpoikien ei katsottu olevan soveliasta antaa palkaksi viljelysmaata maanhallinta- ja omistusperiaatteiden mukaisesti, mutta tyyppillistä oli antaa osa palkasta viljana. Piioille annettiin usein muutama kappaa viljaa, joka todellisuudessa oli siemen joka kylvettiin piian puolesta isännän maahan piikaa varten. Entisajan maatalousyhteisössä työtehtävät olivat osa elintapaa, joten hinnoittelu ja tuntimäärien laskeminen sen ajan työstä on mahdotonta. Wilmi kertoo kuitenkin, että 1600-luvun länsi- ja pohjoissuomalaisille talonpojille kertyi palkollisesta kustannuksia noin 50 kuparitaalaria vuodessa, mikä oli sama kuin ruotusotamiehen vuosipalkka ja korkeampi kuin talon vuosittaiset verot Pohjanmaalla. Kaikista isännälle aiheutuneista kuluista oli palkan osuus enimmilläänkin vain viidesosa, sen sijaan palkollisen ylläpito oli suurin menoerä.²³⁰

Tutkittavistani vanhuudenpäiviin asti eläneet saivat nimikkeikseen jo suomalaisen kestinimikkeen, joita oli kaksi tutkittavista. Kaksi mainittiin mäkitupalaisen vaimoina. Hermanni mainittiin 'huutolaisena' tai 'hoitolaisena', eli hän ehti olla vanhuudessaankin ilmeisesti köyhäinhoidon piirissä ja Maija Lisa mainittiin Säynätsalon sahan 'irtolaisena', täytettyään 63 vuotta.²³¹

²²⁸ Harnesk 1990, 130.

²²⁹ Harnesk 1990, 133–134.

²³⁰ Wilmi 2003, 228.

²³¹ LIITE, Taulukko 12.

7.2 Sosiaalisten suhteiden vaikutus elinolosuhteisiin

Tutkittavien todellista elämäntilannetta, elinoloja ja sosiaalista asemaa pystyy päättelemään siitä, kuinka vakituisesti asuttiin jossain paikoissa, ja oliko paikan isäntinä sukulaisia tai samassa asuinpaikassa sukulaisia, eli vaikuttiko sukulaisten sosiaalinen asema korottavasti tutkittavien omaan asemaan. Toisaalta, vaikka joku asuikin pitkän ajan isossa sukulaistalossa, jota hallitsi esimerkiksi velimies, ei voida varmasti väittää hänen elinolosuhteidensa olleen sen paremmat kuin jollakulla ei-biologisen torppari-isännän luona itsellisenä tai kestinä majailevan. Saattoihan oman sukulaisen luona olla tukalatkin oltavat esimerkiksi riitojen, kateuden tai pihiyden vuoksi ja jonkun tuntemattoman luona saattoi olla mukavampaa, kun oli aina vapaa lähtemään pois, jos halusi. Tuloksista pystyi kuitenkin havaitsemaan, että ainakin jonkin aikaa perheen elämästä vietettiin ”omissa sukulaisissa”. Sitä miksi harvoin kuitenkin jäätin taloon tai torppaan koko elämäksi voi pohtia juuri edellä mainituista syistä ja asiaa valottaisi tietysti, kun katsoisi perimysjärjestystä ja selvittäisi perukirjoista omaisuuden jakautumista perheenjäsenten kesken.

Pelkästään ei-sukulaisissa asui kasvattiajan jälkeen seitsemän tutkittavaa. Neljä tutkittavaa asui sukulaistensa tai puolison sukulaisen luona jossain vaiheessa. Sukulaistorpassa pääsi asumaan kaksi tutkittavista puolisoineen ja sukulaistalossa puolestaan kaksi. Kolme tutkittavaa asui jossain vaiheessa myöhemmin elämässään entisessä kasvattikodissaan, joista kylläkin kahdella oli myös sukulaisuussuhde asuinpaikan isäntään.²³² Ulla Eevantytär kuoli jo 10-vuotiaana. Hänen elämänsä päättyi jo kasvattilapsuusaikaan. Eva Kristiina kuoli 20-vuotiaana. Viisi vanhoiksi eläneistä tutkittavista eli itsenäistä elämää, johon ei vaikuttanut omat, eivätkä puolison sukulaisuussuhteet. Neljä heistä eli itsellisinä, ja yksi oli muonatorpparin vaimona. Tämä muonatorpparina elänyt ehti kuitenkin asua aluksi miehensä kanssa vastanaineina miehen kotitorpassa viisi vuotta, mutta hekin kuitenkin lähtivät myöhemmin pois sieltä. Kolmesta tavallisina, ei-sukulaistaloissa asuneista itsellisistä kaksi viettivät selvästi raskasta ja epävakaa elämää, joka voidaan toisaalta tietysti tulkita vapaaksi elämäksi. Hermanni ei asunut perheensä kanssa nimittäin missään talossa kauemmin kuin viisi vuotta. Vielä hurjempi oli aviottomista lapsistaan huolehtinut Maija Lisa, joka ei

²³² LIITE, Taulukko 12.

lapsineen asunut missään kauemmin kuin 3 vuotta. Vasta 63-vuotiaana hän asettui 'irtolaiseksi' yhteen ja samaan paikkaan. Sen sijaan itsellisinä asuneista Edla Vilpuntarytär tuntui viettäneen vakaan ja turvallisen elämän. Hän muutti miehensä kanssa yhteen taloon itsellisiksi, jossa asuivat muuton jälkeen koko loppuelämänsä eli vuodet 1874–1915.²³³

Sukulaisuussuhteilla oli merkitystä yllättävän monen tutkittavan asuinpaikkaan. Jos mukaan lasketaan myös edellä mainittu aluksi viisi vuotta vastanaineena miehensä kotitorpassa asunut tutkittava, oli sukulaisuussuhteilla vaikutusta tutkittavan asuinpaikkaan ja sosiaaliseen asemaan neljällä yhdestätoista, minkä lisäksi voisi viidenneksi tapaukseksi lähes laskea kasvattikodissaan 35-vuotiaaksi asti asuneen ja sinne miehensä kanssa yhdeksän vuoden ajaksi muuttaneen Edla Kaarlentyttären. Kasvattikoti näyttäisi olevan verrattavissa ei-biologiseen sukulaisuuteen, sillä Edla halusi ilmeisesti ja sai viettää kasvattikodissaan niin suuren osan elämästään. Tutkittavan henkilön puoleinen sukulaisuus vaikutti asuinpaikkaan kahdessa tapauksessa neljästä, minkä lisäksi mainittakoon vielä tämä kasvattikotiinsa palannut Edla. Yksi tutkittava oli kasvattikotiinsa eli enonsa luokse perheen perustanut Kaarle ja toinen oman sukulaisensa luokse asumaan mennyt oli Heta Eliaksentytär, jonka sisko oli Humalajärven talon emäntä. Heta oli ollut samassa talossa kasvattina aikaisemmin, mutta eri isännälle. Kolme yhdestätoista siis jäi tai palasi jossain vaiheessa asumaan kasvattikotiinsa. Maria Juhontytär asui miehensä kanssa tämän veljen isännöimässä talossa.²³⁴

Sosiaaliselta asemalta korkeammalle kuin tutkittavat, selviytyivät kolmen tutkittavan sisarukset. Heistä tuli talollisten vaimoja, kylläkin tässä tulee sama tieto kahteen kertaan, sillä kyse on kasvattilapsiksi päässeistä sisaruksista Mariasta ja Kaarlest, joiden yhteinen sisko pääsi ”hyviin naimisiin”. Samasta sisarusparista veli kohosi puolestaan torppariksi, eli yhdellä kasvatti-tytöllä siis molemmat sisarukset kohosivat korkeampaan asemaan kuin hän itse.²³⁵ Osa tutkittavistani piti siinä mielessä suhteita sisaruksiinsa, että valitsi heitä lastensa kummeiksi, mutta näin ei silti läheskään aina

²³³ LIITE, Taulukko 12.

²³⁴ LIITE, Taulukko 12.

²³⁵ LIITE, Taulukko 8.

toimittu. Engberg selvitti, olivatko sisaruksilla toisistaan huolehtivat välit Ruotsissa 1800-luvulla. Hän päätteli näin olleen, sillä hänen tutkimistaan Skellefteån köyhäinhoitoavustuksia saaneista, aviottomia lapsia saaneista äideistä vuosina 1862–71 asui 40 % samassa kylässä kuin oma sisaruksensa. Hän päättelee, että naimattomat äidit ovat jopa saattaneet muuttaa sisarustensa perässä samaan kylään, jotta saisivat sisaruksiltaan sosiaalista ja emotionaalista tukea, jota naapurit tai köyhäinhoito eivät voineet tarjota.²³⁶

7.3 Oliko tutkittavilla aineellista hyvinvointia?

Vuodesta 1870 Korpilahti kuului jo kokonaan Hämeen lääniin sekä Jämsän tuomiokuntaan. Selvitin Jämsän tuomiokunnan perukirjaluetteloista, oliko tutkittavista tehty perukirjoja heidän kuoltuaan. Ainoastaan vuonna 1864 torpparipoikana kuolleen Kaarlen perukirja oli tuomiokunnan arkistossa. Tämän lisäksi Korpilahden seurakunnan arkistossa säilyneet perukirjat selvittivät myös Heta Stinan ja Heta Eliaksentyttären omaisuutta. Syy siihen, miksi kyseisiä perukirjoja ei ollut ollenkaan tuomiokunnan arkistossa, voi olla se, ettei niitä koskaan toimitettu eteenpäin. Laki perukirjojen tekemisestä ja toimittamisesta aina omaisen kuoleman jälkeen oli kuitenkin olemassa, mutta lainkäyttöä ei ilmeisesti valvottu. Aina ei ollut mainittavaa omaisuutta, joka voitiin kirjata. Perukirjojen kopiot toimitettiin seurakuntaan kuitenkin aina, kun puoliso halusi mennä uudelleen naimisiin, sillä kirkko ei antanut lupaa uusiin naimisiin, ellei kuolinpesää ollut selvitetty.

Kaarlella oli omaisuutta yhteensä 81 markan ja 40 pennin arvosta. Hänellä oli itsenäiseen asumiseen vaadittavia tavaroita, kuten huonekaluja, vaatteita, ruokailuvälineitä ja työkaluja. Hänellä ei kuitenkaan, todennäköisesti torppariasemasta johtuen, mainita mitään maaomaisuutta, eikä kotieläimiä. Arvokkaimpia tavaroita olivat turkis (16 mk), rautainen reki (12 mk), verkanuttu (8 mk) sekä pöytäkaappi (7 mk). Kaarle oli ilmeisesti keuhkotautia sairastaessaan antanut suullisen testamentin, sillä hänen määräykseensä viitaten omaisuus jaettiin perillisten kesken. Maria-sisko sai verkanutun, housut, sängyn ja karmituolin. Enolle jäi reki, työkalut ja parkkinahkasaappaat. Leskelle jäi kaikki muu omaisuus. Marialla oli asianajajana hänen

²³⁶ Engberg 2005, 263.

entinen kasvatti-isäntänsä ja enonsa Johan Pukanaho ja Kaarlen leskellä puolestaan talonpoika Niinioja. Myös leski oli allekirjoittanut asiakirjan omalla puumerkillään.²³⁷

Heta Stina kuoli lapsivuoteeseen 31-vuotiaana. Hänen miehensä Hermannin meni uudelleen naimisiin vasta usean vuoden kuluttua. Heta Stinan äidin nimi oli kasvattisopimuksessa Kristiina, mutta en saanut tämännimistä henkilöä selvitettyä. Mielenkiintoista on, että Heta Stinan perukirjassa hänen matronyyminään on Marjaanantytär! Hänet on mainittu muonamiehen vaimona, mikä piti paikkansa. Perukirja on tehty heti kaksi kuukautta kuoleman jälkeen, ilmeisesti hänen velkojensa vuoksi. Heta Stinan omaisuus oli 47 markan ja 70 pennin arvoinen, mutta hänellä oli velkoja 51 markan 60 pennin edestä. Suurin velka oli 30 markan velka torpparille, jonka luona he olivat asuneet. Epäilen velkojen johtuneen vastikään kärsityistä vuosien 1867–68 nälkävuosista, joista selviytymiseksi Heta Stina oli varmaankin joutunut ottamaan velkaa. Heta Stina on osannut lukea ja/tai hän on ollut uskonnollinen, sillä hänellä oli Uusi testamentti ja kaksi Psalmikirjaa. Vainajan arvokkainta omaisuutta olivat lehmä (15 mk), kaksi körttiä eli vyötäröhametta (5 mk), 13 kapallista perunakylvöä (3 mk) ja neljä lankavyöhyhtiä (2 mk). Myös pienelle Hilma-vauvalle asetettiin edunvalvoja perunkirjoituksessa, mutta hänelle ja Hermannin-leskelle ei jäänyt mitään perinnöksi.²³⁸

Heta Eliaksentytär oli elänyt itsellisenä heidän perheensä perintötilalla Humalajärven talossa Rutalahdella. Hänen siskonsa oli emännöinyt tilaa eläessään, mutta Heta asui tilalla vielä siskon kuoleman jälkeenkin. Hetalla ei ollut puolisonsa kanssa lapsia. Omaisuuden arvo oli peräti 158 markkaa ja 90 penniä, josta mies sai perinnöksi tavaraa 12 markan ja 70 pennin edestä. Jäljelle jäänyt omaisuus meni velkojen maksuun. Velkasummaan oli tosin kirjattu miehelle aiheutuneet kulut vaimon sairastamisesta seitsemän ja puolen viikon ajalta. Sairaskulut olivat tuolta ajalta peräti 75 markkaa, jotka siis korvattiin leskelle vaimon omaisuudesta. Heta kuoli vesitautiin. Hetalla oli paljon omaisuutta: keittiötarvikkeita, työkaluja, vaatteita, lankoja, rautatavaraa, puuastioita, huonekaluja ja kotieläimiä. Hänellä ei kuitenkaan mainittu yhtään kirjaa, toisin kuin köyhemmin eläneellä Heta Stinalla. Arvokkainta perunkirjoituksen mukaan olivat saatavat torppari Mäyrämäeltä (45 mk), lehmä (30 mk), hieho (12 mk) ja vasikka

²³⁷ JyMa, Jämsän tuomiokunta, Perukirjat 1864–66, sidos V Eca 20, nro 15.

²³⁸ JyMa, Korpilahden seurakunta, Perukirjat 1861–69, sidos I Jee: 3, 13.9.1869.

(3 mk), asuinhuone (15 mk), kaksi höyhentyynyä (8 mk), langat (6 mk), kangaspuut (3 mk) ja justeerisaha (2 mk).²³⁹

Mielenkiintoista oli, että molempien naisten omaisuuteen kuuluivat sirpit ja kirveet. Se tosiasia että, niitä on tuona aikana ollut myös naisten omaisuutena, osoittanee, että naisetkin ovat käyttäneet kyseisiä työkaluja. Heta Eliaksentytär eli kaikista tutkittavista varakkainta elämää ja oli saanut elää sukutilalla itsellisenä. Tämä käy ilmi myös tarkasteltaessa hänen Fredrika-siskonsa perukirjaa ajalta 24 vuotta ennen Hetan kuolemaa. Sisko ei jättänyt Hetalle perintöä, sillä hänellä oli mies ja neljä lasta. Perukirjasta selvisi kuitenkin, että Humalajärven tila todella oli perheen perintötila. Omaisuus oli suuri. 1/16 manttaalin tilan arvo oli 2 500 markkaa ja koko omaisuuden arvo tavaroineen, kotieläimineen ja saatavineen oli 5 184 markkaa.²⁴⁰

Vaikka Kaarlen ja Heta Stiinan omaisuus ei arvoltaan ollutkaan kovin suuri, niin on nähtävissä, että omaan, itsenäiseen kotitaloudenpitoon on heillä ollut riittävästi tavaraa ja apuvälineitä. Ja on otettava huomioon, että perunkirjoituksessa ilmeni vain vainajan omaisuus, eli kotitaloudessa on ollut enemmänkin elämiseen tarvittavaa omaisuutta. Esimerkiksi Heta Stinalla oli oma lehmä ja perunakylvöä, mikä osoittaa, että hän ja Hermanni elivät omillaan, vaikka asuivat muonatorppareina Aholan torpparin luona. Häneltä ei kuitenkaan jäänyt mitään perillisille, toisin kuin Kaarlelta, jolla ei ollut yhtään velkoja. Muiden kuin tässä mainitun kolmen tutkittavan osalta ei voitu selvittää heidän omaisuuttaan. Voidaan olettaa, että osa saattoi silti omistaa vastaavan verran tavaraa ja kotieläimiä kuin tässä tarkastellut kolme tutkittavaa, mutta heistä ei vain ole kuoleman jälkeen tehty perukirjaa. Ainakin Maria Juhontytär, Edla Vilpuntarytär ja Edla Kaarlentytär saattoivat omistaa jotakin, sillä he asuivat pitkään samassa paikassa ja ovat siinä mielessä viettäneet turvattua elämää. He elivät kuitenkin iäkkäiksi, mikä saattoi olla syynä siihen, etteivät he, eivätkä heidän puolisonsa leskiksi jäätyään ole menneet uudelleen naimisiin, eivätkä sen takia ole takia toimittaneet perukirjoja seurakuntaan.

²³⁹ JyMa, Korpilahden seurakunta, Perukirjat 1881–92, sidos I Jee: 5, nro 60.

²⁴⁰ JyMa, Korpilahden seurakunta, Perukirjat 1861–69, sidos I Jee: 3, 19.10.1868.

8 MITEN TUTKITTAVAT SELVIYTYIVÄT ELÄMÄSSÄÄN?

Kasvatilapsilla oli vaikeat lähtökohdat elämään. Moni heistä oli elänyt köyhyydessä jo vanhempiensa eläessä. Yhdeksän lapsista menetti molemmat vanhempansa vuosia ennen kuin he päätyivät kasvatilapsiksi. Pro gradu-tutkielmassani on selvitetty, kuinka lapset selvisivät elämässään vaikeista lähtökohdistaan huolimatta. Lasten taustojen tutkiminen osoittaa, että lapsista oli huolehdittu jo ennen kasvatilapsiksi päätymistään, sillä he saivat erilaisia köyhäinhoitoavustuksia ja osa heistä sai asua sukulaisten luona. Seurakunnan näkemä vaiva lasten kasvattisopimusten järjestelyssä puolestaan osoittaa, että huonossa asemassa oleviin ja turvattomiin lapsiin kiinnitettiin Korpilahdella huomiota. Ei voida suoraan selvittää, oliko kasvatiksi päätyminen lapsille hyvä vai huono asia tai millaiset kasvattikodit lapset saivat. Kuitenkin kasvattilasten kasvattikodissa viipymisestä, aikaisesta poislähdöstä ja myöhemmistä yhteyksistä kasvattikotiin, voitiin päätellä lasten positiivista tai negatiivista suhtautumista kasvattikotiin. Kasvatilapsitaustan hyvää tai huonoa vaikutusta kasvattilasten elämässä selviytymiseen voidaan selvittää tutkimalla heidän sosiaalisia suhteitaan, sosiaalista asemaansa ja elämäntulkuaan. Tässä tutkimuksessa tutkitaan heidän selviytymistään elämässä muun muassa selvittämällä, poikkesiko heidän elämänsä aikakauden ei-kasvatilapsitaustasten ihmisten tyypillisestä elämästä.

- Miten ja miksi seurakunta ja kruunu järjestivät kasvattisopimukset turvattomille lapsille? Millä perusteilla kasvatti-isännät valittiin?

Seurakunnan ja kruunun tavoitteena kasvattisopimusten taustalla oli, että lapset saisivat mahdollisimman hyvät kodit, kristillisen kasvatuksen, ja oppisivat taitoja, jotta selviytyisivät elämässään, eivätkä päätyisi köyhiksi. Lapsiin haluttiin panostaa, koska se oli yhteiskunnan tulevaisuuden kannalta hyvä asia. Patriarkaalisesta ajattelusta mukaan isäntä oli vastuussa kaikista huonekunnassaan asuvista henkilöistä, kuten lapsistaan ja palkollisistaan. Tällaiseen kotitalouteen myös työtätekevät kasvatilapset mahtuivat ajankuvan mukaisesti helposti mukaan. Isäntien velvollisuutena oli kasvattaa lapsia isällisesti ja kristillisesti, mutta lasten kannalta tarkasteltuna tämä tarkoitti varmasti enemmän tai vähemmän kovaa kuria ja ahkerää työntekoa. Kasvatilapset eivät olleet samassa asemassa kuin isännän omat lapset, vaan ennemminkin palkollisten asemassa, mutta poikkeuksia on voinut olla. Tärkeintä patriarkaalisuuden mukaan oli, että

jokainen kuului johonkin kotitalouteen, eikä elänyt irtolaisena ja yhteisön kontrollin tavoittamattomissa. Tässä on syy, miksi seurakuntakin varmasti halusi lapset virallisesti liitetyiksi omiin kotitalouksiinsa ja isäntien vastuulle. Yhteiskunta muodostui kotitalousyksiköistä, joiden isinä olivat isännät; seurakunnista, joiden isinä olivat papit ja suurruhtinaskunnasta, jonka isänä oli Venäjän keisari.

Kasvatti-isäntien valintaperusteita ei voitu selvittää kaikenkattavasti. Selvästi oli huomattavissa, että paikallisuus vaikutti hyvin paljon kasvatti-isäntien ja -lasten yhteen päätymiseen. Peräti seitsemän asui kasvattisopimusta tehtäessä jo entuudestaan isännän luona, ja yksi tutkittava oli asunut aiemmin lapsuudessaan tulevan kasvatti-isäntänsä luona. Voi olla, että pappi ja muu seurakunta suostuttelivat nämä isännät ryhtymään virallisiksi kasvatti-isänniksi, kun nämä olivat jo muutenkin ”huolehtineet” tai ainakin majoittaneet kyseisiä lapsia. Kaksi lasta pääsi saman kylän isännän luokse ja vain yksi muutti eri kylään. Sisarukset Kaarle ja Maria pääsivät enonsa luokse kasvatiksi. Heidän osaltaan voidaan uskoa kyseessä olleen lapsettoman enon halun huolehtia lapsista. Kasvatti-isänniksi ryhdyttiin varmasti osittain korvauksen ja ilmaisen työvoiman vuoksi, eikä isäntien osoittamaa hellyyttä tai lasten kasvuolosuhteita voida lähteistä selvittää. Joka tapauksessa seurakunta pyrki hyvien kasvatti-isäntien löytämiseen. Lääninkuvernöörille hyväksyttäväksi lähetetyissä kasvattisopimuksissa oli oltava papin vakuutus siitä, että isännät olivat hyvämaineisia ja rehellisiä miehiä ja kasvatti-isäntien tuli olla seurakunnan tehtävänsä hyväksymät, sillä muuten ei kuvernööri olisi hyväksynyt kasvattisopimuksia.

- Oliko kasvattilapseksi joutumisen taustalla tutkittavien osalta joitain samankaltaisia syitä? Vaikuttivatko kummissuhteet kasvattikodin määräytymiseen?

Kasvattilapsiksi joutumisen syyt olivat selkeästi sosiaalitaloudellisia. Joidenkin tutkittavien vanhemmat saivat köyhänapua jo ennen kuin he kuolivat. Osa lapsista sai orvoksi jäätyään raha-avustusta ja puolet lapsista kuului ruotuhoitoon. Vanhemmat olivat ilmeisesti niin köyhiä, että vain yhdestä vanhemmasta jäi perukirja todistamaan hänen omaisuudestaan. Tämä oli Edla Kaarlentyttären äidin perukirja, jossa omaisuus oli kuitenkin vaatimattoman 2,5 ruplan arvoinen, ja siihen kuuluivat muutama vaatekappale sekä rukki. Vanhempien varattomuutta osoittaa myös se, ettei kenenkään

Maapuolelta kotoisin oleville tutkittaville määrätty vanhemman tai vanhempien kuoleman jälkeen holhoojaa. Holhooja määrättiin yleensä alaikäisille vain, jos vanhemmilla ja suvulla oli omaisuutta, josta täytyi huolehtia. Tutkittavat henkilöt päätyivät kasvattilapsiksi todennäköisesti siksi, että ajankohta oli otollinen kasvattisopimusten tultua mahdollisiksi. Suuri osa heistä oli kirkon vaivaisavun tuttuja jo ennestään tai heistä oli huolehdittu epävirallisesti paikallisyhteisössä. Kun kasvattisopimukset mahdollistuivat läänin kuvernöörien tarjoaman raha-avustuksen kautta, oli tämän avun piiriin ilmeisesti helppo siirtää jo muita tukimuotoja pidemmän aikaa saaneet turvattomat lapset.

Sosiaalisia syitä kasvattilapseksi joutumiselle olivat tilattomien ryhmään (eli palkollisiin, itsellisiin ja torppareihin) kuuluminen, äidin korkea ikä lasten syntymähetkellä ja että puolet tutkittavista oli aviottomia lapsia. Tämän lisäksi yhdeksän 11 tutkittavasta oli tyttöjä. Tämä saattaa kertoa siitä, että turvattomat poikalapset saivat yleensä helpommin epävirallisen huolehtijan kuin tyttölapset. Toisaalta epätasainen jakauma osoittaa, että seurakunta huolehti nimenomaan tyttölapsista. Aviottomaksi lapseksi syntyminen lisäsi turvattomuutta, sillä äidin kuollessa ei ollut lapsesta huolehtijaa. Kaksi tutkittavaa eivät olleet orpoja, kun kasvattisopimukset tehtiin, joten heidän osaltaan täytyy huollettavaksi joutumisen syyn olla taloudellinen. Sosiaalinen tukiverkosto ei ollut ilmeisesti riittävä tai taloudellisesti vahva, jotta lapsista olisi pystytty huolehtimaan ilman kirkon köyhäinapua.

Kummeja lapsilla oli, ja heitä tuli eri sosiaaliluokista. Kummisuhteet kertovat näissä tapauksissa enemmän vanhempien ystävyysuhteista tai kunnioituksenosoituksista esimerkiksi asuinpaikan isäntäperhettä kohtaan, kuin siitä, että kummit olisivat kokeneet vastuukseen lapsista huolehtimisen näiden myöhemmässä elämässä lasten menetettyä vanhempansa. Kummit valittiin paikallisesti. Kahta tutkittavaa ei ollut merkitty syntyneiden ja kastettujen luetteloon eli heidän osaltaan ei voinut kummeja selvittää. Muilla yhdeksällä tutkittavalla oli 33 kummiä, joista 22 kummin henkilöllisyys selvisi. Kaikki he olivat kotoisin Korpilahdelta, joista peräti 20 asui samassa kylässä kuin tutkittava ja kahdeksan kummiä oli saman talon asukkaita.

Kasvattilapsia oli sisaruksista vain kaksi. Kaikkiaan tutkittavien 25 sisarusta joutuivat selviytymään muilla keinoin perheiden kohdatessa turvattomuutta ja köyhyyttä. Suurin

syy, miksi tutkittavien sisarukset eivät päätyneet kasvateiksi, oli heidän korkeampi ikänsä. Kymmenen sisarusta joutui nuoresta iästä huolimatta lähtemään palkollisiksi, koska ilmeisesti jo kykenivät elättämään itsensä. Seitsemän sisarusta oli jo aikuisia ja itsenäisiä ja viisi sisarusta oli kuollut jo pienenä. Kasvattilapsiksi sattuiivat pääsemään ilmeisesti juuri sopivassa iässä olevat tutkittavani, jotka olivat olleet pitkään turvattomina. Heillä ei varmaankaan ollut vielä samanlaista työkykyä kuin hieman vanhemmilla pikkupalkollisiksi lähteneillä sisaruksillaan.

- Mitä elämäntähtäyksiin liittyvät seikat kertovat elinolosuhteista ja tutkittavien elämässä selviytymisestä?

Seitsemän lapsista lähti kasvattikodista jo 18-vuotiaana tai aiemmin. Nämä tutkittavat eivät todennäköisesti itse halunneet asua pidempään kasvattikodeissaan. Kaikkien tutkittavien olisi pitänyt palvella palkattomasti 18- tai 21-vuotiaiksi. Kasvattilapset saivat sopimuksen mukaan lähteä, jos maksaisivat jäljelle jäävistä vuosista ruflan verran vuosittain. On mahdollista, että tutkittavat halusivat pois kasvattikodeistaan joko huonon kohtelun vuoksi tai ehkäpä he kaipasivat jo itsenäisyyttä elämäänsä. Selvittämättä jää, pitikö kyseisten kasvattilasten maksaa vuosittainen korvaus isännälle, vai päästivätkö isännät työvoimansa vapaasti tienaamaan omaa elämää varten. Lähdön voi siis tulkita kahdella tavalla, joko huonojen elinolojen vuoksi lähtemiseksi tai isäntien suopeudeksi.

Yksi tutkittavista kuoli jo lapsena, ja syytä ei voida saada selville, sillä tyttöä ei ole merkitty kuolleiden luetteloon. Ei vaikuta hyvältä isäntäväen kannalta, että tyttö kuoli jo kymmenvuotiaana heidän luona asuessaan, mutta tosiasiasa lapsikuolleisuus oli yleistä 1800-luvulla, eikä syynä kuolemaan siis välttämättä ollut huonot elinolosuhteet. Neljälle tutkittavalle kävi hyvin kasvattikotinsa valikoitumisessa, sillä perusteella, että he asuivat pitkään kasvattikodeissaan. Yksi poika sai perustaa perheen torppariononsa luokse, eikä muuttanut sieltä pois ollenkaan. Kolme tyttöä muutti kasvattikodeistaan vasta 22-, 23- ja 35-vuotiaana ja kaksi heistä meni suoraan naimisiin kotoa lähdettyään, eli heidän nuoruutensa muistutti tyypillistä talollisten tyttöjen nuoruutta avioitumiskäyttäytymiseltä ja piikavaiheen puuttuessa elämästä.

Lähes kaikki rippikouluikäisiksi asti eläneet kävivät rippikoulun. Eeva Kristiina kuoli jo 20-vuotiaana, eikä ollut siihen mennessä käynyt rippikoulua. Kukaan tutkittavista ei

saanut kovin nuorella iällä lapsia, eivätkä he avioituneet erityisen varhain. Tutkittavat elivät selvästi siveellistä elämää, tyyppillisen ja tavallisen aikalaisen keskisuomalaisen tavoin. Ainakaan aikakaudella paheksuttu siveettömyys ei korostunut tutkittavien joukossa, vaikka tutkittavista viisi olivatkin itse olleet aviottomia lapsia. Vaikuttaisi siltä, että tutkittavat pyrkivät elämänsä hallintaan ja osoittamaan olevansa tavallisia hyvämaineisia yhteisön jäseniä. Ainoastaan kolme tutkittavista sai aviottomia lapsia, ja heistä nuorimpana Edla Kaarlentytär 20-vuotiaana. Hän meni silti myöhemmällä iällä naimisiin. Maija Lisa ja Judit synnyttivät aviottomat lapset 24- ja 29-vuotiaina, mitkä molemmat ovat jo normaalit lastensaanti-ikä.

Lapsia saaneet kahdeksan tutkittavaa saivat keskimäärin 4,1 lasta. Syntyvyys oli katovuosien jälkeen Suomessa korkea. Valitettavasti myös lapsikuolleisuus oli järkyttävän korkea tutkittavieni lasten joukossa, sillä 50 % kaikista lapsista kuoli alle 15-vuotiaana. Kaikki kahdeksan lapsia saanutta tutkittavaani menettivät vähintään yhden lapsen. Lapsikuolleisuus oli aikakaudelle tyyppillistä, mutta tutkittavieni joukossa se korostui entisestään. Tässä voi olettaa elinolosuhteiden vaikutuksen olleen huono tutkittavien lasten selviytymisen kannalta, vaikka aikakauden varakkaissakin perheissä kärsittiin lapsikuolleisuudesta. Tutkittavilla ja heidän perheillään vaikuttaisi elämän olleen taistelua koko elämän ajan.

Tutkittavien aikuistuttua, leimasi heidän elämäänsä enemmän tai vähemmän liikkuva elämäntapa, mutta tämä oli hyvin tyyppillistä 1800-luvun tilattomalle väestölle, eivätkä tutkittavani siten poikenneet aikalaisista. Elämänsä aikana kymmenen kertaa tai useammin muutti viisi tutkittavaa, joista eniten Maija Liisa, joka muutti peräti 25 kertaa. Neljä henkilöä muutti kahdesta seitsemään kertaan. Vain yksi tutkittava muutti kerran, koska hän sai jäädä torppariksi kasvattikotiin. Ainoastaan lapsena kuollut Ulla ei muuttanut kertaakaan. Syyt useisiin muuttokertoihin selittyvät tutkittavien nimikkeillä, jotka kuvastivat elinkeinoa ja sosiaalista asemaa. Kuusi tutkittavaa oli lapsuudessaan ruotulaisia, mikä yleensä merkitsi siirtymistä talosta taloon. Tutkittavistani seitsemän työskenteli nuoruudessaan palkollisina. Myöhemmin elämässään seitsemän tutkittavaa oli itsellisiä, joista kolme tutkittavaa lisäksi jossain vaiheessa muonatorppareina eli asettuivat paikalleen pidemmäksi aikaa. Yksi tutkittavista oli muonatorpparina, muttei itsellisenä. Itsellisistä kaksi mainittiin myös mäkitupalaisina eli heillä oli oma mökki asumuksenaan.

- Millaisia sosiaalisia suhteita kasvattilapset muodostivat ja mitä suhteet kertovat kuulumisesta paikallisyhteisöön?

Tutkittavista kahdeksan meni naimisiin. Naimisiinmenon keski-ikäsi muodostui naisten osalta noin 27 vuotta ja miesten osalta 24. Mielenkiintoista on, että tutkittavista miehet avioituivat aikaisemmin. Kaikkien tutkittavieni avioitumisikä oli tyypillinen aikakaudelle, jolloin naimisiin mentiin naimakymmenen aikana eli 20–30-vuotiaina. Tutkittavat löysivät puolisonsa yleensä hyvin läheltä, mikä oli tyypillistä tilattomien ryhmään kuuluville, kun oman sosiaalisen ryhmän joukosta tulevaa puolisoa ei tarvinnut lähteä etsimään kaukaa. Kuuden tutkittavan puoliset tulivat samalta kylältä kuin tutkittava, minkä lisäksi kahden puoliset lähikylistä. Peräti kolme asui samassa asuinpaikassa tulevan puolisonsa kanssa ennen naimisiinmenoa ja kaksi naapurissa tai lähellä tulevaa puolisoa.

Naimisiinmeno osoittaa mielestäni sitä, että tutkittavani selviytyivät elämässään ja pyrkivät normaaliin elämään, vaikka olivat menettäneet vanhempansa nuorella iällä ja eläneet köyhissä olosuhteissa lapsuutensa alkuaikoina. Tutkittavat olivat myös haluttuja puolisoita, sillä vain yksi aikuisikään selvinneistä ei mennyt naimisiin. Tutkittavani olivat oletettavasti ahkeria ja hyviä tekemään töitä, mikä on varmasti lisännyt kysyntää. Tilattomien ryhmästä tulevat pystyivät valitsemaan puolisonsa vapaammin, sillä heillä ei ollut omaisuuden varjelen tuomaa painetta. Naimisiinmenohetkellä viisi puolisoista oli palkollisia, ja kaksi itsellisiä. Yhden nimikettä en saanut selville. Todelliselta sosiaaliselta perhetaustaltaan puoliset olivat suhteellisen korkeasta asemasta. Kolme nai torppariperheen lapsen ja yksi talollisen pojan sekä yksi lampuodin pojan. Ainoastaan yksi puoliso oli itsellisperheestä. Yhden taustaa ei saatu selville.

Tutkittavat ja heidän puolisonsa valitsivat kummeja lapsilleen paikallisesti, tosin 30 kummiä en 73 kummista saanut selvitettyä. 73 kummista 20 kummiä oli saman talon asukkaita, minkä lisäksi kahdeksan samalta kylältä ja neljä korpilahden eri kylistä. Kummeja valittiin aikalaiskäytännön mukaisesti lapsille yleensä vain kaksi. 43 selvitetystä kummista oli sukulaiskummeja yhdeksän ja lisäksi yksi tutkittava valitsi lapselleen kummiksi kasvatti-isäntänsä tyttären. Paikallisuus korostui oikeastaan kaikissa sosiaalisissa kontakteissa, joita pystyin selvittämään. Kasvatti-isännän, tutkittavien omien kummien, puolison ja tutkittavien lasten kummien valinnassa

pysyttiin kaikissa Korpilahden alueella, ja useimmiten oman kylän sisäpuolella. Saman havainnon teki Kangasmäki tutkimuksessaan Vuorimäen tilan sosiaalisista suhteista. Tilan asukkaiden kontaktit ylsivät kaukaisimmillaan vain 30 kilometrin päähän, ja hän toteaa varhaismodernin maaseutuyhteisön asukkaan elinpiirin olleen kapea.²⁴¹

- Mitä tutkittavien sosiaalinen asema, varallisuus ja elinikä kertovat elämässä selviytymisestä?

Kasvattilapset selviytyivät elämässään hyvin ja viettivät pääosin aikakaudelle tyypillistä elämää, vaikka heillä olikin vaikeammat lähtökohdat elämään kuin muilla aikalaisilla. Suurin osa lapsista oli elänyt koko lapsuutensa köyhäinhoidon varassa, minkä lisäksi yhdeksän tutkittavista menetti myös vanhempansa. Kasvatiksi päätyessään he joutuivat elämään toisten armoilla. Aikuisiän saavutettuaan suurin osa tutkittavista kuitenkin pääsi ripille, lähti palkolliseksi, avioitui, sai lapsia ja eli suhteellisen vanhaksi asti. Nämä ovat kaikki osoituksia siitä, että vietettiin normaalia elämää. Kukaan ei esimerkiksi tehnyt rikoksia, vaikkakin kirkotettaviksi joutui kolme aviotonta lasta synnyttänyttä tutkittavaa. Osalle elämä oli kovaa taistelua, kuten 25 kertaa elämänsä aikana muuttaneelle ja kolme neljästä lapsestaan menettäneelle Maija Lisalle, joka mainittiin vanhana myös irtolaisena. Hermannikin vietti liikkuvaa elämää perheensä kanssa ja muutti 23 kertaa.

Neljä tutkittavaa asui sen sijaan jossain vaiheessa sukulaisten luona ja tällä näyttää pääosin olleen hyvä vaikutus heidän sosiaaliseen asemaansa ja elämässä pärjäämiseen. Heta Stina asui miehensä kanssa nuorena parina viisi vuotta miehen kotitorpassa. Kaarle sai puolestaan perustaa perheen enon torppaan. Näiltä kahdelta tutkittavalta jäi jopa omaisuutta kuollessaan, ja se kirjattiin perukirjoihin. Heta Stina ja hänen miehensä muuttivat kylläkin pois miehen kotitorpasta muonatorppareiksi yhteen torppaan, jossa Heta Stina kuoli lapsivuoteeseen. Hänen omaisuuttaan olivat perukirjan mukaan muun muassa lehmä, perunakylvöä, vaatteita ja tavaroita, eli elämiseen tarvittavat asiat. Heta Stinalla oli toisaalta paljon velkaa, joten miehelle ei jäänyt perintöä. Kaarlella oli jonkin verran elämiseen tarvittavaa omaisuutta, eikä hänellä jäänyt yhtään velkaa, joten hän oli kuitenkin tullut toimeen hyvin.

²⁴¹ Kangasmäki 2011, 85.

Heta Eliaksentytär eli tutkittavista varakkainta elämää. Hän asui siskonsa aikanaan emännöimässä talossa miehensä kanssa 25 vuotta. Kyseessä oli hänen sukunsa perintötila. Hetalla oli kuollessaan omaisuutta enemmän kuin kahdella muulla tutkittavalla, joiden omaisuudesta oli tehty perunkirjoitus. Hetan elämässä ei ollut selvästikään puutetta, sillä hänellä oli oma asunto (huone), kotieläimiä, vaatteita ja kodinhoitoon ja maanviljelykseen tarvittavia tavaroita. Humalajärven tila, jossa he asuivat, oli hyvin toimeentuleva, mikä kävi ilmi tilaa emännöineen Hetan siskon perukirjasta, jossa siskon omaisuuden arvoksi kirjattiin 5 184 markkaa. Hetalle ja hänen miehelleen ei syntynyt kuitenkaan jälkikasvua, mikä on voinut olla heille vaikea asia.

Maria Juhontytär asui puolestaan Joonas-miehensä veljen isännöimässä talossa, ja he elivät siellä yhteensä 36 vuotta. Marian kuudesta lapsesta viisi selvisi aikuiseksi saakka, mikä on voinut johtua paremmasta kasvuympäristöstä kuin muiden tutkittavien lasten osalta. Myös Edla Kaarlentyttärellä oli todella hyvä tilanne, sillä hän sai asua kasvattikodissaan 35-vuotiaaksi asti ja palasi sinne vielä myöhemmin elämässään. Edla Vilpuntarytär ei asunut sukulaisissa, mutta sai asua 41 vuotta samassa paikassa itsellisenä miehensä kanssa. Heidän elämänsä varjostivat kuitenkin kaikkien kuuden lasten kuolemat.

Elämän koettelemuksista huolimatta tutkittavat muodostivat sosiaalisia suhteita, joista vain näkyvimpiä on tässä työssä käsitelty. Ystävien ja sukulaisten merkitys on ollut varmasti kaikkina aikoina tärkeää, vaikkei niillä olisi ollut suoraa taloudellista merkitystä. Sosiaalisten suhteiden muotoutumisesta päätellen tutkittavani hyväksyttiin yhteisöön yhä lailla kuten muutkin ikätoverit. Yksi elämässä selviytymisen konkreettinen mittari on elinikä, mutta se ei kerro elämänlaadullisista seikoista. Nuorena kuolleilla saattoi olla ihan hyvä elämä, kuten Kaarle Juhonpojalla, joka perusti perheen enonsa torppaan, mutta hän vain epäonnisesti sattui sairastumaan keuhkotautiin ja kuolemaan jo 27-vuotiaana. Ulla kuoli jo 10-vuotiaana ja Eeva Kristiina 20-vuotiaana, mikä on voinut johtua lapsuuden vaikeiden elinolojen vaikutuksesta. Heta Stina oli elänyt rankan lapsuuden jouduttuaan jo kaksivuotiaana ruotulaiseksi. Hänen elämänsä päättyi 31-vuotiaana toisen lapsen syntymän jälkeen lapsivuoteeseen, mutta hänellä oli silti kuollessaan varallisuutta.

Turvallista ja paikallaan pysyvää elämää viettäneistä kolmesta tutkittavasta Heta Eliaksentytär ja Maria Juhontytär kuolivat nuorempina kuin osa rankkaa ja kiertelevää elämää viettäneistä. He kuolivat 50- ja 68-vuotiaana. Sen sijaan yli 40 vuotta aloillaan asunut Edla Vilpuntarytär eli 74-vuotiaaksi, mikä osoittaa hyvää sosiaalista asemaa ja elinolosuhteita. Myös osa enemmän tai vähemmän kiertelevää ja epätasapainoista elämää viettäneistä tutkittavista elivät yllättävän vanhoiksi, mikä on osoitus elämässä selviytymisestä vaikeista elinolosuhteista huolimatta. Heistä Judit kuoli 59-vuotiaana ja Hermanni ja Maija Lisa vasta 74-vuotiaana. Vanhimmaksi eli Edla Kaarlentytär, ja vaikka hän vanhana muuttikin jonkin verran asuinpaikkaa, oli hänellä ollut turvattu nuoruus ja aikuisuus kasvattikodissaan, mistä osituksena on, että vaikka hän sai nuorella iällään aviottomia lapsia, hän sai edelleen asua siellä. Eliniästä ei voi todellakaan tehdä johtopäätöksiä elämänlaadusta, mutta Edlan tapaus on kuitenkin positiivisena esimerkkinä siitä, että hänellä oli hyvä kasvattikoti ja hän myös eli vanhaksi.

Tutkielmassa selvitettiin mikrohistoriallisesti esiteollisen ajan korpilahtelaisen paikallisyhteisön ratkaisuja turvattomien lasten auttamiseksi ja kuinka tutkimushenkilöt selviytyivät elämässään niistä lähtökohdista käsin, joihin he olivat joutuneet. Kaikki paitsi Ulla selvisivät kasvattiajasta aikuisiksi. Ilman paikallisyhteisön huolehtimista ja tutkittavien henkilökohtaisia sosiaalisia suhteita, olisivat monet tutkittavista varmaankin kuolleet nuorina. Ajan ajattelumalliin kuulunut patriarkaalisuus sai seurakunnan jäsenet huolehtimaan toisistaan ja velvoitti kasvatti-isännät huolehtimaan lapsista. Sosiaalisten suhteiden merkitys oli tärkeä tutkittaville aikuisenakin, ja osalla tutkittavista se näkyi sukulaisten luona asumisena tai pääsemisenä pitkäaikaiseksi itselliseksi johonkin taloon. Osa tutkittavista oli sitkasta tekoa, ja eli vanhaksi, vaikka vaikuttaisi, että heillä ei ollut sosiaalisia suhteita ja varallisuutta turvanaan.

Aiheeseen liittyviä jatkotutkimusmahdollisuuksia pohdittaessa, voisi tuomiokirjojen mukaan ottaminen olla antoisaa. Ne mukaan ottamalla voitaisiin selvittää tutkittavien tai heidän läheistensä tekemiä rikkeitä. Yksi mahdollisuus olisi tutkia myöhempää aikakautta ja selvittää huutolaislasten osalta vastaavia seikkoja kuin mitä tässä työssä on tutkittu. Aineiston laajentaminen entistä enemmän hallinnolliselle tasolle olisi myös yksi mahdollisuus, jolloin voitaisiin selvittää lääninhallinnon köyhäinhuoltomenetelmiä entistä paremmin ja esimerkiksi kruununvoutien osallisuutta köyhäinhoidossa.

LÄHTEET

I ALKUPERÄISLÄHTEET

1. Virallisjulkaisut

Asetuskokous 1800–1854 (1855), Art III § 4 ja § 5. Samling af de i Storfurstendomet Finland gällande och intill år 1855 utkomne författningar, hwilka ändra eller förklara landets allmänna Lageller utwigda och närmare bestämma föreskrifterne i de ämnen densamma omfattar. Lag-Kommission. Sjednare delen. 1800-1854. J.C.Frendell & Son. Helsingfors.

2. Arkistolähteet

Hämeenlinnan maakunta-arkisto (HMA)

Lääninhallitus (LH), Lääninkonttori,

Anomusasiain diaarit 1845–1850, sidokset Ab:14–19.

Muut sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat,

Köyhäinhoitoasiat,

Saapuneet asiakirjat 1836–38, 1853–55, kotelo He:8.

Köyhäin lasten hoito 1867–1904; Orpolasten huolto 1869–1882, kotelo He:9.

Saapuneet kirjeet 1850, 2. osa, kirjeet 1/93 – 93/156, sidos Ea:38.,

Kirje 7.7.1850, 55/154.

Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1849 – 1851, sidokset Da:18 – Da:20.

Yhteiset kirjediaarit 1845–51, sidokset Aa:14 – Aa:20.

Jyväskylän maakunta-arkisto (JyMa)

Jyväskylän maaseurakunta,

Rippikirja 1869–80.

Jämsän tuomiokunta,

Lainhuudatukset 1837–46, sidokset I Cb: 4a-4b.

Lainhuudatukset 1847–50, sidos I Cb: 5,

Talvi- ja syyskäräjät 1849–1850.

Perukirjaluettelot 1831–1923, Hakukansio JyMassa.

Perukirjat 1831–61, sidokset Eca 5-16.

Perukirjat 1864–66, sidos V Eca 20.

Korpilahden seurakunta,

Kirkkokurinalaisten luettelot 1841–63, sidos I Hb:1,
Lasarettiin ja hoitolaitokseen laitettut.
Ruotujakolista 1841.

Kirkonkassan tilit 1839 – 1862,
Erittelykirja 1839–1866, sidos Gla:3.

Kuolleet 1880–1935.

Luettelo jätetyistä perunkirjoista 1840–1897, sidos I Hg:1.

Perukirjat 1861–69, kotelo I Jee:3.

Perukirjat 1881–1892, kotelo I Jee:5.

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1809 – 1861, sidos II Ca:1.

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1822 – 1860, kotelo II Ca: 2.

Rippikirjat 1880–1930.

Vaivaishoitojohtokunnan ptk. 1854, kotelo II Ca: 2.

Saapuneet kuulutukset ja ilmoitukset 1848 - 50, kotelo II Ef:17.

Syntyneet 1879–88.

Ulosmuuttaneet, IBb1, kortti 696.

Vaivaskassan tilit, köyhäinhoitoon liittyvä kirjeistö, kuulutukset ym.;
Orpolasten hoitosopimukset, kotelo III Gln:2,
Köyhäinhoitoon liittyvä kirjeistö, kuulutukset ym. 1813–76,
1845–69.
Orpolasten hoitosopimukset 1850.

Valtion viranomaisten kirjeet, kiertokirjeet ja päätökset 1746 - 1900,
kotelo II Ec:1.

Suomen Sukuhistoriallinen Yhdistys (SSHY),

<http://www.sukuhistoria.fi/sshy/index.htm>, viitattu 1.9.2013.

Korpilahden seurakunta,

Asiakirjoja 1845–56, TK 445,
Diaari kirkossa kuulutetuista syntyneistä, vihityistä ja
kuolleista. (vain SSHY:n jäsenille)

Kuolleet 1814–1869, TK 441–442.
Kuolleet 1874–1879, Mko 651.
Kuolleet 1880–1886, Mko 652–653.

Lastenkirjat 1756–1867, TK 438–440.
Lastenkirjat 1865–1876, Mko 20–28.
Lastenkirjat 1875–1880, Mko 45–52.

Perukirjat 1851–1860, TK 444.

Rippikirjat 1778–1863, TK 434–438.
Rippikirja 1865–1876, Mko 2–19.
Rippikirja 1875–80; Mko 29–44.

Syntyneet 1773–1879, TK 440–441.
Syntyneet 1879–1885, Mko 575–580.

Vihityt 1824–1872, TK 441–442.

II TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Biografiakeskuksen internet-sivut (haku: Reh binder).
<http://www.kansallisbiografia.fi>, viitattu 27.10.2009.

Eenilä, Jukka (toim. 1971), Ruotiukkoja ja huutolaisia. Muistikuvia entisajan sosiaalihuollosta. Kustannusosakeyhtiö Tammi. KK:n kirjapaino. Helsinki. (Tutkimuskirjallisuutta niiltä osin, mikä on toimittajan kirjoittamaa)

Eilola, Jari (2002), ””Cuckoi päällä curjanakin; cana alla armaisnakin”. Patriarkalaisuus, puolisoitten välinen suhde ja auktoriteettien muodostuminen”. Teoksessa: Einonen, Piia & Karonen, Petri (toim.), Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalaisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollisuuden kynnykselle (v. 1450–1860). Historiallinen arkisto 116. SKS. Hakapaino Oy. Helsinki, 100–127.

Engberg, Elisabeth (2004), ”Boarded out by auction: poor children and their families in nineteenth-century northern Sweden”, Lehdessä: Continuity and Change 19 (3). Cambridge University Press. United Kingdom, 431–457. Luettavissa mm. (2009) EBSCOhostin kautta JY:n verkossa.

Engberg, Elisabet (2005), I fattiga omständigheter: fattigvårdens former och understödstagare i Skellefteå socken under 1800-talet. Demografiska databasen. Original. Umeå. Linkki väitöskirjan sähköiseen versioon (Uumajan yliopisto) Helsingin

yliopiston kirjastojen Helka-hakukoneen kautta, tai suoraan väitöskirjan osoite: <http://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:143639>, viitattu 24.9.2013

Fairburn, Miles (1999), *Social History. Problems, Strategies and Methods*. ST. Martin's Press, INC. Hong Kong.

Haatanen, Pekka (1981); "Köyhyys Suomen maaseudulla". Teoksessa: Jaakkola, Risto & Karisto, Antti & Roos, J.P, *Sosiaalipolitiikka, historiallinen kehitys ja yhteiskunnan muutos*. Juhlakirja Heikki Wariksen täyttäessä 80 vuotta 25.10.1981. Sosiaalipoliittinen Yhdistys. Amer-yhtymä Oy Weilin+Göös kirjapaino. Espoo, 134–148.

Harnesk, Börje (1990), *Legofolk. Drängar, pigor och bönder i 1700- och 1800-talens Sverige*. Almqvist & Wiksell International. Umeå universitets tryckeri.

Hiski – Historiakirjojen hakuohjelma. Suomen Sukututkimusseura. <http://hiski.genealogia.fi/historia/>. Apuna henkilöiden jäljittämisessä.

Jaakkola, Jouko (1994), "Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta". Teoksessa: Jaakkola, Jouko et al (toim.), *Armeliaisuus, Yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Sosiaaliturvan Keskusliitto. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä, 71–173.

Jablonka, Ivan (2008), "Fictive Kinship: Wards and Foster-Parents in Nineteenth-Century France.". Teoksessa: Broomhall, Susan (toim. 2008), *Emotions in the Household, 1200–1900*. Palgrave Macmillan. Iso-Britannia, 269–284.

Jutikkala, Eino (2003), "Tilalliset ja tilattomat". Teoksessa: Rasila & Jutikkala & Mäkelä-Alitalo (toim. 2003). *Suomen maatalouden historia 1. Perinteisen maatalouden aika. Esihistoriasta 1870-luvulle*. SKS. Helsinki, 447–460.

Kangasmäki, Valtteri (2011), *Tilan väkeä ja naapureita. Varhaismodernin maaseutuyhteisön sosiaalinen kenttä ja kontaktinmuodostus Vuorimäen tilalla 1807–1883*. Pro gradu-tutkielma. Suomen historia. Historian ja etnologian laitos. Jyväskylän yliopisto.

Karonen, Petri (2002), "Johdanto: moninainen patriarkalisuus – normien ja käytäntöjen solmukohdat". Teoksessa: Einonen, Piia & Karonen, Petri (toim.), *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollisuuden kynnykselle (v. 1450–1860)*. Historiallinen arkisto 116. SKS. Hakapaino Oy. Helsinki, 10–23.

Kaukovalta, K.V. (1931), *Hämeen läänin historia 1. Hämeen läänin perustamisesta maalaiskunnallishallinnon alkuun 1831–1865*. Arvi A. Karisto osakeyhtiö. Hämeenlinna.

Keats-Rohan, Katherine S.B. (2003), "Progress or perversion? Current Issues in Prosopography: An Introduction.", <http://users.ox.ac.uk/~prosop/progress-or-perversion.htm>, viitattu 28.10.2009.

Kohonen, Heli (2000), *Yhteisön pelko on viisauden alku. Virkamiesten, toimenhaltijoiden ja rahvaan elämäntapojen kohtaaminen Keuruun kärjäkunnassa 1830–1840 –luvulla*. Pro gradu-tutkielma. Suomen historia. Historian laitos.

Jyväskylän yliopisto.

Lamberg, Marko (2001), *Dannemännen i stadens råd. Rådsmanskretsen i nordiska köpstäder under senmedeltiden. Akademisk avhandling för avläggande av filosofie doktorsexamen vid Jyväskylä universitet 2000.* Stockholmia förlag. Centraltryckeriet AB. Borås.

Lehtilä, Jukka (1999), *Vaivaishoidosta sosiaaliturvaan. Jämijärven huoltotoimen vaiheet 1850-luvulta 1950-luvulle. Pro gradu-tutkielma.* Historian laitos. Jyväskylän yliopisto.

Lahti, Markku (1994), *Vanhan Korpilahden historia. Korpilahden, Muuramen ja Säynätsalon yhteisaika emäseurakunnan synnystä 1861 kuntien itsenäistymiseen 1923.* Korpilahden, Muuramen ja Säynätsalon kunnat. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Liikala, Jenni (2005), *Harmittomat hullut ja järjestyksen järkyttäjät. Mielenheikkoihin suhtautuminen sisäsuomalaisen paikallisyhteisön ajatusmaailman kuvaajana 1700-luvun jälkipuoliskolla. Pro gradu-tutkielma.* Suomen historia. Historian ja etnologian laitos. Jyväskylän yliopisto.

Mahkonen, Sami (1974), *Köyhä lapsi: selvitys lastensuojelulainsäädännön historiasta vuosina 1849–1936.* Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja. B; 15. Helsinki.

Markkola, Pirjo (1996), ”Marginaali historian keskipisteessä”. Teoksessa: Peltola, Jarmo & Markkola, Pirjo (toim.), *Kuokkavieraiden pidot: historian marginaalista marginaalihistoriaan.* Vastapaino. Tampere, 7–19.

Markkola, Pirjo (2010), *Yhteisö, yksilö ja julkiset areenat maaseudun historiassa.* Teoksessa: Monelta kantilta. Ilkka Nummelalle omistettu juhlakirja. (Toim.) Ojala, Jari & Eloranta, Jari & Roiko-Jokela, Heikki. Historian ja etnologian laitos. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylän yliopistopaino 2010, 397–408.

Marklund, Andreas (2004), *I hans hus. Svensk manlighet i historisk belysning.* Boréa. WS Bookwell. Suomi.

Miettinen, Tiina (2012), *Ihanteista irrallaan. Hämeen maaseudun nainen osana perhettä ja asiakirjoja 1600-luvun alusta 1800-luvun alkuun.* Akateeminen väitöskirja. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto. Tampere university Press.

Nurmi, Terhi (2004), ”Elämää huutolaisina. Elämäkerrallinen tutkimus kahden huutolaislapsen elämästä”, Esittelyartikkeli Nurmen Pro gradu-työstä osoitteessa: http://www.tyovaenperinne.fi/tyovaentutkimus/2004/g_nurmi.html, viitattu 18.3.2009.

Nygård, Toivo (1998), *Erilaisten historiaa. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa.* Atena Kustannus Oy. Jyväskylä.

Nygård, Toivo (1999), ”Erilaisten historian problematiikasta ja lähteistä”. Teoksessa: *Vanhuus, vaivat ja erilaiset* (toim. Roiko-Jokela, Heikki). Jyväskylän historiallinen arkisto vol 4. Kopijyvä Oy. Jyväskylä, 17–65.

Ojala, Kirsi (2008), ”Servant’s Social Networks and Relationships in Eighteenth-Century Turku and Odense”. Teoksessa: Broomhall, Susan (toim. 2008), *Emotions in the Household, 1200–1900*. Palgrave Macmillan. Iso-Britannia, 203–218.

Onnela, Samuli & Orrman, Eljas (1994), ”Lääninhallinnon ja muun valtionhallinnon arkistot”, Teoksessa: Orrman, Eljas & Pispala, Elisa (toim. 1994), *Suomen historian asiakirjalähteet*. Kansallisarkisto ja WSOY. Porvoo, 129–143.

Piilahti, Kari-Matti (2007), *Aineellista ja aineetonta turvaa. Ruokakunnat, ekologis-taloudelliset resurssit ja kontaktinmuodostus Valkealassa 1630–1750*. Bibliotheca Historica 106. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Hakapaino Oy. Helsinki.

Piirainen, Veikko (1974), *Vaivahoidosta sosiaaliturvaan. Sosiaalihuollon ja sen työntekijäjärjestöjen historiaa Suomen itsenäisyyden ajalta*. Arvi A. Karisto Oy:n kirjapaino. Hämeenlinna.

Pohjola-Vilkuna, Kirsi (1995), *Eros kylässä. Maaseudun luvaton seksuaalisuus vuosisadan vaihteessa*. Suomen Kirjallisuuden Seura. Länsi-Savo Oy. Mikkeli.

Pulma, Panu (1985), *Fattigvård i frihetstidens Finland. En undersökning om förhållandet mellan centralmakt och lokalsamhälle*. Historialliska utkimuksia 129. SHS. Helsinki.

Pulma, Panu (1987), ”Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa.”. Teoksessa: Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva (toim.), *Suomen Lastensuojelun historia*. Lastensuojelun Keskusliitto. Kouvolan kirjapaino, 11–249.

Pulma, Panu (1994), ”Vaivaisten valtakunta”. Teoksessa: Jaakkola, Jouko et al (toim.), *Armeliaisuus, Yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Sosiaaliturvan Keskusliitto. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä, 15–70.

Roiko-Jokela, Heikki (2006), *Suvun vallasta edunvalvontaan. Suomalaisen holhousjärjestelmän kehitys keskiajalta 2000-luvulle*. Minerva Kustannus Oy. Kopijyvä Oy. Jyväskylä.

Roiko-Jokela, Heikki & Pitkänen, Timo (toim. 1995), *Sisä-Suomen tuomiokirjat tutkimuslähteinä ja elämän kuvaajina*. Jyväskylän yliopiston historian laitos. Jyväskylän maakunta-arkisto. Jyväskylän Historiallinen Yhdistys. Kopi-Jyvä Oy. Jyväskylä.

Rosenberg, J.V. (1858), *Köyhyydestä ja yleisestä köyhäinholhouksesta Suomessa*. Väitöskirja. R.M.Oppman (ruotsin kielestä suomentanut 1863) . J.V. Lilja ja kumpp. J.V.Liljan kirjapaino. Turku.

Svenska Akademiens Ordbok (SAOB), apuna vanhan ruotsin sanojen selvityksessä,

<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>, viitattu 27.10.2009. (Haku: curhus)

Turpeinen, Oiva (1991), *Näläntorjunta ja hyvinvointivaltion perusteet. Hallinto ja kansalainen Suomessa 1808–1905*. Hallintohistoriakomitea ja Valtion painatuskeskus. Valtion painatuskeskus. Helsinki.

Uotila, Merja (tulossa), *Prosopografia elämäkerrallisen tutkimuksen välineenä*.

Walton, John & Brooks, James F. & DeCorse Christopher R. N.(2008), ”Introduction”. Teoksessa: Brooks & DeCorse & Walton (toim.), *Small Worlds. Method, Meaning, and Narrative in Microhistory*. School for Advanced Research Press. USA., 3–12.

Wilmi, Jorma (2003), ”Palkolliset ja tilaton väestö”. Teoksessa: Rasila & Jutikkala & Mäkelä-Alitalo (toim.), *Suomen maatalouden historia 1. Perinteisen maatalouden aika. Esihistoriasta 1870-luvulle*. SKS. Helsinki, 223–238.

LIITTEET

Taulukko 1. Kasvattisopimukset Hämeen läänissä vuosina 1850 ja 1851.					
	1849*	1850	1850	1851	1851
Kihlakunta	Jaettavaa rahaa	Sopimuksia	Rahaa	Sopimuksia	Rahaa
Ylinen Hollola		64	238	62	228
Alinen Hollola		48	203	49	204
Satakunta		34	140	32	134
Alinen Sääksmäki		57	210	58	216
Ylinen Sääksmäki		57	185	48	175
➤ jossa Jämsä	35	11	35	11	35
➤ jossa Hämeen läänin puoleinen Korpilahti	25	6	25	6	25
Yhteensä	1000	260	976	249	957

*vuosi 1849 oli suunnitelma vuodelle 1850.

Lähde: HMA, LH, Lääninkonttori, Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1849, 20.12.1849, 463–464;
Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1850, 27.12.1850, 447–449;
Yhteiset kirje- ja päätöskonseptit 1851, 8.11.1851, 361–363.

Taulukko 2. Tutkittavien vastaanottamat köyhäinhoidon eri muodot ennen vuotta 1850.

Kasvattilapsi	1. Lääni	2. Ruotulaisena	3. Jatkuva köyhäinapu ja avustuksen vastaanottaja	4. Satunnainen avustus	5. Äiti hoitolaitokseen
Kaarle Juhonpoika	Hämeen	Kyllä, 1848–50	1839–42 (isä)		
Maria Juhontytär	Hämeen	Kyllä, 1848–50	1839–42 (isä)		
Eeva Kristiina Nikodemuksentytär	Hämeen	Kyllä, 1848–50			
Maija Lisa Eevantytär	Hämeen	Kyllä, 1848–50	1845–50 (lapsi) ja ('Eva-täti')		
Hermann Mariapoika	Hämeen				1848
Ulrika Eevantytär	Hämeen				
Judit Helenantytär	Hämeen	Kyllä, ennen 1850	1843–48 (äiti) ja 1848-49* ('sisko')		
Heta Stina Kristiinantytär	Mikkelin	Kyllä, 1841–50	1840–48 (lapsi)	1848–49 (lapsi)	
Heta Eliaksentytär	Mikkelin				
Edla Kaarlentytär	Mikkelin			1842–52 (äiti)	
Edla Vilpuntarytär	Mikkelin			1847–48 (äiti)	

*Juditin äiti sai avustusta 1843–1848, mutta kuoli 1848, sen jälkeen Judit esiintyy omalla nimellään, ja näkyy että asui siskonsa luona.

Lähde:

1. JyMa, Korpilahden seurakunta, Orpolasten hoitosopimukset 1850;
2. JyMa, Korpilahden seurakunta, Kirkkokurinalaisten luettelot 1841–63, Ruotujakolista 1841; 2-20.
3. JyMa, Korpilahden seurakunta, Erittelykirja 1839–1866, Utdelte fattigmedel, 250–269;
4. JyMa, Korpilahden seurakunta, Erittelykirja 1839-1866, Tillfällige utgifter ur fattigkassan, 290-291; 329-336.
5. JyMa, Korpilahden seurakunta, Kirkkokurinalaisten luettelot 1841–63, Lasarettiin ja hoitolaitokseen ('Curhus') laitettut, 106.
(Kurhus tarkoitti 1700- ja 1800-luvulla sukupuolitautihoitolaa SAOB-sanakirjan mukaan)

Taulukko 3. Holhoustapaukset Jämsässä vuosina 1849–50.			
	Vuonna 1849	Vuonna 1850	Yhteensä
Holhoustapauksia Jämsässä	21	16	37
➤ joista holhoustapauksien osuus Korpilahden ”maapuolella”	7	3	10
Alaikäisten holhoustapauksia Jämsässä	6	9	15
➤ joista alaikäisten holhoustapauksien osuus Korpilahden ”maapuolella”	2	1	3

Lähde: JyMa, Jämsän tuomiokunta, Lainhuudatukset 1847–50, Talvi- ja syyskäräjät 1849–1850.

Taulukko 4. Lapsuus ja kasvattisopimus.

	Sukupuoli	Äidin ikä tutkittavan syntyessä	Isä ja/tai äiti tutkittavan syntymähetkellä nimikkeeltään	Oliko tutkittava ollut ruotulaisena ennen kasvattisopimusta?	Oliko itse aviollinen lapsi?	Muuttokerrat ennen kasvattisopimusta	Syy kasvattisopimukseen: 1=orpo, 2=toinen vanhempi eli, 3=molemmat vanhemmat elivät, 4=syy epäselvä	Jääkö siihen paikkaan kasvatiksi, jossa oli viimeksi asunut?	Oliko kasvattikoti maatalo vai torppa?	Tutkittavan ikä sopimusta tehtäessä	Kauanko aikaa meni sopimuksen tekoon turvattomaksi joutumisesta? (vuotta)	Kuinka vanhaksi lapsen tulisi palvelulla kasvattikodissa?	Kuinka vanhana lähti kasvattikodista?
Nimi													
Heta Stina Kristiinantytär	nainen	-	epäselvä	kyllä	ei	2	4	ei	torppa	12	9	21	14
Eva Kristiina Nikodemuksentytär	nainen	44	palkollinen	kyllä	kyllä	5	1	ei	talo	11	2	18	17
Kaarle Juhonpoika	mies	33	torppari	kyllä	kyllä	1	1	kyllä	torppa	13	4	18	ei lähtenyt
Maria Juhontytär	nainen	37	torppari	kyllä	kyllä	1	1	kyllä	torppa	9	4	18	15
Heta Eliaksentytär	nainen	43	talollinen	ei	kyllä	0	1	kyllä	talo	9	4	21	23
Edla Kaarlentytär	nainen	33	itsellinen	ei	kyllä	2	3	kyllä	torppa	5	0	21	35
Hermannin Marianpoika	mies	24	palkollinen	ei	ei	0	1	ei	talo	7	2	18	18
Judit Helenantytär	nainen	42	itsellinen	kyllä	ei	1	1	kyllä	torppa	6	2	18	17
Ulla Eevantytär	nainen	43	itsellinen	ei	ei	0	1	kyllä	talo	7	2	18	ei lähtenyt
Maija Lisa Eevantytär	nainen	27	talollisen sisko	kyllä	ei	4	1	ei	talo	13	8	18	16
Edla Vilpuintytär	nainen	37	itsellinen	ei	kyllä	0	2	kyllä	talo	8	0	21	22

Lähde (Taulukko 4):

JyMa, Korpilahden seurakunta, Kirkkokurinalaisten luettelot 1841–63, Ruotujakolista 1841, 2-20;
Köyhäinhoitoon liittyvä kirjeistö, kuulutukset ym., Orpolasten hoitosopimukset 1850; Rippikirjat 1880–89
SSHY, Korpilahden seurakunta, Kuolleet 1824–47; Lastenkirjat 1823–63; Rippikirjat 1841–80; Syntyneet
1824–47.

Taulukko 5. Nuoruus ja aikuisuus.

	Pääsi ripille	Avioitumisikä	Ikä ensimmäisen lapsen syntymässä	Avioitumisesta kulunut aika ennen kuin asetuttiin asumaan yhteen paikkaan vähintään 2 vuoden ajaksi	Muuttiko toiselle paikkakunnalle?	Muuttokerrat elämän aikana	Sai aviollisen lapsen	Sai aviottoman lapsen	Lasten lukumäärä	Alle 15-vuotiaana menehtyneitä lapsia	Imeväisikäisenä (alle 1-vuotiaana) menehtyneitä lapsia	1-5-vuotiaana menehtyneitä lapsia	6-14-vuotiaana menehtyneitä lapsia
Nimi													
Heta Stina Kristiinantytär	kyllä	25	28	heti	ei	13	kyllä	ei	2	2	2	0	0
Eva Kristiina Nikodemuksentytär	ei	ei mennyt	ei lapsia	ei mennyt	ei	7	ei lapsia	ei lapsia	0	0	0	0	0
Kaarle Juhonpoika	kyllä	24	25	heti	ei	1	kyllä	ei	1	1	1	0	0
Maria Juhontytär	kyllä	23	24	2	ei	10	kyllä	ei	6	1	0	1	0
Heta Eliaksentytär	kyllä	23	ei lapsia	2	ei	2	ei lapsia	ei lapsia	0	0	0	0	0
Edla Kaarlentytär	kyllä	35	20	1	ei	7	kyllä	kyllä	8	1	0	1	0
Hermannin Marianpoika	kyllä	24	29	heti	ei	21	kyllä	ei	3	1	0	1	0
Judit Helenantytär	kyllä	33	29	1	kyllä	17	kyllä	kyllä	4	2	2	0	0
Ulla Eevantytär	ei	ei mennyt	ei lapsia	ei mennyt	ei	0	ei lapsia	ei lapsia	0	0	0	0	0
Maija Lisa Eevantytär	kyllä	ei mennyt	24	ei mennyt	ei	25	ei	kyllä	4	3	3	0	0
Edla Vilpentytär	kyllä	22	25	2	ei	4	kyllä	ei	6	6	3	2	1

Lähde: JyMa, Jyväskylän maaseurakunta, Rippikirjat 1869–80; Korpilahden seurakunta, Kuolleet 1880–1904; Lastenkirjat 1880–89, Rippikirjat 1880–1930; Ulosmuuttaneet;

SSHY, Korpilahden seurakunta, Kuolleet 1848–79; Lastenkirjat 1823–76; Rippikirjat 1853–80; Rippilapset 1849–64; Syntyneet 1848–72; Vihityt 1848–72.

Taulukko 6. Kuolema.			
	Tutkittavan kuolinsyy	Tutkittavan kuolinikä	Tutkittavan nimike kuollessa
Nimi			
Heta Stina Kristiinantytär	lapsivuode	31	rengin vaimo
Eva Kristiina Nikodemuksentytär	keuhkotauti	20	piika
Kaarle Juhonpoika	keuhkotauti	27	torpparinpoika
Maria Juhontytär	ahdistus	68	kestin leski
Heta Eliaksentytär	wesitauti	50	itsellisen vaimo
Edla Kaarlentytär	vanhuus	82	itsellisen leski
Hermann Mariapoika	"muut"	74	hoitolainen
Maija Lisa Eevantytär	ajetustauti	74	itsellinen
Judit Helenantytär	watsakatarrin	59	itsellisen vaimo
Ulla Eevantytär	ei tietoa kuolleiden luettelossa	10	"kasvattityttö"
Edla Vilpuntytär	"muut"	74	mäkitupalaisen vaimo

Lähde: JyMa, Korpilahden seurakunta, Kuolleet 1880–1935;

SSHY, Korpilahden seurakunta, Kuolleet 1848–72; Rippikirjat 1853–63; 1867–76.

Taulukko 7. Kummin valinta tutkittavalle.

Nimi	Kummi oli asunut samassa paikassa kuin tutkittavan perhe	Kummi asui samassa paikassa kuin tutkittava	Kummi asui lähellä	Kummi asui samalla kylällä	Kummi asui Korpilahdella eri kylässä	Kummia ei selvitetty	Kummeja yhteensä	Sukulais-kummeja
Heta Stina Kristiinantytär							-	
Eva Kristiina Nikodemuksentytär			2	1		1	4	
Kaarle Juhonpoika				4			4	
Maria Juhontytär							-	
Heta Eliaksentytär						4	4	
Edla Kaarlentytär	1	3					4	
Hermannin Marianpoika		2				2	4	
Judit Helenantytär		1	1		2		4	
Ulla Eevantytär						4	4	
Maija Lisa Eevantytär		2					2	2 (eno ja tämän vaimo)
Edla Vilpuntytär			3				3	
Yhteensä	1	8	6	5	2	11	33	2

Apuna selvityksessä: Hiski-hakukone.

Lähde: SSHY, Korpilahden seurakunta, Lastenkirjat 1793–1853; Rippikirjat 1801–52; Syntyneet 1773–1872.

Taulukko 8. Tutkittavan sisarusten kohtalot turvattomuuden kohdattua perheen.

Nimi	kuoli pienenä	päätyi kasvatiksi	piiaksi/ rengiksi	oli jo itsenäinen	jäi isänsä luo	ei tietoa sisar- ruksista	yhteensä sisar- ruksia	myöhem- min asuiivat samassa	sisaruksen asema korkeampi aikuisena
Heta Stina Kristiinantytär						?	?		
Eva Kristiina Nikodemuksentytär			2	1			3		
Kaarle Juhonpoika		1		1			2		1
Maria Juhontytär		1		1			2	1	2
Heta Eliaksentytär			2	3			5	2	1
Edla Kaarlentytär	1		1				2		
Hermann Marianpoika	1						1		
Judit Helenantytär	2		2				4		
Ulla Eevantytär			2	1			3		
Maija Lisa Eevantytär	1						1		
Edla Vilpuntytär			1		1		2	1	
Yhteensä	5	2	10	7	1	-	25	4	4

Lähde: SSHY, Korpilahden seurakunta, Kuolleet 1824–72; Lastenkirjat 1811–1867; Rippikirjat 1832–1880; Syntyneet 1824–72.

Taulukko 9. Kasvatti-isännän valinta eri yhteyksien perusteella.

Nimi	lapsen viimeisin asuinpaikka	lapsi oli asunut aiemmin samassa paikassa	isäntä asui lähellä	asui samalla kylällä	asui eri kylässä	ei mennyt	sukulainen	lapsen vanhempien tuttu	kuudennusmies
Heta Stina Kristiinantytär		kyllä							
Eva Kristiina Nikodemuksentytär					kyllä				
Kaarle Juhonpoika	kyllä						kyllä		
Maria Juhontytär	kyllä						kyllä		
Heta Eliaksentytär	kyllä							kyllä	
Edla Kaarlentytär	kyllä								
Hermann Mariapoika				kyllä					kyllä
Judit Helenantytär	kyllä							kyllä	
Ulla Eevantytär	(kyllä)					(kyllä)			
Maija Lisa Eevantytär				kyllä					
Edla Vilpuntutytär	kyllä					(kyllä)		kyllä	
Yhteensä	7	1		2	1	(1)	2	3	1

Lähde: SSHY, Korpilahden seurakunta, Lastenkirjat 1811–1867; Rippikirjat 1801–1863.

Taulukko 10. Tutkittavan kummivalinnat lapselleen.

	puoliso oli asunut samassa	kummi asui samassa paikassa	asui lähellä	asui samalla kylällä	asui Korpilahdella, eri kylässä	sukulainen	kasvatti- perheestä	ei selvitetty	yhteensä
Nimi									
Heta Stina Kristiinantytär				2		1		2	5
Eva Kristiina Nikodemuksentytär									-
Kaarle Juhonpoika		2				(2*)	(2*)		2
Maria Juhontytär	(2*)			2*		1		9	12
Heta Eliaksentytär									-
Edla Kaarlentytär		3	4				(1*)	9	16
Hermann Marianpoika		2	2		2				6
Judit Helenantytär		4			2			2	8
Ulla Eevantytär									-
Maija Lisa Eevantytär		4				1		5	10
Edla Vilpuntytär		5				6		3	14
Yhteensä	(2)	20	6	4	4	9 (11)	(3)	30	73

*Puolison tuttu, sukulaiskummit ja kasvattiperheestä tulevat kummit on laskettu mukaan jo asuinpaikan mukaiseen sarakkeeseen.

Apuna selvittämisessä: Hiski-hakukone.

Lähde: JyMa, Korpilahden seurakunta, Syntyneet 1879–88;

SSHY, Korpilahden seurakunta, Lastenkirjat 1841–1880; Rippikirjat 1841–1880; Syntyneet 1848–1885.

Taulukko 11. Puolison valinta ja puolison sosiaalinen tausta verrattuna tutkittavan taustaan.

	Puolison asuinpaikka ennen naimisiin menoa	Puolison nimike vihkipäivänä	Tutkittavan nimike vihkipäivänä	Puolison perheen tausta lapsuudessa	Tutkittavan perheen tausta lapsuudessa
Nimi					
Heta Stina Kristiinantytär	eri kylässä, Korpilahti	renki	piika	torppari	äiti palkollinen
Eva Kristiina Nikodemuksentytär	ei naimisiin	-	-	-	äiti palkollinen
Kaarle Juhonpoika	eri kylässä, Korpilahti	ei tietoa	torpparinpoika	torppari	torppari
Maria Juhontytär	lähellä	renki	piika	talollinen	torppari
Heta Eliaksentytär	lähellä	renki	kasvattitytär	ei tietoa	talollinen / syytinkiläinen
Edla Kaarlentytär	samassa kylässä	itsellinen, leski	kasvattitytär	torppari	itsellinen
Hermannin Marianpoika	sama asuinpaikka	piika	renki	itsellinen	palkollinen
Judit Helenantytär	sama asuinpaikka	itsellinen	qp ja itsellinen	lamputti	äiti itsellinen
Ulla Eevantytär	ei naimisiin	-	-	-	itsellinen
Maija Lisa Eevantytär	ei naimisiin	-	-	-	äiti talollisen sisko
Edla Vilpuntytär	sama asuinpaikka	renki	piika	ei tietoa	itsellinen

Apuna selvittämisessä: Hiski-hakukone.

Lähde: JyMa, Korpilahden seurakunta, Rippikirja 1880–89;

SSHY, Korpilahden seurakunta, Lastenkirja 1811–1867; Rippikirja 1832–1880; Vihityt 1841–72.

Taulukko 12. Tutkittavan nimikkeet elämän eri vaiheissa.				
	Lapsuudessa*	Nuoruudessa	Aikuisena	Sosiaalinen asema korkeimmillaan elämässä
Nimi				
Heta Stina Kristiinantytär	avioton, ruotulainen	piika	muonatorpparin vaimo	miehen kotitorpassa 5 vuotta, muonatorpparin vaimo
Eva Kristiina Nikodemuksentytär	ruotulainen	piika	itsellisen tytär, kuoli 20-v	piika
Kaarle Juhonpoika	ruotulainen	torpparinpoika	torpparinpoika	torpparinpoika, asui enon torpassa
Maria Juhontytär	ruotulainen	piika	itsellinen	itsellinen talossa, jossa puolison veli isäntänä, asuivat 36 vuotta
Heta Eliaksentytär		kasvattitytär	itsellisen vaimo, muonatorpparin vaimo, kestin vaimo	itsellinen talossa, jossa sisko emäntänä, asuivat 25 vuotta
Edla Kaarlentytär	itsellisen lapsi	kasvattitytär	itsellisen vaimo, muonatorpparin vaimo, mäkitupalaisen vaimo, kestin vaimo	kasvattityttärenä 35-v asti, ja myöhemmin itsellisinä puolisonsa kanssa kasvattitorpassa
Hermannin Marianpoika	avioton	renki	itsellinen	itsellinen, kiertelevä elämä
Judit Helenantytär	avioton, ruotulainen	piika	itsellisen vaimo	itsellinen
Ulla Eevantytär	avioton	kuoli 10-v.	-	kasvattitytär
Maija Lisa Eevantytär	avioton, ruotulainen	piika	itsellinen, irtolainen	itsellinen, kiertelevä elämä
Edla Vilpuntytär		piika	itsellisen vaimo, muonatorpparin vaimo, mäkitupalaisen vaimo	itsellinen, asui 41 v samassa paikassa

*Kaikki tutkittavat olivat lapsuudessa kasvattilapsia, joten sitä ei ole erikseen mainittu.

Lähde: JyMa, Korpilahden seurakunta, Kuolleet 1880–1935; Rippikirjat 1880–1930;

SSHY, Korpilahden seurakunta, Kuolleet 1848–72; Lastenkirjat 1811–1867; Rippikirjat 1841–1880; Syntyneet 1824–72.